

“אין לראות בנתבע בעל מכה” – נשים נפגעות אלימות

עומדות למשפט לפני בתי-הדין הרבניים

ניצן כספי שילוני* ורונית עיר-שי**

אישה שמתחנת, אז התפיסה המערבית אומרת: היא לא מאבדת את האינדיווידואל שלה... היא נשאת באינדיווידואל. אותו דבר גם הגבר... היהדות מסתכלת על אלימות בתוך המשפחה מתוך ראייה שהמשפחה נהרסת, לא מתוך נקודה שהאינדיווידואל סובל... פה מונח המשך הנצח של קיום העם היהודי הנצחי ההיסטורי.¹

When I say that battery is “normal,” I mean that battery expresses a lot of attitudes and opinions that people, including women, have about women.²

המאמר מבוסס על קריאה נרטיבית ביקורתית-פמיניסטית בפסקי-דין של בתי-הדין הרבניים בישראל מן השנים 2015–2022 העוסקים בהבניית עילת הגירושים של אלימות פיזית מצד בן-הזוג. המחקר

* דוקטורנטית בתוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן ועורכת-דין.

** ראשת התוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן.
מחקר זה נתמך על-ידי המרכז לחקר האישה ביהדות ע”ש פניה גוטספלד הטר, הפקולטה למדעי היהדות, אוניברסיטת בר-אילן, וכן זכה בתמיכת הפרס על-שם גילי בן עמי לשנת 2021. נבקש להודות לד”ר סוזן וייס ולרבקה לוביץ על השראה ועל דיונים מאירי-עיניים, וכן לעו”ד אלעד קפלן ולרב עזרא קליין על הערותיהם. על הסיוע באיתור פסקי-דין אנו מודות לעורכות-הדין בארגונים “מרכז צדק לנשים”, “יד לאישה” ו”מבוי סתום” – עו”ד תהילה כהן, עו”ד מוריה דיין, עו”ד אורית להב, עו”ד בתיה כהן ועו”ד שיר לביא – וכן למערכת כתב-העת **הדין והדיין** בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר-אילן, לעו”ד נעמה ספראי כהן ולעו”ד יפעת יחיא.

1 מכון ון ליר בירושלים “חק”ו/רב שיח: מקומו של המסד הדתי בעולם מודרני” יוטיוב https://youtu.be/LVCKjDqV_Ug?t=6979 (28.4.2011) 1: 56: 18 (הרצאתו של הרב אברהם שרמן).

2 .ANDREA DWORKIN, LIFE AND DEATH 152 (1997)

מתחקה אחר הנחות-היסוד והערכים שעומדים ביסוד הפסיקה, וכן אחר האופן שבו המגדר מכוון בטקסטים המשפטיים-ההלכתיים. כתמונת-ראי משלימה של מחקרים במשפט העברי המורים, באמצעות ניתוח פוזיטיבי, כי מגמתם של בתי-הדין הרבניים בשנים האחרונות היא לקבל מסכת עובדתית של אלימות במשפחה כעילת גירוש, הניתוח הנרטיבי מציע להבחין בין העמדה הגלויה של בתי-הדין בפסקי-הדין (למשל, אמירות ששוללות אלימות מבחינה מוסרית) לבין הנרטיב שחבו בין השורות. כך, למשל, מן התמות והמסרים התרבותיים שמשוקעים בכתיבתם של הדיינים עולה כי התנהלות אלימה תפורש לעיתים כמאפיין טריוויאלי של מערכת יחסים נורמטיבית, וכי הציפיות מהנפגעת הן לא פעם לדבוק במערכת הזוגית האלימה ואף ליטול חלק בשיקום הפוגע. נוסף על כך, הפרספקטיבה שהמאמר מציע מבטלת את הדיכוטומיה בין הרכיבים העובדתיים לרכיבים הנורמטיביים של הטקסט המשפטי, ומתמקדת בפרשנות של המשמעות העולה מהבחירות הספרותיות והרטוריות של הדיינים בתיאור עובדות המקרה. המסקנה מהניתוח של פסקי-הדין היא שאישה נפגעת אלימות שעומדת לפני בית-הדין הרבני עלולה לעבור טרנספורמציה מתובעת למעין נאשמת, וכי התמות והערכים שהדיינים מחזיקים בהם עלולים להוביל לעיתים למסרים שפוגעים באנושיותן של נשים נפגעות אלימות במשפחה.

מבוא. א. פסיקת ההלכה בנוגע לאלימות נגד נשים מצד בני-זוגן. ב. השיח על אלימות במשפחה בבתי-הדין כמבטא תפיסות על זוגיות וכמכונן זהויות מגדריות: 1. טריוויאליזציה ונורמליזציה של אלימות במשפחה; 2. מה זאת אהבה? האהבה המתגלמת באלימות וברכושנות; 3. האחריות של הקורבן. ג. העול האפיסטמולוגי: כינון הזהות הנשית באמצעות תהליך הבניית הידע והערכת האמינות: 1. אי-צדק אפיסטמי; 2. אי-צדק הרמנויטי בבית-הדין הרבני; 3. אי-צדק עדותי בבית-הדין הרבני. ד. הבניית העילה: התמקדות בסובייקט של התוקף. ה. סיכום. נספח.

מבוא

בתי-הדין הרבניים בישראל דנים בסוגיה של אלימות במשפחה בעיקר בהקשר של עילה לגירוש שנטענת על-ידי אחד מבעלי-הדין במסגרת תביעת גירוש, כאשר גיבושה של העילה מאפשר באופן עקרוני לתובעים לקבל סעד של אכיפת גט.³ באמצעות קריאה

3 המונח "עילות גירוש" (grounds for divorce) מסמן לרוב את הנסיבות העובדתיות והמשפטיות שמאפשרות לבעלי-הדין לקבל מהערכאה השיפוטית סעד של גירוש בשיטות המשפט המערביות. ראו, למשל, שרון שקרג'י כללי ברירת הדין בענייני נישואין וגירושין לאור השינויים שחלו בדין המהותי 175–176 (2015). במדינת-ישראל, שבה קיימת תחולה בלעדית לדין הדתי בענייני נישואים וגירוש, לבני-זוג יהודים אין כמעט אפשרות להשיג סעד של גירוש באופן ישיר מהערכאה השיפוטית, שכן מעשה הגירוש נעשה על-ידי

נרטיבית של פסקי-דין רבניים מהשנים האחרונות, המאמר מנתח ובוחר את האידיאולוגיה ותפיסות-העולם של הדיינים בנוגע לגבולותיה ומאפייניה של תופעת האלימות במשפחה, כמו-גם באשר ליחסי המגדר.

שלל מחקרים נכתבו במהלך העשורים האחרונים על מגמות במדיניות הפסיקה של בתי-הדין הרבניים, אך רובם עסקו בתמורות ובעמדות שבאות לידי ביטוי בתוצאה האופרטיבית של פסקי-הדין ביחס לעילת הגירושים הנתונה.⁴ כך, ביחס לעילה של אלימות פיזית מצד בן-הזוג נותח הדיון ההלכתי שבטקסט בעיקר באמצעות שאלה אחת בינרית: האם מסקנת הדיון ההלכתי היא שאלימות היא עילה לגירושים?⁵ אולם הנחת-המוצא של המחקר הנוכחי היא שפסקי-הדין שנמסרים לבעלי-הדין – ואשר מתפרסמים לעיתים באופן ציבורי – לא רק מעבירים מידע טכני ותוצאה אופרטיבית, אלא גם משקפים סיפור שהדיינים בחרו

הצדדים עצמם ומחייב את הסכמתם. ראו מנחם אלון **מעמד האישה: משפט ושיפוט, מסורת ותמורה – ערכיה של מדינה יהודית ודמוקרטית** 298–299 (2005); פנחס שיפמן **דיני המשפחה בישראל** כרך ראשון 416 (מהדורה שנייה 1995); Ruth Halperin-Kaddari, *Women in Israel: A State of Their Own* 236 (2004); Lisa Fishbayn Joffe, *New Historical and Socio-legal Perspectives on Jewish Divorce*, 31 *NASHIM* 7 (2017). המונח "עילות גירושים" אומץ אפוא על-ידי חוקרים, ואף על-ידי דייני בתי-הדין הרבני עצמם, כדי לסמן את העילות שגיבושן מאפשר לצדדים להשיג סעד של **התערבות לצורך אכיפת גירושים** באמצעות פסק-דין לחיוב וכפייה של גירושים בהתאם לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז–1956 (להלן: חוק כפיית ציות), ולחוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה–1995 (להלן: חוק קיום פסקי דין). אף שלדעתנו המונח "עילות גירושים" אינו מדויק במקרים שבהם הוא מתייחס לדין ההלכה, נעשה בו שימוש גם במסגרת מאמר זה, מאחר שהוא נפוץ ומקובל במחקר גם ביחס למשפט הישראלי שאימץ את הדין ההלכתי.

4 ראו, למשל, רות הלפרין "בגידת הבעל כעילה לכפיית גט" **מחקרי משפט** ז 297 (1989); אבישלום וסטרייך ועמיחי רדזינר "מהפכנות ושמרנות בפסיקת בתי-הדין הרבני – על אכיפת גירושים בטענת 'מאס עלי'" **עינוי משפט** מב 639 (2020); אלימלך וסטרייך "עלייתה ושחיקתה של עילת המורדת" **שנתון המשפט העברי** כא 123 (התשנ"ח–התש"ס); שי זילברברג ועמיחי רדזינר "תחייתה של עילת 'מות הנישואין' – שיטת רבינו ירוחם בבית הדין הרבני" **משפטים** מט 113 (2019); רחל לבמור **תמורות בעולם פסיקת בתי הדין הרבניים הממלכתיים: מחקר הלכתי וניתוח של פסיקות בתי הדין הרבניים בעניין גירושין** (עבודת-גמר לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן 2010); זאב פלק **תביעת גירושין מצד האישה בדיני ישראל** (1973); אליאב שוחטמן "מחלת האיידס כעילה לגירושין" **משפטים** כה 19 (1995); אליאב שוחטמן "בגידה וחיים עם 'דועה בציבור' – עילה לכפיית גט?" **משפחה במשפט** א 259 (2007); אליאב שוחטמן "אלימות נגד נשים כעילה לגירושין" **משפחה במשפט** ו-ז 85 (2013–2014) (להלן: שוחטמן "אלימות").

5 ראו מרדכי פרישטיק "אלימות פיזית של בעלים כעילה לקבלת גט בהלכה היהודית ובשיפוט הרבני" **דיני ישראל** יז, צג (התשנ"ג–התשנ"ד) (להלן: פרישטיק "אלימות פיזית"); מרדכי פרישטיק **אלימות במשפחה בפרספקטיבה יהודית** (2011) (להלן: פרישטיק **אלימות במשפחה**); שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4. לביקורת על המושג "אלימות במשפחה" כמטשטש את העובדה שמדובר באלימות מצד גברים ראו Martha R. Mahoney, *Legal Images of Battered Women: Redefining the Issue of Separation*, 90 *MICH. L. REV.* 1, 16 (1991). יצוין כי מושג אחר שבת-הדין משתמשים בו באופן תדיר הוא "הכאת אישה" – מונח שנמצא בשימוש בספרות ההלכתית (ראו, למשל, שולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג (הערת הרמ"א במקום)). במסגרת מאמר זה נעשה לעיתים שימוש במונח השכיח בספרות ההלכה, אך לרוב נשתמש במונחים "אלימות במשפחה" או "אלימות מצד בן-הזוג".

לספר, ששקועים בו תפיסות וערכים.⁶ לדרך תיאורן של העובדות, הדמויות והערויות, לאופן הניתוח המשפטי-ההלכתי ולבחירת המילים והדימויים בטקסט יש משמעות ואף מימד פוליטי, שחומק מהניתוח המשפטי הקונוונציונלי, אשר שבוי לעיתים בתפיסה פוזיטיביסטית שלפיה העובדות והטיעון המשפטי מתאפיינים באובייקטיביות ובניטרליות.⁷ פעולתם של בתי-הדין הרבניים ביצירת הגירושים נושאת אופי דקלרטיבי. על-כן, כאשר קיימת הסכמה בין בני-הזוג לגבי עצם הגירושים, מעורבותם של הדיינים מסתכמת לרוב בביצוע הפרקטיקה ההלכתית של כתיבת הגט ובפיקוח על הליך נתינתו. במקרה שבו קיים פער בין בני-הזוג במוטיווציה לגירושים, בא לידי ביטוי תפקידם של בתי-הדין כמשפיעים באופן עקיף על עיכוב או זירוז של סיום הנישואים, וזאת בהתאם להוכחת עילת גירושים הלכתית.⁸

המאמר עוסק אם כן בעילת הגירושים של אלימות פיזית, אך אין מטרתו לבחון אם מדובר בעילת גירושים בתקופה נתונה או במקום נתון אם לאו, ואין מטרתו לאבחן את התבחינים הפורמליים המגבשים את העילה או לדון באופן שבו הדיינים מבנים את העילה בשדה ההלכתי (לדוגמה, דיני הראיות הפורמליסטיים או סוגיה נקודתית יותר – יחסם של בתי-הדין למסקנות משפטיות של הערכאות האזרחיות). עניינו של המאמר **לפענח ולפרש את האידיאולוגיה שחוסה תחת ההסדרים ההלכתיים הפורמליים**, כגון גביית הערויות, פרשנות העובדות ומסגור גבולותיה של העילה "אלימות פיזית מצד בן-הזוג".⁹ הבחירה להתמקד אך ורק באלימות פיזית, ולא בסוגים נוספים של אלימות, כגון אלימות נפשית, מינית או כלכלית, נובעת מהעובדה שאלימות פיזית היא עילה חמקמקה פחות מהאחרות. קשה הרבה יותר לזהות התעללות נפשית מאשר לעמוד על פגיעה ישירה בגוף. יתרה מזו, אלימות פיזית – או "הכאת אישה", כפי שהיא מכונה לרוב אצל הפוסקים – היא עילה שיש לה בסיס הלכתי תשתיתי, והיא מופיעה במקורות הלכתיים ראשוניים, בניגוד ליתר הביטויים של אלימות, אשר לא הוכרו, או הוכרו פחות, על-ידי הפוסקים בדורות הקודמים (כמו-גם על-ידי החברה הכללית). באופן זה המחקר הנרטיבי צפוי להיתקל פחות ב"רעשי

6 יופי תירוש "סיפור של אונס, לא יותר": על הפוליטיקה של ייצוג טקסטואלי בע"פ 3031/98 מדינת ישראל נ' דן שבתאי "משפטים" לא 579 (2001) (להלן: תירוש "סיפור של אונס").
7 חנן מלצר "על משפט, ספרות ושיפוט" ספר גילי כהן: משפט, תרבות וספר 129, 133 (עופר גרוסקופף ושי לביא עורכים 2017).
8 במישור התוצאה של פסקי-הדין, בתביעות מסוג זה יתקבל פסק-דין שתוצאתו היא אחד מהסוגים הבאים: דחיית התביעה; קבלת התביעה, קרי, חיוב גט או כפיית גט; וקבלת חלקית של התביעה, קרי, המלצה לגירושים או מצווה לגירושים. אכיפת החלטות יכולה להיעשות – אם הדיינים מורים כך – מכוח חוק כפיית ציות ומכוח חוק קיום פסקי דין, המסמיכים את בתי-הדין הרבניים להטיל סנקציות על מי שאינם מקיימים החלטות אשר מורות על גירושים, כגון הגבלת חשבון בנק, הגבלת רישיון נהיגה ואף כליאה. אומנם, ס' 1(ב) לחוק קיום פסקי דין מאפשר את הטלת צווי ההגבלה בעקבות כל החלטה של בית-הדין המורה על גירושים (לרבות מצווה או המלצה), אך בפועל בתי-הדין משיתים את צווי ההגבלה בעקבות החלטות מסוג "כפיית גט" בלבד (במיוחד כאשר מדובר בסנקציה חמורה ככליאה). לעיתים פסקי-דין מסוג "חיוב גט" – ולעיתים נדירות אף פסקי-דין מסוג "המלצה" או "מצווה" – יובילו להטלת הסנקציות הקלות יותר שבחוק. ראו וסטרין ורדזינר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 651–652 ו-660–668; שלמה דיכובסקי "אכיפת גרושין" תחומין כה 132 (התשס"ה). באשר להבחנה ההלכתית בין כפיית גט לבין חיוב גט ומצווה לגרש ראו שאלו ישראלים עמוד הימיני רכט (התשכ"ו).
9 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 136; וסטרין ורדזינר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 678–680.

הרקע" שיכולים להיווצר עקב הניסיון להגדיר מראש איזו מסכת עובדתית של אלימות נפשית או כלכלית תוגדר ככזו, וכן עקב הצורך להידרש לפני כל ניתוח לשאלה המקדימה בדבר עמדתו העקרונית של הפוסק ביחס לאלימות מסוג זה. נדמה שאף שאין הסכמה חד-משמעית בין הפוסקים, אלימות פיזית מוכרת באופן נרחב יותר בשדה ההלכתי.

נעיר כי לכל אורך המאמר איננו מתעלמות מפרשנות הלכתית פורמליסטית של הדיינים שלפיה, למשל, חלק ממורשת הפסיקה ההלכתית קובעת כי אלימות חד-פעמית לא תִּזְכָּה את האישה בפסק-דין לכפיית גט.¹⁰ כמו-כן אנחנו מודעות לשאלת הצורך בהתראת הבעל לפני חיוב הגט, מה שמונע באופן גורף את מי שמחזיק בעמדה זו מלחייב גט אם אין אלימות שיטתית מוכחת.¹¹ אלא שהפסיקה האופרטיבית היא רק מימד אחד – אף אם משמעותי – של פסק-הדין, ואל נקודת הסיום של הטקסט יכולים להוביל קשת של נרטיבים שבית-הדין היה יכול לאמץ. הבחירה הנוכחית בקריאה נרטיבית של הטקסטים ההלכתיים חיונית ביתר שאת על-מנת לשרטט תמונה מלאה של מגמות בבתי-הדין, משום שהמונח "אלימות במשפחה" נעדר גבולות ברורים ופרשנות אחידה.¹² זאת, לנוכח העובדה שמונח זה, ככל קטגוריה תרבותית, התפתח לאורך זמן והושפע מערכים ומהשקפת-עולם,¹³ כמו-גם מהגבולות הפנימיים של הקהילה הפרשנית.¹⁴ כך, בעוד שהמחקר במשפט עברי בחן לרוב שאלות כגון אם אלימות מוגדרת על-ידי הפוסקים כעילת גירוש, אנו נבקש לבחון שאלות כגון אילו דרכי פעולה ייחשבו אלימות ואילו ייתפסו כנורמטיביות; אם קיימות ציפיות מקורבן האלימות ששורשיהן נטועים בהבניית המגדר; וכיצד באות לידי ביטוי בבית-הדין הנחות-יסוד מגדריות כאשר הוא מתאר את המסגרת העובדתית וגוזר ממנה מסקנות משפטיות, וכן כאשר הוא בוחן את אמינות העדויות. המחקר הנוכחי מבקש אפוא לעשות עבודה אחרת מזו של המחקרים הפוזיטיביסטיים. מטרתו היא לעמוד על הנרטיבים שעולים מפסקי-דין רבניים ביחס לתופעת האלימות במשפחה, כמו-גם על כינון של זהויות מגדריות שמוטמעות בכתיבתם של הדיינים.¹⁵

10 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 143. ראו גם וסטרין ורדינר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 678–679.

11 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 143; אברהם צבי שיינפלד "אלימות כעילה לגירושין" שורת הדין טו 312 (2009). כן ראו את עמדתו החולקת של הרב דיכובסקי, שהיה בעבר דיין בית-הדין הרבני הגדול ומנהל בתי-הדין הרבניים, שלפיה אין צורך בהתראה כאשר מדובר באלימות פיזית: דיכובסקי, לעיל ה"ש 8.

12 Lori L. Heise, *Violence Against Women: An Integrated, Ecological Framework*, 4 VIOLENCE AGAINST WOMEN 262 (1998); Dean G. Kilpatrick, *What Is Violence Against Women: Defining and Measuring the Problem*, 19 J. INTERPERSONAL VIOLENCE 1209 (2004).

13 מנחם מאוטנר *משפט ותרבות בישראל בפתח המאה העשרים ואחת* 81 (2008).

14 להרחבה על המושג "קהילה פרשנית" בהקשר של חקר ההלכה ראו רונית עיר-שי "שיקול דעת הלכתי והטיות על בסיס מגדרי – ניתוח מושגי" *תרבות דמוקרטית* 16, 141 (2015) (להלן: עיר-שי "הטיות על בסיס מגדרי").

15 על-מנת להבהיר את הפער בין מטרותיו של מחקר זה לעומת מחקרים פוזיטיביסטיים במשפט עברי, נציין כדוגמה את פסק-הדין בת' (אזורי פ"ת) 1125041/2 *פלונית נ' פלוני* (נבו 4.4.2019), אשר יובא וינותח להלן בתת-פרק 2ג של המאמר. במסגרת המאמר הענקנו לפסק-הדין פרשנות נרטיבית וביקרנו את תפיסות בית-הדין שביסוד הטקסט. לעומת זאת, וסטרין ורדינר ציינו במאמרם את פסק-הדין כמבטא מגמה חדשנית בבתי-הדין (וסטרין ורדינר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 674, ה"ש 139). הפער בהערכת התנהלותו של בית-הדין נובע בעיקר

המחקר משלב מחקר פמיניסטי-ביקורתי עם מחקר מגדרי, הווה אומר, מעבר לביקורת על היסודות הפטריארכליים של פסיקת בתי-הדין יבקש המחקר לחשוף את הקטגוריות המגדריות שמעוצבות בפסקי-הדין, ולפיכך יתמקד ברטוריקה, באופן הבניית המקורות ובמסרים הסמויים והגלויים לגבי נשיות וגבריות, ולא רק בשורה התחתונה של הפסיקה.¹⁶ נציין כי הביקורת שעולה מהמאמר משתלבת עם הביקורת הפמיניסטית שנשמעת זה שנים מספר כלפי התנהלותם של בתי-הדין הרבניים, ונעמוד עליה בקצרה. ביקורת מסוג אחד מפנה אצבע מאשימה כלפי מדינת-ישראל ומוסדותיה, לרבות המחוקק, שהפקירו את הסמכות לדון בנישואים ובגירושים בידי ערכאות דתיות שמפעילות את הדין הדתי בלבד, הכולל היבטים מהותיים, פרוצדורליים וממסדיים המפלים נשים. כך, למשל, אורית קמיר טוענת כי הסמכות הייחודית שניתנה לבתי-הדין הרבניים אינה נובעת מ"אילוץ סטטוס קוו", אלא מהבניה של הגבר העברי כ"פטריארך רב עצמה, בעל שליטה וזכויות יתר כמעט בלתי מוגבלות באישתו, שהדרת-כבודו בתחום המשפחה דומה לזו של הפטריארכים המיתולוגיים של העולם העתיק, ועולה לאין שיעור על זו של הגברים המערביים המודרניים".¹⁷ ביקורת נוספת שנשמעת כלפי המונופול של בתי-הדין הרבניים היא ביקורת מוסדית, דהיינו, ביקורת על הבחירות הפרשניות של בתי-הדין הרבניים ועל האופן שבו הם מיישמים את ההלכה. כך, למשל, רות הלפרין-קדרי טוענת כי הנתונים הסטטיסטיים שבתי-הדין הרבניים מפרסמים מדי שנה על-אודות שיעור מסורבות הגט לוקים בהערכת-חסר.¹⁸ הביקורת של פעילות פמיניסטיות על ההתנהלות נוגעת אף בהתמשכות ההליכים, אשר מביאה לעיתים קרובות לידי "כניעה" של נשים לדרישות הבעל בתמורה לגט, וכן בפרשנות ההלכתית של הדיינים, שמובילה לצמצום עליות הגירושים.¹⁹ נוסף על כך, סוזן וייס מבקרת את נטייתם של בתי-הדין הרבניים לא להכריע כלל בתביעות גירושים או להפעיל לחץ על האישה להיכנע לתנאים כלכליים מקפחים.²⁰ רחל לבמור נוקטת ביקורת פנימית שמרנית יותר, וטוענת כי בעבר לא הכירו בתי-הדין הרבניים בעילת גירושים "מאיש עלי" באמתלה מבוררת", אולם למן כניסתן של טוענות רבניות לשערי בתי-הדין השתנתה

מהשוני במתודולוגיה של המחקרים. במסגרת פסק-הדין נפסק חיוב גט, ועל-כן וסטריין ורדזינר ציינו אותו כפסק-דין שמסמן מגמה שאינה מחמירה, ואילו הקריאה הנרטיבית במחקר הנוכחי התמקדה באידיאולוגיה השקועה ברטוריקה של פסק-דין זה.

16 רונית עיר-שי "בין ניתוח פמיניסטי לניתוח מגדרי בחקר חז"ל ובהלכה המודרנית: הומוסקסואליות והבניית הגבריות כמקרה מבחן" **דיני ישראל** לב 249 (2018).

17 אורית קמיר **כבוד אדם וחיה: פמיניזם בישראל, משפטי וחברתי** 273 (2007) (להלן: קמיר **כבוד אדם וחיה**). לתיאור הליך חקיקתו של חוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושים), התשי"ג-1953, ראו צבי טריגר "יש מדינה לאהבה: נישואין וגירושים בין יהודים במדינת-ישראל" **משפטים על אהבה** 173 (ארנה בן-נפתלי וחנה נוח עורכות 2005). ניתוח אחר באשר למונופול שהוענק לממסד הדתי בדיני נישואים וגירושים השמיעו הלפרין-קדרי וידגר, שקשרו בין הסכסוך הישראלי-פלסטיני לבין האינטרס בשימור הדין הדתי בסוגיות של מעמד אישי: Ruth Halperin-Kaddari & Yaacov Yadgar, *Between Universal Feminism and Particular Nationalism: Politics, Religion and Gender (In)equality in Israel*, 31 *THIRD WORLD Q.* 905 (2010).

18 רות הלפרין-קדרי "סוד הנשים הנעלמות: על הפער בנתוני היקף בעיית מסורבות הגט בישראל" **להיות אשה יהודייה** 83 (קובץ חמישי, טובה כהן עורכת 2009).

19 שם. ראו גם רבקה לוביץ **מסוף העולם ועד סופו** (2017).

20 סוזן וייס "בשלוש דרכים האשה מתגרשת" **ארץ אחרת** 13, 42 (2002).

מציאות זו, ומכאן שלעמדתה חלה תמורה חיובית בהתנהלותם של בתי-הדין.²¹ יש להדגיש כי המבקרות את המערכת באופן מוסדי אינן תמימות-דעים באשר לפתרונות לבעיה ולשדה שבו יתרחש התיקון, ועמדותיהן עשויות לנוע החל בהחלת נישואים אזרחיים, המשך בהקמת בתי-דין דתיים חלופיים והטמעה של הסכמי קדם-נישואים או תנאי בקידושין, וכלה בתיקון שמרני בדמות מינוי דיינים מתונים יותר. ביקורת מסוג נוסף שנשמעת בעשורים האחרונים היא ביקורת הלכתית פנימית-רדיקלית שמבקשת לערוך שינויים בתוך הליכה של השדה ההלכתי בדיני נישואים וגירושים – בעיקר בטקס הקידושין – ואינה מסתפקת בשינוי מוסדי בהתנהלותם של בתי-הדין. מטרתן של הצעות מסוג זה היא לערוך שינוי במהותו של טקס הקידושין כך שיוסר ממנו הרכיב הקנייני, ובעקבות זאת לא תהיה עוד האישה תלויה כלל בבעלה לצורך סיום הנישואים.²² מאמר זה ממוקם במסגרת הביקורת על התנהלותם של בתי-הדין הרבניים, דהיינו סוג הביקורת השני שהוזכר לעיל, מאחר שהוא מתמקד בתפיסות-העולם של הדיינים שממונים לבתי-הדין הרבניים ובדרך שבה הם מפרשים את המציאות כמו-גם את התובענות המגיעות לפתחם.

פרדיגמת המחקר היא ניתוח איכותני, במובן זה שנערך מחקר-עומק של המקרה המסוים. הניתוח נשען על התובנות של המשפט כסיפור או משפט וספרות ומשפט כתרבות,²³ אשר בין היתר מפרקות את הדיכוטומיה בין הרכיב העובדתי לרכיב הנורמטיבי של הטקסט המשפטי, ומבקשות לתאר, לנתח ולפרש את השפה של השופטים והבחירות הספרותיות שלהם בבואם לתאר את עובדות המקרה שלפניהם.²⁴ דווקא משום שפסק-הדין ממוקד בדיון המשפטי וההלכתי, ולא בטקסט ספרותי, ניתן לאפיין דרכו את ה"מובן

21 לבמור, לעיל ה"ש 4.

22 מאיר שמחה הכהן פלדבלום "בעיית עגונות וממזרים – הצעת פתרון מקיפה וכוללת (הצעה לדיון הלכתי והשקפתי)" **דיני ישראל** יט, רג (התשנ"ז-התשנ"ח); אריאל פיקאר "כדת משה וישראל": מהות הנישואין בעיניהם של פוסקי ההלכה במאה העשרים – הנישואין האזרחיים כמקרה מבחן "תרבות דמוקרטית" 12, 207 (2009); רחל אדלר **פמיניזם יהודי: תיאולוגיה ומוסר** 264–221 (2008); Gail Labovitz, *Behold You Are [Fill in the Blank] to Me: Contemporary Legal and Ritual Approaches to Qiddushin, in LOVE, MARRIAGE, AND JEWISH FAMILIES: PARADOXES OF A SOCIAL REVOLUTION* 221 (Sylvia Barack Fishman ed., 2015).

23 שולמית אלמוג **משפט וספרות** (2000); ענת רוזנברג "איך לעשות דברים עם משפט וספרות (בישראל)" **עלי משפט** יד 9 (2018).

24 מנחם מאוטנר "שכל-ישר, לגיטימציה, כפייה: על שופטים כמספרי סיפורים" **פלילים** ז 11 (1998); פיטר ברוקס "משטור סיפורים" **מחקרי משפט** יח 249 (2002). כן ראו שורה של מחקרים שהתבססו על ניתוח נרטיבי וספרותי של המשפט ככלי להבנת המציאות, תוך הצבעה על השימוש במשפט ככלי לעיצוב מעמדן של נשים ולשימורו: תירוש "סיפור של אונס", לעיל ה"ש 6; יופי תירוש "לא רואים עליך" – מלכוד העמימות של זהות מזרחית בפסיקת הפליה במועדונים" **משפט וממשל** כג 421 (2022); עירית נגבי **סיפורי אונס בבית המשפט: ניתוח נרטיבי של פסקי דין** (2009); ענת פירסט ומיכל אגמון-גונן "המכוננית שווה יותר? ! הענישה בעבירות אלימות נגד בנות זוג" **עיונים במשפט, מגדר ופמיניזם** 545 (דפנה ברק-ארז, שלומית יניסקי-רביד, יפעת ביטון ודנה פוגץ' עורכות) (2007); אוריית קמיר "איך הרגה הסבירות את האשה: חום דמם של 'האדם הסביר' וה'הישראלית המצויה' בדוקטרינת הקנטור בהלכת אזולוס" **פלילים** ו 137 (1997) (להלן: קמיר "איך הרגה הסבירות את האשה"); ליאורה בילסקי "נשים מוכות: מהגנה עצמית להגנת העצמיות" **פלילים** ו 5 (1997) (להלן: בילסקי "נשים מוכות").

מאלי" ואת הנחות-היסוד של התרבות.²⁵ הפרספקטיבה הבין-תחומית תאפשר לגלות בטקסטים המשפטיים-ההלכתיים רבדים תרבותיים אשר סמויים מן העין במסגרת מחקר הלכתי פוזיטיביסטי. ניתוח מסוג זה עשוי כמובן גם להדגיש את המימד האתי הגלום בבחירה של הדיינים בעיצוב הסיפור, ולאחר באותה בחירה ביטוי של הפעלת כוח ופעולה פוליטית. מתודת המחקר היא ניתוח נרטיבי של הטקסטים, המאפשר ללמוד על הדובר – "על חייו, על תובנותיו ועל תפיסות עולמו, ובעצם על האופן שבו הוא מבין את עצמו ואת העולם הסובב אותו".²⁶ התובנות באשר למאפייניה ומהותה של תופעת אלימות מצד בן-הזוג מסתמכות על המחקר העדכני במדעי החברה ועל הידע והרעיונות שטבעו פעילות פמיניסטיות החל בשנות השמונים של המאה העשרים, כאשר אלימות במשפחה נהפכה למושא של אחד ממאבקי-הדגל של תנועות הנשים.²⁷

באשר לקורפוס של המחקר – נכללו במסגרתו כחמישים פסקי-דין של בתי-הדין הרבניים בישראל מן השנים 2015–2022 שדנו בסוגיה של אלימות במשפחה כעילה לצורך חיוב וכפייה של גירושים או לצורך פְּרֵעוֹן הכתובה. מאחר שהמחקר נוקט ניתוח איכותני שבוחן רטוריקה, עלה צורך לתחום את הקורפוס בטווח ממוקד ומוגבל של שנים, שכן התפרשות על תקופה ארוכה יותר תגבש מאגר טקסטואלי רחב-היקף שאינו נצרך במסגרת מחקר נרטיבי. מאידך גיסא, טווח שנים מצומצם מדי לא יאפשר זיהוי מגמות. בראייתנו, תקופה של שמונה שנים היא יחידת זמן שאינה אנקדוטלית ואשר מאפשרת לפיכך התייחסות למגמות. נציין כי החל בעשור השני של המאה העשרים ואחת פסקי-הדין הרבניים מתאפיינים לתחושתנו בפירוט רב יותר של המסגרת העובדתית ושל שיקולי הפסיקה מעבר לדיון ההלכתי, מה שמזמין מחקר רטורי ונרטיבי ביתר שאת בהשוואה לתקופות מוקדמות יותר.

חלק מפסקי-הדין פורסמו במאגרים משפטיים, כגון "נבו", וחלקם פורסמו באתר הנהלת בתי-הדין הרבניים או ברשימת התפוצה בדוא"ל מטעם בתי-הדין הרבניים. יש להדגיש, עם זאת, כי חלק משמעותי מהם (כ-30% מכלל הקורפוס) לא פורסמו כלל, ואנחנו רואות ערך מיוחד בהצגה וניתוח של פסקי-דין אלו, אשר דומה כי לפחות חלקם סמויים מן העין לקהילה המחקרית ולעורכי-הדין.²⁸ את פסקי-הדין שלא פורסמו קיבלנו באדיבותן הרבה של פעילות בארגוני נשים ועורכות-דין שעוסקות בפרקטיקה.²⁹ נדגיש כי התמות

25 ליאורה בילסקי "על הגלוי, הסמוי ומה שביניהם: מחשבות בעקבות רשימתו של אריאל בנדור על 'משפט כספרות'" **מחקרי משפט** יח 119 (2002).

26 רבקה תובל-משיח וגבריאלה ספקטור-מרזל "מבוא כללי – מחקר נרטיבי: הגדרות וקשרים" **מחקר נרטיבי: תאוריה, יצירה ופרשנות** 7, 16–17 (רבקה תובל-משיח וגבריאלה ספקטור-מרזל עורכות 2010).

27 GILLIAN A. WALKER, FAMILY VIOLENCE AND THE WOMEN'S MOVEMENT (1990) 27
HEATHER DOUGLAS, WOMEN, INTIMATE PARTNER VIOLENCE, AND THE LAW (2021); JENNIFER ANDRUS, NARRATIVES OF DOMESTIC VIOLENCE: POLICING, IDENTITY, AND INDEXICALITY 55 (2020).

28 רינה בוגוש, רות הלפרין-קדרי ואייל כתבן "הפסקים הסמויים מן העין: השפעתם של המאגרים הממוחשבים על יצירת גוף הידע המשפטי בדיני המשפחה בישראל" **עינוי משפט** לד 603 (2011).

29 כל פסקי-הדין שיאזכרו במאמר לא פורסמו במאגרים המשפטיים ובכתבי-עת, אלא אם כן צוין אחרת.

שמוצגות במאמר מייצגות את הקורפוס שנחקר ומשקפות מגמות בולטות בתוכו (ראו הדגמה נרחבת בנספח למאמר). אנחנו מעריכות שפסקי-דין שלא היו לפנינו – משום שלא פורסמו – מבטאים תמות דומות, אולי אף באופן מובהק יותר, וזאת לנוכח נטייה טבעית של הנהלת בתי-הדין לבחור את פסקי-הדין שיזכו בפרסום.

המאמר יתווה מפה של תפיסות של דייני בתי-הדין באשר לאלימות במשפחה בהתייחס לשלושה היבטים שונים ומשלימים. הקטגוריה הראשונה שנבחנה היא **גבולות השיח על אלימות במשפחה בבתי-הדין הרבניים**: איזו התנהלות נחשבת אלימות ואיזו התנהלות מפורשת כהתנהגות נורמטיבית חרף העובדה שעל-פי השיח הקליני והמשפטי העכשווי מדובר בפרקטיקה של התעללות; מהן הציפיות המגדריות מאישה בתוך מערכת זוגית אלימה; ומה נחשבת מערכת זוגית תקינה. כפי שנראה, מהניתוח הנרטיבי ומפרשנות הטקסטים עולה כי בתי-הדין הרבניים עושים לא פעם טריוויאליזציה לאלימות פיזית במסגרת מערכת יחסים, לעיתים אפילו במקרים שבהם התוקף הורשע בבית-משפט בגין מעשיו. נמצא כי בהרכבים מסוימים מתגבשת ציפייה שהאישה קורבן האלימות תכיל את התוקפנות מצד בן-הזוג ותיטול חלק פעיל בטיפול בו ובשיקומו, חרף רצונה לצאת מקשר הנישואים. ממצא נוסף שעלה הוא שלעיתים מיוחסת לתובעת אשמה שבגין התנהגותה נקט בן-הזוג אלימות כלפיה.

הקטגוריה השנייה של הניתוח הנרטיבי היא **ביקורת אפיסטמולוגית פמיניסטית על דרכי הייצור והפרשנות של הידע** בבתי-הדין הרבניים בכל הנוגע באלימות במשפחה. הטענה המרכזית בהקשר זה היא שהידע מעוצב על רקע יחסי הכוחות החברתיים, ועל-כן הוא מתעלם מקולותיהן ומנסיון חייהן של אוכלוסיות-שוליים שלא נטלו חלק בגיבושו. הקריאה הנרטיבית מבהירה כיצד הפסיקה בבתי-הדין אינה מביאה בחשבון את הדינמיקה המציאותית של אלימות במשפחה, אלא נשענת על הנחות-יסוד לא-מבוססות, דוגמת המחשבה שאישה נפגעת אלימות עוזבת בהכרח את הפוגע באופן מיידי.

הקטגוריה השלישית שנבחנה היא **הבניית עילת האלימות במקרים שבהם היה ניסיון לתקיפת האישה**. כאן התברר כי נטיית הדיינים היא להתמקד בכוונתו המשוערת של התוקף, ולא בתיאור העובדות כהווייתן או בנקודת-מבטה של הקורבן.

הקו המקשר בין כל הקטגוריות שנבחנו הוא הפער בין ההתרחשות הממשית של סיפור האלימות כמו-גם חווייתה של האישה הנפגעת לבין הדרך שבה הסיפור מובן בבית-הדין הרבני. האלימות שחוותה קורבן האלימות אינה נתפסת בבית-הדין כאלימות, סיפורה על חוויית האלימות אינו נתפס בבית-הדין כאמין, ועובדת היותה סובייקט אינה מובאת בחשבון על-ידי בית-הדין בעת הבניית העילה.

המאמר כולל ארבעה חלקים: בחלק הראשון נבקש להציב את הדיון בהקשר ההלכתי, ועל-כן נסקור בקצרה את המחקר על-אודות יחסה של ההלכה לאלימות במשפחה, בפרט בהקשר של חיוב וכפייה של גט בגין אלימות במשפחה; בחלק השני ניגש למלאכת הפרשנות, ונעמוד על תמות אחדות שמוטמעות בפסקי-הדין הרבניים שניתנו בשנים 2015–2022 ועל המשמעות העולה מהן ביחס לכינון זהויות מגדריות ותפיסות על זוגיות ומשפחה; בפרק השלישי נבחן את ההיבט האפיסטמולוגי וננתח את אופן הבנייתו של הידע היוצר את המסגרת העובדתית בפסקי-הדין – איזה ידע נתפס כאמין על-ידי הדיינים, ומהן הנחות-היסוד שמגבשות את דיני הראיות ואת החזקות העובדתיות; ובפרק הרביעי נבחן את

גיבוש רכיבי העילה של אלימות במשפחה, שמתמקד בכוונת התוקף תוך התעלמות מהחוויה של הקורבן.

א. פסיקת ההלכה בנוגע לאלימות נגד נשים מצד בני-זוג

החל בעידן המודרני, רובם המוחלט של הפוסקים מסתייגים מאלימות כלפי נשים, מתנגדים לה, ואוסרים על איש להכות את אשתו. אולם אם בוחנים שלבים מוקדמים יותר של התפתחות ההלכה, רק מיעוט מקרב הפוסקים הראשונים ואחרוני הראשונים עומדים על כך שקיים איסור דתי גורף ומוחלט באשר לאלימות פיזית של איש כלפי אשתו.³⁰ וולף סקרה פוסקים בתר-תלמודיים עד לפוסקי הדורות האחרונים והצביעה על שתי עמדות עיקריות ביחס לתופעה של הכאת נשים על-ידי בני-זוג: פוסקי צפון צרפת, פרובנס וגרמניה מהמאות האחת-עשרה עד השלוש-עשרה (כרבנו תם, המאירי והראב"ד) וממשיכיהם אוסרים לחלוטין אלימות פיזית של גברים כלפי נשותיהם;³¹ ולעומתם, יתר פוסקי ימי הביניים בכל מקום אחר ובכל זמן – לרבות פוסקים מרכזיים דוגמת הרמב"ם, הרשב"א ור' יוסף קארו – מתירים הכאות "חינוכיות" של נשים. בקטגוריה המכונה "הכאות חינוכיות" נכללת אלימות שמטרתה להשיג צייתנות של האישה לציוויים דתיים, למלאכות הבית או לבעלה.³² עמדה קיצונית, שמתבטאת בקול כמעט יחידאי בהלכה, ניתן לאתר בתקופה מוקדמת יותר אצל שניים מהגאונים, רב יהודאי גאון ושר שלום גאון, המתירים הכאת נשים בידי בעליהן כחלק ממארג יחסי הכוחות ביניהם, וכך גם אצל אחד מראשוני ספרד, רבי יהודה הנגיד.³³

- 30 מיכל וולף גבולות הלגיטימיות של הפעלת כוח מצד בעל כלפי אשתו בספרות התלמודית ובמשפט העברי (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן 2000) (להלן: וולף דיסרטיצה). באשר לפסיקה בימי הביניים ראו גם אברהם גרוסמן **חסידות ומורדות: נשים יהודיות באירופה בימי הביניים** 373–397 (מהדורה שנייה מתוקנת התשס"ג); פרישטיק **אלימות במשפחה**, לעיל ה"ש 5, בעמ' 137–139; וכן אליעזר בשן "יחסם של חכמים לאלימות הבעל כלפי אשתו" **גיליון ניסן התשנ"ד** 22, שעמד על הפער בין חכמי אירופה הראשונים, שלרוב אסרו אלימות של הבעל כלפי אשתו, בניגוד לחכמי ספרד וצפון אפריקה, שהפגינו יחס סלחני כלפי התופעה. ראו גם Naomi Graetz, *Silence Is Deadly: Judaism Confronts Wifebeating* (1998); והשוו לתיאולוגיה הנוצרית שהאדירה נשים נפגעות אלימות – תופעה שאינה קיימת במציאות היהודית בתקופה המקבילה: Beverly Mayne Kienzle & Nancy Nienhui, *Battered Women and the Construction of Sanctity*, 17(1) J. FEMINIST STUD. RELIG. 33 (2001).
- 31 השגות הראב"ד על הרמב"ם, אישות, פרק כא, הלכה י; בית הבחירה המאירי (מהדורת סופר 279); שו"ת חכמי פרובינציה, תשובה עט, מובא בהרחבה בוולף דיסרטיצה, לעיל ה"ש 30, בעמ' 76–83.
- 32 משנה תורה, אישות, פרק כא, הלכה י; בית יוסף, אבן העזר, סימן קנד; תשובות הרשב"א, חלק ד, סימן קיג. כן ראו מיכל וולף "פסיקות הלכתיות בדבר כפיית גט על בעל מכה כסימן מבחין בין פוסקים המתירים הכאות חינוכיות לבין אלו האוסרים לחלוטין הכאת אשה בידי בעלה" **Hebrew Union College Annual** 75 פא (2004) (להלן: וולף "פסיקות הלכתיות").
- 33 על-פי רב יהודאי בן נחמן, שחי במאה השמינית בבבל, "הנשים חייבות לכבד את בעליהן... וכשנכנס בעלה מן החוץ חייבת האישה לעמוד על רגליה... ואפילו מכה אותה תשתוק כדרך שהנשים הצנועות עושות". מובא אצל וולף דיסרטיצה, לעיל ה"ש 30, בעמ' 36. ראו גם בספרו של אברהם גרוסמן, הסבור כי התופעה של אלימות במשפחה לא הייתה נדירה

נעמי גרץ סקרה את עמדות הפוסקים על ציר של קבלה/התנגדות/התחמקות (acceptance/rejection/evasion) כלפי תופעת האלימות נגד נשים.³⁴ על-פי סקירתה, רוב הפוסקים האחרונים – וביתר שאת במאתיים השנים האחרונות, שבהן הערכים המודרניים הוטמעו במידה מסוימת בפסיקה – הציגו התנגדות לתופעה אך נקטו התחמקות כאשר נתקלו במקרים של אלימות כעילת גירוש, כפי שיפורט להלן.³⁵ בקרב פוסקי דורנו וולף מציינת את הרב עובדיה יוסף, אשר באחת מתשובותיו בחר לצטט פוסקים ספרדים שמתירים הכאת נשים,³⁶ ולעומתו את רבי אליעזר ולדנברג, שאסר זאת ואף החמיר בדינו של בעל שמכה את אשתו.³⁷

אם כן, רוב מוחלט של פוסקי דורנו מביעים התנגדות לאלימות במשפחה ורתיעה ממנה, אך האיסור הדתי היסודי בנוגע לאלימות של איש כלפי אשתו אינו חף מבקיעים. לנוכח האתוס של חומרת דיני האישות, ובפרט מעמדה של "אשת איש",³⁸ חיוני לבחון את העמדות ההלכתיות בנוגע לאלימות במשפחה לא רק במישור של היחסים הזוגיים, אלא גם בהקשר של כפיית גט על בעל אלים. כלומר, נברר את עמדות הפוסקים באשר להכאת אישה לא רק בהקשר של ההלכות המסדירות את היחסים של האדם עם החברה – "בין אדם לחברו" – אלא גם במישור של ההלכות המשויכות ליחסים בין האדם לאל: תחום האיסור וההיתר. כידוע, המשנה מפרטת את המקרים שבהם על-פי ההלכה "כופין אותו להוציא" (אוכפים על האיש את מתן הגט), וכוללת "מוכה שחין, ובעל פולפוס, והמקמץ, והמצרף נחושת, והבורסי".³⁹ המקרים המנויים במשנה כוללים מצבים רפואיים קשים של הבעל (מוכה שחין) וכן התנהלות או מצב גופני שלו שעלולים להביא לידי דחייה פיזית על-ידי האישה (בעל פולפוס, מקמץ, מצרף נחושת ובורסי). אם כן, אלימות נעדרת מרשימת העילות שמאפשרת כפיית גט. מכאן שאחד המוקדים של סוגיית הכפייה בעילה של אלימות מקורה בשאלה אם רשימת העילות שהמשנה מונה בכתובות היא רשימה סגורה. אם התשובה חיובית, עולה שאלימות אינה עילה לכפיית גט, ולהפך. כאן יש להעיר כי יש שסברו שהגם שמדובר ברשימה סגורה, יש לראות באלימות עילה לכפייה מדין "קל וחומר", כלומר, אם ההלכה מאפשרת כפייה במקרה כגון ריח רע, ניתן להסיק שגם במקרה חמור ופוגעני כאלימות ניתן לנקוט צעד זה.⁴⁰ מכל מקום, סביר להניח שקיים קשר בין עמדת הפוסק בשאלה אם חל איסור על הכאת אישה על-ידי בעלה לבין עמדתו באשר לכפיית גט במקרה כזה.⁴¹

בתפוצות ישראל בימי-הביניים, הגם שרוב הפוסקים הסתייגו ממנה במידה זו או אחרת: גרוסמן, לעיל ה"ש 30, בעמ' 396–397.

Naomi Graetz, *Jewish Law: The Case of Wifebeating, in FEMINISM, LAW, AND RELIGION* 34
307 (Marie A. Failinger, Elizabeth R. Schiltz, & Susan J. Stabile eds., 2013)

שם. ראו גם Graetz, לעיל ה"ש 30, בעמ' 151–170.

שו"ת יביע אומר, חלק ב, אבן העזר, סימן י – ראו וולף דיסרטציה, לעיל ה"ש 30, בעמ' 61.

שו"ת ציץ אליעזר, חלק ו, סימן מב – ראו וולף דיסרטציה, לעיל ה"ש 30, בעמ' 86.

בנציון שרשבסקי ומיכאל קוריאנאלי דיני משפחה כרך ב 589–637 (2016).

משנה, כתובות ז, י.

לפירוט העמדות ההלכתיות בנוגע לשאלה האם העילות המנויות במסכת כתובות מהוות רשימה סגורה ראו שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 109.

זוהי מסקנתה של וולף במאמרה "פסיקות הלכתיות", לעיל ה"ש 32, בעמ' קו–קז.

שוחטמן סקר פסיקה של ראשונים ואחרונים ועמד על כך שרבים מהם סבורים כי ניתן לחייב בגט איש מכה, אך לא לכפות,⁴² ואת הטעם להימנעות מכפייה הוא מעמיד על "חומרת איסור אשת איש והחשש לדעת רבנו תם" – ככל הנראה הכוונה לעמדתו של רבנו תם כי אין לכפות גט אלא על-פי העילות שנקטה המשנה בכתובות, כפי שנמנו לעיל.⁴³ שוחטמן ציין כי ר' יוסף קארו לא התייחס בחיבורו שולחן ערוך לשאלה של כפיית גט או חיוב גט במקרה של בעל מכה (אף שלדעת שוחטמן אין לראות בכך בהכרח שעמדת השולחן ערוך היא לא לחייב), ואילו הרמ"א פסק בשם "יש אומרים" כי ניתן לכפות, אולם מעדיף כפייה באמצעות סנקציות עקיפות.⁴⁴

על-פי אליצור, אחד מהפוסקים שטרפו את הקלפים והשפיעו על עמדתם של הפוסקים האחרונים בשאלה של כפיית גט בגין אלימות הוא תשובה ידועה של הרא"ש. בתשובה זו, שבה תוארה אלימות קשה עד כדי חרדת מוות, פסק הרא"ש כי "איני רואה מתוך טענותם דברים שיהיה ראוי לכופו עליהם לגרש".⁴⁵ לדברי אליצור, כמעט בכל דיון הלכתי בסוגיה של כפיית גט בעילה של אלימות נדרשים הפוסקים להתמודד עם התשובה האמורה, בשל מעמדו הקנוני של הרא"ש, והיא מציעה קריאה אחרת של תשובת הרא"ש, שממתנת את עמדתו, וזאת באמצעות כתב-יד שהוצג בשנת התשל"ה ואשר לא עמד לפני הפוסקים.⁴⁶ יצוין כי ניתן לזהות שהרא"ש, אשר דן במקרה של סכנת מוות לאישה מצד בעלה, אכן השפיע על פוסקים אחרונים שעסקו במקרים קיצוניים של אלימות, וניתן אף לאתר התייחסות מפורשת להתמודדות עם פסיקת הרא"ש. כך, למשל, ר' מאיר בן שם טוב מלמד, בעל "משפט צדק" (סלונקי, המאה השבע-עשרה), פסק כי אין לכוף גט על בעל שרדף אחרי אשתו עם סכין, בין היתר לנוכח תשובתו של הרא"ש.⁴⁷

באשר לעמדות שעולות מפסיקת בתי-הדין הרבניים בישראל, במאמרו משנת 2014 סקר שוחטמן מקרים אחדים מטווח רחב של שנים, ועמד על כך שבתי-הדין אינם נמנעים באופן גורף מכפייה כאשר מוכחת אלימות. לעמדתו, בתי-הדין פוסקים באופן שגורתי חיוב גט

42 הפוסקים יצרו הבחנה בין "חיוב גט", שמשמעותו לרוב צו דתי ללא אכיפה או עם אכיפה מתונה באמצעות הרחקות חברתיות, לבין "כפיית גט", שהיא הדרגה החמורה ביותר של אכיפת הגט. במדינת-ישראל משמעות הכפייה היא לעיתים כליאת סרבן-הגט בהתאם לחוק קיום פסקי דין. על ההבחנה בין רמות האכיפה ראו ישראלי, לעיל ה"ש 8.

43 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 111–112.

44 שם, בעמ' 118. יצוין כי ר' יוסף קארו, במסגרת חיבורו בית יוסף, שלל במפורש כפיית גט על בעל מכה, בהסתמכו, בין היתר, על תשובות הרשב"א. ראו בית יוסף, אבן העזר, סימן קנד; תשובות הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סימן קב.

45 שו"ת הרא"ש, כלל מג, סימן ג. ראו תהילה אליצור "עמדת הרא"ש לגבי כפיית גט בעקבות אלימות הבעל" דיני ישראל כט 125 (התשע"ג).

46 בהסתמך על כתב-היד שהציגה העמידה אליצור את המקרה כך שבין האיש לאשתו התקיים ויכוח ממוני שבמסגרתו התנה האיש את מתן הגט בהיענות לדרישותיו. במקרה זה, על-פי אליצור, סבר הרא"ש כי אין לכפות את הגט חרף האלימות מצד האיש, שכן האישה יכולה לקבל את גיטה באמצעות היעדרות לתנאי של האיש. בעניין זה ראו את תגובתו של הדיין הרב דוד בירדוגו על מאמרה של אליצור: דוד בירדוגו "כפיית גט על בעל אלים – ביאור תשובת הרא"ש" כנס הדיינים – התשע"ו 241 (שמעון יעקובי ויחיאל חיים פריימן עורכים 2017).

47 ר' מאיר בן שם טוב מלמד, שו"ת משפט צדק, סימן נט. ראו להלן התייחסות ישירה של בית-הדין הרבני באשדוד: ת' (אזורי אשד' 15331/4 (27.2.2018) (עותק מצוי בידי הכותבות). תקציר של פסק-הדין פורסם בכתב-העת הדין והדיין 49, 8 (2018).

כאשר מוכחת אלימות.⁴⁸ עם זאת, מעבודתו של שוחטמן עולה כי בפועל בתי-הדין מציבים בפני האישה דרישות ראייתיות משמעותיות, שמקשות עליה לעבור את המשוכה של קבלת חיוב גט במקרים של אלימות. כך, למשל, אמירה של האישה ושל עדים מטעמה כי הבעל נוקט אלימות כלפיה אינם מספקים לרוב, ובמקרים רבים גם תסקירים מטעם שירותי הרווחה, הרשעות פליליות של הבעל בבית-משפט ואפילו הודאה שלו אינם מספקים מבחינת בית-הדין על-מנת לקבוע חיוב גט, קל וחומר פסק של כפייה.⁴⁹ דרישה נוספת ששוחטמן מפרט היא ההתראה – בתי-הדין לא יכפו גט או יחייבו מבלי שהוכח כי הבעל הותרה שיחדל מהתנהלותו.⁵⁰ בהקשר זה אף התבטא הרב אברהם צבי שיינפלד, שכיחן כדיין בבית-הדין הרבני בירושלים, כי "חשוב מאד להסביר לכל אשה שמספרת על אלימות שעליה לבוא לביה"ד מיד עם הופעת מקרה האלימות הראשון, ואפילו היה זה מקרה קל ביותר, כדי שביה"ד יתרה בו שלא יחזור על מעשיו. ולא להמתין שהאלימות תחמיר. כי מכל מקום ללא התראה לא יחוייב הבעל בגט."⁵¹ "אשם תורם" הוא גורם נוסף, על-פי שוחטמן, שעלול להפקיע מאישה את הזכות לחיוב או כפייה של גט בעילת אלימות.⁵² כלומר, אם בית-הדין סבור כי האלימות כלפי האישה נגרמה בגלל התנהגותה של האישה עצמה, הוא לא יחייב את הבעל האלים בגט.⁵³

בהשוואה למסקנתו של שוחטמן, כשני עשורים מוקדם יותר ערך פרישטיק מחקר אמפירי שהובילו למסקנה כי בתי-הדין הרבניים נוטים להחמיר ולמעט בחיובי גט בעילת אלימות.⁵⁴ כך, מתוך חמישה-עשר פסקי-דין שנסקרו, רק בתיק אחד – שבו תוארה מסכת עובדתית חמורה ביותר של ניסיון לרצוח את האישה – ניתן פסק-דין לכפיית גט. גרין עמדה על כך שגם בפתח המאה העשרים ואחת אלימות נגד נשים, פעמים רבות, אינה עילה לגירושים בבתי-הדין הרבניים, ולא פעם נשים נדרשות במקרים אלה לחזור ולתת הזדמנות נוספת לחיים עם הבעל ("שלוס-בית") או לחלופין לוותר על זכויות כלכליות או זכויות משמורת ומזונות של ילדיהן.⁵⁵ לטענת וסטרייך ורדזינר במאמרם משנת 2020, מגמה מחמירה זו רוככה, וכיום בתי-הדין מחייבים בגט ובמקרים נדירים אף כופים גט בעילת אלימות.⁵⁶ כן קובעים וסטרייך ורדזינר כי קיימת מגמה בבתי-הדין להשתמש בעילת "מאיס עלי", שכן היא מאפשרת לבית-הדין גמישות ומאיינת את הצורך להסתמך על ראיות חיצוניות (כגון עדים כשרים) בטענות על אלימות במשפחה.⁵⁷ כפי שנראה להלן, על-אף

48 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 122.

49 שם, בעמ' 136.

50 שם, בעמ' 144–145.

51 שיינפלד, לעיל ה"ש 11, בעמ' 312. ראו, בניגוד לכך, את עמדת המיעוט של הרב שלמה דיכובסקי, שלפיה אין צורך בהתראה: דיכובסקי, לעיל ה"ש 8.

52 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 143.

53 ראו בהקשר זה גם את דברי הרב שיינפלד: "יש לבחון כל מקרה לגופו האם התגובה [האלימות] היתה נכונה בהתאם לנסיבות" (שיינפלד, לעיל ה"ש 11, בעמ' 312).

54 פרישטיק "אלימות פיזית", לעיל ה"ש 5.

55 Graetz, לעיל ה"ש 34, בעמ' 323.

56 וסטרייך ורדזינר, לעיל ה"ש 4, בעמ' 678.

57 עילת הגירושים ההלכתית "מאיס עלי" מבוססת, בניגוד לעילות אחרות, על עמדה סובייקטיבית של האישה (או האיש, במקרה שהוא יוזם הגירושים), אשר מטעימה את תביעת הגירושים בסלידתה מבעלה ומקיום יחסי אישות איתו. מעמדה של העילה ומידת התקבלותה אצל פוסקים בכלל, ובקרב דיני בתי-הדין הרבניים בפרט, היא סוגיה סבוכה החורגת מעניינו

המגמה שווסטרייך ורדזינר מצביעים עליה, ודווקא לנוכח טענה זו, מתבקש להבין את המטען התרבותי שעליו מבססים הדיינים את ההכרעות ההלכתיות בנוגע לפסיקת גירושים במצבים של אלימות במשפחה.

ב. השיח על אלימות במשפחה בבית-הדין כמבטא תפיסות על זוגיות וכמכונן זהירות מגדריות

בדרך לתוצאה המשפטית של קבלת תביעת הגירושים או דחייתה, הדיינים פורשים את ההשתלשלות העובדתית ומגיבים עליה. במהלך זה הם משקעים נרטיבים בתוך הדיון העובדתי או המשפטי, ולעיתים גם מפגינים שיפוט מוסרי כלפי התנהלותיהם של בעלי-הדין. בחלק זה נפגוש שלושה נרטיבים בולטים אצל הדיינים, המשקפים תפיסות על-אודות גבולותיה של אלימות במשפחה. כך נתוודע למקרים שבמסגרתם הוכחה אלימות מהפן עובדתי אולם היא לא הוכרה ככזו, בין משום שהיא נתפסה בעיני הדיינים כנסלחת וככזו שמערכת יחסים ראויה עשויה להתגבר עליה, ובין משום שהקורבן, להשקפתם, נשאה באחריות להתנהלות האלימה. כן נתוודע לתפיסות רווחות בקרב הדיינים בנוגע לזוגיות ומשפחה ולתפקידים המגדריים במסגרתן.

1. טריוויאליזציה ונורמליזציה של אלימות במשפחה

בפסק-דין שניתן בבית-הדין האזורי בירושלים ביום 18.8.2019 דן הרכב הדיינים (הרב אוריאל לביא, הרב מרדכי מזרחי בר אור והרב מאיר פרימן) בתביעת גירושים וכתביעה לתשלום כתובה של אישה.⁵⁸ תגובת הדיינים על טענות האישה, כפי שנתאר להלן, מבטאת ומבנה טריוויאליזציה של אלימות במשפחה. תביעתה של האישה התבססה על אירוע של אלימות ואיום על חייה מצד בעלה. כך בית-הדין מתאר את אירוע האלימות:

לפני כשנתיים... התעורר ויכוח בין הצדדים שבמהלכו הבעל זרק לעבר האישה קופסה של כדורים והתבטא בביטוי שגרם לאשה חרדה, כשאמר שהוא יחפור לה בור, כתוצאה מאירוע זה האישה עזבה את הבית, ויותר לא חזרה... עוד יצוין שלאחר עזיבתה, הבעל שבר חפצים בביתם ואף נפצע מכך, וכמו כן התנהל כנגדו הליך פלילי עקב דבריו הנ"ל ושבירת החפצים, ונשפט לעבודות שירות.⁵⁹

של מאמר זה. להרחבה ראו וסטרייך ורדזינר, לעיל ה"ש 4; אברהם בארי **חיוב הבעל במזונות אשתו ביני ישראל: המורדת ומזונותיה** (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור למשפטים", אוניברסיטת בר-אילן התשמ"ב); וסטרייך, לעיל ה"ש 4; אברהם קלמןזון **התפתחות עילת הגירושין "מאיס עלי" והשימוש ב"הרחקות דרבנו תם" בבתי הדין הרבניים ככלי מרכזי למאבק בסרבנות הגט והתגברות על התלות בעילות הגירושין** (עבודת גמר לקראת התואר "מוסמך למדעי הרוח והחברה", אוניברסיטת בן-גוריון בנגב 2020).

58 ת' (אזורי י-ם) 1175449/1 **פלונית נ' פלוני** (18.8.2019) (עותק מצוי בידי הכותבות).

59 שם, בעמ' 1.

אירוע שבמסגרתו איים האיש ברצח האישה, ולאחר-מכן שבר חפצים, מוצג כ"ויכוח בין הצדדים" – כלומר, כסיטואציה זוגית של מחלוקת ששני בני-הזוג שותפים לה – אשר "גרם לאישה חרדה". בסופו של יום דחה בית-הדין את תביעת האישה לתשלום הכתובה, משום שלעמדתו לא התקיימה עילת גירושים במקרה זה. וכך הוא מנמק את קביעתו:

האירוע לכשעצמו אין בו כדי להצדיק את ההחלטה להתגרש, אלא להדרכה מתאימה. ככל שהאשה מצאה לנכון לנקוט בצעד דרסטי של פירוק את הנישואין בעקבות אותו אירוע, הרי שבכך היא מבטאת שהגירושים יצאו מהחלטה שהיא בחרה בה. אמנם לאחר שהאשה עזבה את הבעל הגיב בהתפרצות זעם בלתי מתקבלת על הדעת, ושבר חפצים מתוך כעס על המצב **ששניהם נקלעו אליו**, אך כפי הנראה התנהלות חריגה זו, שאירעה בעת שהבעל לבדו שהה בבית, התקיימה לאחר שכבר היה מגוי וגמור עם האשה לפרק את הנישואין.⁶⁰

כאמור, בית-הדין מציג מסכת עובדתית שאין עליה מחלוקת, שלפיה האיש זרק קופסה של כדורים לעבר האישה ואיים עליה שיחפור לה קבר. אולם התגובה הנכונה שהיה על האישה לנקוט בעקבות אותו אירוע, לעמדת בית-הדין, היא "הדרכה נכונה לבעל... [ו]יעוץ נישואין לשני הצדדים".⁶¹ בהקשר זה ההחלטה של האישה להתגרש מתוארת כ"צעד דרסטי", וזאת, כזכור, לאחר שהאישה ספגה מעשה של אלימות פיזית (שבנס לא צלח) ואיומים ברצח. בית-הדין מתייחס גם להתפרצות הזעם של הבעל שבמהלכה שבר חפצים ואשר בגינה אף נשפט ונענש. בהקשר זה בית-הדין מעניק פרשנות למעשיו של האיש ומסביר את המניע או הגורם לאלימות: "לאחר שהאשה עזבה את הבעל... שבר חפצים מתוך כעס על המצב **ששניהם נקלעו אליו**".⁶² האלימות מוצגת כתוצאה אפשרית ונורמטיבית של גבר כועס שאשתו עזבה אותו או כתוצאה של ויכוח וסכסוך אשר "שני הצדדים" שותפים בו ו"נקלעו" אליו, משמע, האירוע הכה בשניהם באופן שתלוי לכאורה בגורם חיצוני, מבלי שרובצת אשמה על הצד הפוגע.

דוגמה נוספת לטריוויאליזציה של אלימות מוכחת מצויה בהחלטת-ביניים שניתנה בבית-הדין בחיפה.⁶³ מדובר באישה שהגישה תביעת גירושים נגד בעלה בעודו נמצא במעצר בגין אלימות כלפיה (בהמשך ההליך הורשע הבעל ונאסר). התובעת ביקשה כי ייקבעו דיונים כבר במהלך נשיאתו של הבעל בעונשו, ודרשה גירושים באופן מיידי. יצוין כי במסגרת ההליך הפלילי שהתנהל נגד הבעל המליץ שירות המבחן כי הבעל ישהה במעצר עד תום ההליכים לנוכח המסוכנות הנשקפת ממנו לאשתו: "שירות המבחן מציין כי החלטתה החד משמעית של המתלוננת להתגרש מהמבקש [הבעל] מעלה את רמת הסיכון בצורה משמעותית וכי ההערכה היא כי קיים סיכון גבוה מאד להישנות התנהגות דומה...".⁶⁴ אלא שבית-הדין בחיפה (הדיינים הרב י' רוזנטל, הרב י' בוארון והרב מ' שור)

60 שם, בעמ' 1–2 (ההדגשה הוספה).

61 שם, בעמ' 1.

62 שם, בעמ' 2 (ההדגשה הוספה).

63 ת' (אזורי חי') 13786293/3 פלונית נ' פלוני (12.12.2022) (עותק מצוי בידי הכותבות).

64 מ"ת (שלום קר') 10056-07-22 שבח נ' מדינת ישראל, פס' 8 (נבו) 23.11.2022 (ההדגשות במקור).

קבע כי יש להמתין עם קיום הדיון בתביעת הגירושים עד שחרורו של הבעל ממאסר, והחליט "להקציב לאיש 30 יום מיום שחרורו ובזמן הזה יפנה לאישיות רבנית כדבריו על מנת לבדוק היתכנות לשלום בית או לגירושין. ביה"ד פונה לאישה לשתף פעולה בניסיון זה".⁶⁵ מהחלטה זו עולה כי בית-הדין מעלה על דעתו שיתכן שלום-בית במקרה זה, שבו הבעל שוהה במעצר בגין אלימות כלפי אשתו, וכי על האישה לשתף פעולה עם החלופה של שלום-בית (בהנחה שהבעל יחליט לבחור בה). לא רק הסכנה המטריאלית הנשקפת לחייה של האישה עומדת על הפרק, אלא יש לשים לב לעצם המחשבה שנישואים שהתרחשה בהם אלימות מוכחת כאשר האישה דוחקת לגירושים יכולים להשתקם חרף רצונה של האישה. נעיר כי אומנם יכול אדם לטעון כי הדיינים לא התכוונו שהצדדים יחזרו בפועל לשלום-בית, אלא השתמשו בטקטיקה מעין זו כלפי הבעל סרבן-הגט. אך על כך יש לומר, ראשית, שעצם האמירה הנורמטיבית שעל האישה לשתף פעולה במצב זה עלולה לסכן את חייה, ועל בית-הדין רובצת אחריות בהקשר זה; ושנית, אף אם מדובר בטקטיקה כלפי בעל סרבן-גט, ניתן עדיין לבקר את הרטוריקה, המשקפת אידיאולוגיה של הדיינים על-אודות נישואים נורמטיביים.

מעבר לאידיאולוגיה שאינה רואה באלימות פתולוגיה שמסיימת בהכרח נישואים (בפרט כאשר הקורבן מעוניינת בגירושים), ניתן לעמוד על הטריטוריאליזציה של האלימות גם באשר לגבולות הגזרה של התופעה – מה נחשב אלימות ומה לא. דוגמה לרדוקציה שנעשית למעשים שנחשבים בימינו אלימות אסורה ומובהקת הן בשיח המשפטי והן בשיח הטיפולי מצויה בפסק-דין שניתן בבית-הדין בנתניה בשנת 2015 (על-ידי הדיינים הרב מיכאל עמוס, הרב שניאור פרדס והרב אריאל ינאי).⁶⁶ על-פי המסכת העובדתית, כפי שבית-הדין העמיד אותה, הבעל אחז באישה בחוזקה בידיו, דבר שגרם לסימנים כחולים בזרועותיה, ואז כלא אותה בבית למשך יממה ונטל ממנה את הטלפון הנייד שלה. יצוין כי על-פי המתואר בפסק-הדין, האישה טענה כי הבעל הכה אותה בכטנה בעודה הרה וגרם להפלת העובר, אולם בית-הדין לא קיבל גרסה זו, שכן הוא קבע כי האישה לא הצליחה להוכיח כי אכן הייתה הרה בזמן האירוע. בגין מעשה זה, כמו-גם בגין איומים שהשמיע כלפיה, הוגשו נגד הבעל כתבי אישום בבית-משפט שדן בהליך הפלילי. בדיון שעסק בשאלת חיוב הגירושים, בעקבות תביעתה של האישה, קבע בית-הדין כי האיש אכן תפס את האישה בידיה בחוזקה ומנע אותה מלצאת מהבית במשך יממה, אולם לא ייחס לעובדות אלו חומרה. הדיין הרב שניאור פרדס אף לא הגדיר את המסכת הראייתית שבגינה הוגש כתב אישום פלילי כאלימות: "עניין זה אינו נחשב כהכאת האישה במיוחד כאשר מטרתו של הבעל... הייתה שהאישה לא תצא ולא תברח מהבית".⁶⁷ הרב אריאל ינאי מצביע על מניע אחר והצדקה אחרת למעשה האלימות: "מעשה החבלה של הנתבע בעצמו נועד לזעזע את התובעת ולגרור לה לחזור בה מרצונה להיפרד ממנו; והנתבע כבר הביע את צערו וחרטתו על המעשה".⁶⁸ כלומר, לעמדת הרב פרדס אין מדובר באירוע אלימות כלל, והוא מנרמל את המעשה ומצמיד לו הנמקה – האיש רצה למנוע את "בריחתה" של

65 ת' 13786293/3, לעיל ה"ש 63.

66 ת' (אזורי נת') 896836/2 פלונית נ' פלוני (נבו 8.2.2015).

67 שם, בעמ' 18.

68 שם, בעמ' 23.

האישה; ולדעת הרב ינאי, המעשה האלים מטרתו להניא את האישה מלהיפרד מבעלה. במילים אחרות, שני הדיינים גורסים למעשה כי לאלימות עשוי להיות הסבר, ואולי אפילו הצדקה.⁶⁹ לעמדת הרב פרדס, כליאת אישה כדי למנוע ממנה בריחה מהבית מהווה הסבר או תירוץ לאלימות; ולדעת הרב ינאי, רצון של הבעל "לזעזע" ולסכל פרדה – אף כאשר זו רצויה לאישה – עשוי לשמש הנמקה לאלימות. במקרה זה הגט ניתן בסופו של יום בהסכמה, ועל-כן בית-הדין לא פסק בשאלת חיוב הגט לגופה, אולם נפסק כי משאין במקרה זה עילה, האישה אינה זכאית לקבל את סכום הכתובה.

הפרשנות ששלושה הרכבים בבתי-הדין מעניקים לאירועים שהוזכרו לעיל מגלמת תפיסה שרווחה עד לפני כמה עשורים בקרב גורמי אכיפה ולפיה אלימות במשפחה היא תוצאה של אינטראקציה זוגית שגרתית, שעלולה להסלים באופן נורמלי לעצימות גבוהה, לנוכח סיטואציות תכופות של קרבה ואינטימיות.⁷⁰ בית-הדין בנתניה אף מאשר מעשה של הצרת צעדיה של האישה וכליאתה, וזאת במקום לראות בו אלימות בפני עצמה, ובכך מבטא החפצה (או בייקטיפיקציה) ופגיעה באוטונומיה של האישה לקבל החלטות בנוגע לגופה, לנפשה ולמערכות היחסים שלה.⁷¹ ראוי לציין שוב כי בית-הדין הרבני עוסק בסוגיות של חיוב או כפייה של גט, שכוללות סטנדרטים ייחודיים בהשוואה לדיונים אחרים על אלימות במשפחה (כגון שיח טיפולי או שיח משפטי בהקשר הפלילי). עם זאת, הפרשנות של מעשה האלימות נעשית בהקשר רחב יותר מהשאלה הנקודתית של חיוב הגט. כך, למשל, במקרה שנדון לעיל יכלו הדיינים לקבוע כי אלימות – לרבות כליאת אישה – היא דבר מתועב שאין לו הצדקה, וזאת חרף מסקנה אפשרית שהעובדות אינן מבנות עילת גירושים על-פי תבחינים הלכתיים. כאמור, הבחירות הפרשניות של בית-הדין היו שונות.

2. מה זאת אהבה? האהבה המתגלמת באלימות וברכושנות

לאחר שנוכחנו כי אלימות עשויה להיות מאפיין טריוויאלי של מערכת יחסים זוגית על-פי התפיסה העולה מפסקי-דין של בתי-דין רבניים, נרחיב עוד את היריעה. להלן נתאר כיצד הדיינים יוצקים לתוך הכתיבה קשר בין כוחניות ואלימות לבין מושג טעון יותר – רעיון ה"אהבה".⁷² בפסק-דין קצור, שלא פורסם, דן בית-הדין הרבני בירושלים בשנת 2017

69 על ההבחנה בין "הצדקה" ל"תירוץ" בהקשר של עברת אלימות ראו קמיר "איך הרגה הסבירות את האשה", לעיל ה"ש 24.

70 נעמי גל אלימות נגד נשים: נורמה או סטייה? 93–94 (2003). ראו גם ברברה סבירסקי "שליטה ואלימות: הכאת נשים בישראל" החברה הישראלית: היבטים ביקורתיים 222, 225 (אורי רם עורך 1993). התפיסה שאינה מייחסת חומרה לאלימות במשפחה עלתה גם בביקורתן של כותבות פמיניסטיות על התנהלותם של שוטרים, אשר מתייחסים לקריאות בגין אלימות במשפחה כאל סכסוך זוגי שנצרכת בו "פשרה" ו"הרגעת הרוחות", ואינם מייחסים לתוקף ביצוע עברה. ראו, למשל, ANDRUS, לעיל ה"ש 27, בעמ' 57.

71 ראו את הגדרתה של מרתה נוסבאום להחפצה, כפי שיורחב להלן ליד ה"ש 218–219: Martha C. Nussbaum, *Objectification*, 24 PHIL. & PUB. AFFS. 249 (1995).

72 דימוי זה מצאנו בשניים מפסקי-הדין מהקורפוס שנבחרן. יש לציין כי לעמדתנו, במחקר נרטיבי אף שני פסקי-דין עשויים לשקף אידיאולוגיה, מה-גם שהתייחסות של הדיינים למוטיב האהבה עשויה להגיע אך ורק כתגובה על דברים שאמר בהקשר זה הבעל תוך כדי ההליך, ואם הוא אינו מעלה ביוזמתו ביטויי אהבה, לא יהיה לכך ביטוי מצד הדיינים.

(הדיינים הרב יוסף גולדברג, הרב דוד בירדוגו והרב מרדכי רלב"ג) בתביעת גירושים של אישה שטענה לאלימות פיזית כלפיה מצד בעלה.⁷³ בפסקאות הקצרות מציג בית-הדין שני סיפורים מתחרים שהוא יוצר⁷⁴ – הסיפור של האישה והסיפור של האיש. משני הסיפורים בית-הדין יוצק נרטיב אחד, ושזור לתוכו את העובדות והעלילה כך שיתגבש היגיון אחד שיוביל אל מסקנת פסק-הדין⁷⁵ – במקרה שלנו דחייה של תביעת הגירושים. מדובר בדוגמה טובה שמבהירה את המנגנון שבאמצעותו הדיינים גם יוצרים ובונים את הסיפור וגם שופטים אותו.⁷⁶ הנרטיב מודגם באופן מיטבי דווקא בטקסט קצר כל-כך, שאין בו "רעשי רקע" ושום דיון הלכתי, אלא רק עובדות ותוצאה. בית-הדין דן בקצרה בטענות למעשי האלימות, וכבר בראשית דבריו קובע כי "בדיון... הצהירה האשה שמאז שנישאו לא הייתה כל אלימות פיזית כלפיה, מלבד פעם אחת שהוריד אותה בכח מההסעה".⁷⁷ הבחירה הלשונית של בית-הדין היא לפתוח במשפט שמשמעותו היא כזו: אפילו לגרסת האישה היא

73 ת' (אזורי י-ם) 1082853/1 פלונית נ' פלוני (19.6.2017) (עותק מצוי בידי הכותבות). מאחר שפסק-הדין קצר ולא פורסם, נביא את נוסחו המלא, וזאת כדי לאפשר לקוראים לעמוד על הפרשנות המוצעת:

בפני ביה"ד עומדת תביעת האשה לגירושין. בדיון שהתקיים בתאריך 13/02/2017, הצהיר הבעל מספר פעמים שאוהב את אשתו ואינו מוכן להתגרש. מאידך האשה הצהירה שנחרצת להתגרש עקב טענת אלימות כלפיה (פרוטוקול שם שורה 46). בדיון שהתקיים היום (י"ט סיון תשע"ז 13/06/2017), הצהירה האשה שמאז שנישאו לא הייתה כל אלימות פיזית כלפיה, מלבד פעם אחת שהוריד אותה בכח מההסעה. האשה אף טענה שפעם אחת איים עליה בטלפון ברצח, אך הבעל הכחיש את דברי האשה וטען שאוהב אותה. הבעל הודה שאכן הוריד אותה בכח מההסעה ואף הוגשה תלונה במשטרה כנגדו והורחק ל-45 יום, אך מעבר לכך לא הייתה כל אלימות מצדו. לשאלת ביה"ד את האשה מדוע מעוניינת להתגרש, השיבה האשה שהבעל מקנא לה ומגביל אותה בעבודה. הבעל השיב שפעם אחת קינא לה מאחר שראה התכתבות של אשתו עם גבר אחר, וכשנשאלה על הקשר הזה, היא התחמקה מלהשיב תשובה, ועל כן התחיל לקנא לה.

הבעל חזר והצהיר שאוהב את אשתו ומבקש אך ורק שלום בית, ומבקש לכל הפחות לעשות ניסיון נוסף בטרם יחליט בתביעת האשה לגירושין. ב"כ האשה הצהירה שאין לה כל הוכחות מעבר לדברים שטענה האשה. הבעל הצהיר שמוכן שהשְׂמִגְלָה ייפגשו פעם נוספת עם האשה ובמידה והם יגידו שאין סיכוי לשלום בית, הוא ייתן את הגט. מאידך האשה טענה שכבר פעמיים שוחחה עם השְׂמִגְלָה והצהירה בפניהם שהיא נחרצת להתגרש.

ביה"ד שוחח טלפונית עם אחד מחברי השְׂמִגְלָה (באמצעות המתרגם מר אלון נגוסה), והשְׂמִגְלָה הצהיר בטלפון שבפגישה עם האשה היא הייתה נחרצת להתגרש, אך השְׂמִגְלָה לא הביע את דעתו בנידון.

לאחר שמיעת הצדדים וב"כ האשה, ולאור כך שלא נמצאו ראיות לעמדת האשה, מחליט ביה"ד שבשלב זה אין כל אפשרות לחייב את הבעל בגט, ועל האשה למצוא מסילות ללבו של בעלה ע"י צד ג' כדי לשכנעו להתגרש.

ניתן ביום כ"ה בסיון תשע"ז (19/06/2017).

74 Peter Brooks, *The Law as Narrative and Rhetoric*, in *LAW'S STORIES: NARRATIVE AND RHETORIC IN THE LAW* 14 (Peter Brooks & Paul Gewirtz eds., 1996).

75 אלמוג, לעיל ה"ש 23.

76 ליאת פרידגוט-נצר שימוש ברכיבים נראטולוגים ככלי פרשני לטקסט השיפוטי, בהשוואה לתפקודם כאמצעי הרמנויטי בטקסט הספרותי (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", אוניברסיטת בר-אילן 2004).

77 ת' 1082853/1, לעיל ה"ש 73.

לא ספגה אלימות פיזית מבעלה, גם אם יש לכך חריג בדמות אירוע אחד זניח. הצגה זו והבחירה הלשונית להציב את העדר מקרי האלימות ככלל, ואת האלימות כחריג, מובילות, כפי שנראה, לתוצאה של פסק-הדין, ונוטעות את המסגור העובדתי של העדר אלימות כבר בראשית הדברים. נוסף על כך, הניסוח מצמצם את החומרה של המעשה ומתייגת אותו כזניח. אלא שבניגוד ללשון הפסקנית שלפיה לא התרחשה אלימות, בפסקה הבאה הקוראים מתוודעים לעובדות נוספות: ראשית, האישה התלוננה, נוסף על אלימות בהסעה, "שפעם אחת איים עליה בטלפון ברצח"; שנית, מתבהר שהאישה גם טענה "שהבעל מקנא לה ומגביל אותה בעבודה", כך שלמעשה, מעבר לטענות על אלימות פיזית עלו גם תלונות על אלימות נפשית, קנאה והגבלות שהשית עליה הבעל;⁷⁸ ושלישית, מתברר כי הבעל עצמו הודה באירוע האלימות בהסעה, ואף הורחק מביתו על-ידי המשטרה, כלומר, לפחות לגבי אירוע אלימות אחד יש הסכמה וודאות עובדתית. אולם בית-הדין אינו מוצא לנכון לבקר את ההתנהלות האלימה, ומתאר את האלימות בלשון רזה ומצמצמת, אשר ייתכן שמפגינה תפיסה שלפיה אלימות היא חלק אפשרי ואימננטי מחיי נישואים. "הוריד אותה בכח מההסעה" הוא לכאורה אירוע שגרתי וטרוויאלי שיכול לאפיין מערכות יחסים, והתוצאה היא, כאמור, דחייה של תביעת הגירושים.

מלבד הייחוס המצמצם לאלימות, קיים בטקסט מוטיב שחוזר על עצמו: בית-הדין מעמת את טענות האישה לאלימות עם טענות ההגנה של האיש, כאשר כל טענות ההגנה של האיש מתמקדות במרכיב אחד ויחיד – הצהרות אהבה.

זיהינו שהטקסט הקצרצר מובנה מארבעה חלקים, שכל אחד מהם מורכב מעימות או הנגדה שבית-הדין יוצר בין הסיפור של האישה לסיפור של האיש. בכל אחד מהחלקים סיפורה של האישה נוגע בטענה שהיא ספגה אלימות מהאיש, וכנגד טענה זו עומד סיפורו של האיש, שמתמקד במוטיב אחד: אהבה וקשר רכושני. נצטט את ארבעת העימותים בין הסיפורים שבטקסט לפי המבנה שאנחנו מציעות, שמציג תקבולת ניגודית בכל אחד מהחלקים (כל ההדגשות הוספו):

סיפור האישה	סיפור האיש	
סיפור האישה	סיפור האיש	עימות ראשון
"מאידך האשה הצהירה שנחרצת להתגרש עקב טענת אלימות כלפיה... בדיון... הצהירה האשה שמאז שנישאו לא הייתה כל אלימות פיזית כלפיה, מלבד פעם אחת שהוריד אותה בכח מההסעה"	"בדיון שהתקיים בתאריך 13/02/2017, הצהיר הבעל <u>מספר פעמים שאוהב את אשתו</u> ואינו מוכן להתגרש"	
"האשה אף טענה שפעם אחת איים עליה בטלפון ברצח"	"הבעל הכחיש... וטען שאוהב אותה"	עימות שני
"לשאלת ביה"ד... מדוע מעוניינת להתגרש, השיבה האשה שהבעל מקנא לה ומגביל אותה בעבודה"	"פעם אחת קינא לה מאחר שראה התכתבות של אשתו עם גבר אחר... ועל כן התחיל לקנא לה"	עימות שלישי

78 אילנה קוורטין מכנה אלימות מסוג זה "שתלטנות קיצונית". ראו אילנה קוורטין כלואות: שתלטנות קיצונית בזוגיות (2021).

"הבעל חזר והצהיר שאוהב את "ב"כ האשה הצהירה שאין לה כל הוכחות מעבר לדברים שטענה האשה"	עימות רביעי
--	--------------------

שלוש פעמים חזר בית-הדין בפסק-הדין הקצרצר על מוטיב האהבה של האיש כלפי האישה. בכל אחת מהפעמים ה"אהבה" מוצבת כתגובה נגדית שוות-משקל על טענה של האישה בדבר אלימות. יתר על כן, פעם אחת מוצב סיפורו של האיש על הקנאה שחש כלפי אשתו כאשר ראה אותה מתכתבת עם עמית לעבודה כנגד טענתה על ההגבלות שכפה עליה במקום עבודתה ואף כהצדקה להן. רגשי ה"אהבה", שמובאים כשווי-משקל לטענות האלימות, משמשים אם כן לריכוך. נוסף על כך, החזרתיות על מוטיב האהבה במקביל לאלימות מְבִנָה מחדש את הרעיון של אלימות בין בני-זוג כתוצאה אפשרית של אהבה שיש להביא בחשבון: הוא אומנם מכה אותך, אבל הוא אוהב אותך, ומשתלם לך לשאת את חוסר הנעימות; או לחלופין – הוא אומנם מכה אותך, אבל אהבה יכולה לבוא לידי ביטוי באלימות ובקנאה. קמיר הראתה איך בהקשר של משפט פלילי, בדיון בעברת הרצח, התייחסו בתי-המשפט באופן סלחני לרצח של אישה על-ידי בעלה, מה שכונה "רצח על רקע רומנטי", וזאת משום שאלימות של גבר "אוהב" אינה אלימות "רגילה" שיש לפעול נגדה בחומרה, אלא תוצאה אפשרית של אהבה. בעלות ורכושנות מוצגים באופן זה כיסודות הכרחיים או לכל-הפחות אפשריים במערכת יחסים זוגית. בהתאם לטענה הפטריארכליים, תפיסה זו מכוננת את האלימות כחלק מקשר זוגי באופן חד-כיווני: מהאיש כלפי האישה, והיא עשויה אף להוליד תירוץ והצדקה למעשי אלימות קשים של הגבר כתוצאה מקנאה כלפי מושא אהבתו.⁷⁹

בית-הדין מחזק את משקלו של מוטיב האהבה באמצעי רטורי של השוואה כמותית. בחלק הראשון האיש "הצהיר מספר פעמים" על אהבתו, ואילו האישה סיפרה על אירוע של אלימות שהתרחש רק "פעם אחת". אל מול מקרה אחד ויחיד של אלימות ניצבת "אהבה" שמשקלה רב ועולה עליה. אף בתיאור העימות בחלקים השני והשלישי בית-הדין מקפיד לציין שהאיום ברצח התרחש "פעם אחת", וכך גם גילוי הקנאה לאישה. לעומת זאת, בחלק הרביעי מודגש שוב שהצהרות האהבה של האיש הן רבות וחוזרות. בית-הדין יוצר באמצעות המוטיב הכמותי הבדל מדרגי בין רכיב האלימות לרכיב האהבה, ומסמן שאל מול אירועים שוליים ויחידאיים של אלימות עומד ערך אחר שחוזר על עצמו ו"בולע" את האירועים הפתולוגיים: האהבה. כך בית-הדין מכונן את האהבה כמושג אשר מכיל ומטשטש תופעה קשה של פגיעות. העובדה שמערכת יחסים שהתרחש בה לפחות אירוע אלימות פיזי אחד מוכח – בצד איום נטען ברצח, קנאה לא-נורמטיבית ואלימות נפשית – אינה גוררת ביקורת מבית-הדין היא תמוהה, ומעידה על השוליות שבית-הדין מייחס להתנהלות מסוג זה ועל מקומה הטריטוריאלי של האלימות ביחסים זוגיים, לתפיסת הדיינים.

79 קמיר הראתה כיצד השימוש שנעשה בעבר בהלכת הקנטור במסגרת דיון בעברות המתה, על רקע מבחן "האדם הסביר", מכונן דימוי של גבריות חמומת-מוח, ומצייר את הגבר כקנאי שאינו שולט במעשיו ואשר קנאותו ותחושת הבעלות שלו באשתו מביאה אותו לידי מעשה רצח. ראו קמיר "איך הרגה הסבירות את האשה", לעיל ה"ש 24.

פסק-דין נוסף שמכונן התנהלות אלימה כרכיב אינהרנטי של יחסי אהבה בין גבר לאישה ניתן בבית-הדין בנתניה בשנת 2021.⁸⁰ פסק-הדין ניתן בדעת רוב (של הדיינים הרב צבי בוקשפן והרב אוריאל אליהו) אל מול דעת המיעוט (של אב-בית-הדין הרב יצחק רפפורט). העובדה שפסק-הדין ניתן בשני קולות מקילה עלינו את ההבחנה בנרטיבים השונים, בתפיסות-העולם השונות ובבחירה אילו עובדות יכוננו את פסק-הדין ואילו עובדות כל אחד מהדיינים בוחר להשמיט.⁸¹

הרב רפפורט, שכתב כאמור את דעת המיעוט, מתאר את סיפורה של האישה התובעת גירוישים ואת סיפורו של האיש תוך ניתוח עדויותיהם במסגרת הליך גירוישים שמתנהל לסירוגין זה שש שנים על רקע מערכת יחסים קשה. פרטי העובדות שתוארו בפסק-הדין יובאו כאן על-מנת להבהיר את המצע שעל-גביו בית-הדין יוצר שני נרטיבים של אהבה. הדיין רפפורט מציין כי האישה הגישה כמה בקשות לצווי הגנה בבית-המשפט לענייני משפחה, וכי האיש הסכים לפנות לטיפול בגין התנהלותו האלימה, ולמעשה אף הודה מכללא בבית-המשפט לענייני משפחה באלימות שנקט נגד אשתו.⁸² בזמן התנהלות ההליך בבית-הדין שהתה האישה במקלט לנפגעות אלימות, ובבית-הדין טענה לאלימות פיזית ומילולית מצד האיש. כך, למשל, היא טענה כי הוא משך לה "את השיער ברצפה" לעיני אמו, וכי "הוא דחף אותי על הרצפה בגן ליד אנשים, שתי בחורות הזמינו לו ניידת".⁸³ הדיין מציין כי בתחילה לא התייצב האיש לדיונים, וכאשר הופיע, הכחיש את מעשי האלימות, אך בעדותו הצהיר "אולי קיללתי, אולי זרקתי איזה צלחת מהשולחן".⁸⁴ הרב רפפורט מסכם את מסקנתו על-סמך הראיות והעדויות שהובאו לפניו: "לפני בית הדין מקרה של התנהגות מחפירה של בעל כלפי אשתו, כאשר לדברי הבעל עצמו הוא סובל מהתפרצויות זעם בלתי נשלטות שבמהלכם כל הבית רועד מהצעקות עד שהשכנים הוכחו [כנראה צ"ל הוכרחו] להזמין משטרה. לדברי האישה היו מקרים בהם הבעל הפעיל עליה אלימות פיזית לעיני אנשים זרים, גרסת הבעל לאותו האירוע... לא נשמעת אמינה בלשון המעטה".⁸⁵ בסופו של יום דעת המיעוט קיבלה את גרסת האישה, וסברה כי יש לקבל את התביעה ולחייב את הבעל בגט, בעוד שדעת הרוב סברה כי אין לחייב את הבעל בגט, אלא רק להמליץ.

בדעת הרוב ובדעת המיעוט ניתן לזהות שני נרטיבים שונים של אהבה, שכל אחד מהם משרת את ההיגיון הפנימי של הפסיקה הרלוונטית. דעת הרוב שזרה את מוטיב האהבה באופן חד-צדדי בין האיש לאשתו לאורך כל פסק-הדין, החל בפתחה, שם הדיין בוקשפן מגדיר את היחסים שבין הצדדים ומכנה את התובעת "אשתו האהובה".⁸⁶ בהמשך מצוטטים בדעת הרוב חלקים גדולים מהפרוטוקולים של הדיונים שהתקיימו, אך לא אותם חלקים שבהם האישה העידה על מעשי האלימות. במסגרת זו הדיין בוחר להביא לפני הקוראים שלל מבעים של אהבה שהפגין האיש כלפי האישה במהלך הדיונים: "יש לי המון

80 ת' (אזורי נת') 1040764/11 (נבו 30.5.2021).

81 תירוש "סיפור של אונס", לעיל ה"ש 6, בעמ' 584.

82 ת' 1040764/11, לעיל ה"ש 80, בעמ' 2.

83 שם, בעמ' 6.

84 שם, בעמ' 4.

85 שם, בעמ' 7.

86 שם, בעמ' 24.

הערכה ואהבה אלייך", מצהיר האיש לפני אשתו התובעת; "אני מבקש לחזור לאשתי אהובתי, שאני באמת אוהב אותה"; "אני אוהב אותך, כפרה"; "האהבה שלי אליה אין, היא לא נמסה, האהבה שלי אליה"; "את יודעת שאני אוהב אותך, את יודעת שאני משוגע על הציפורניים ברגליים שלך"; "אני רוצה שייקחו את האשה אהבת חיי שתטפל בעצמה איך לבנות את הזוגיות ולא להרוס את זה"; "אני משוגע עליה, מוכן לסבול ממנה".⁸⁷ שבע ההתייחסויות של דעת הרוב ל"אהבה" של האיש לאשתו מהוות בחירה נרטיבית ברורה, ואף לא אחד מהציטוטים הללו הובא במסגרת דעת המיעוט. מוטיב ה"אהבה" מבקש "לבלוע" את טענות האלימות ולשדר לקוראים שמערכת היחסים עומדת על תילה ומסוגלת להתגבר על התרחשויות חורקות בין בני-הזוג. בסופו של דבר, כך נראה, אותה אהבה שהבעל מפגין בהצהרותיו אמורה, לדידם של דיני הרוב, לגבור על התנהלויות אחרות, שנתפסות על-ידיהם כזניחות. נציין כי דעת הרוב (בניגוד לדעת המיעוט) לא ציטטה כלל את עדות האישה על מעשי האלימות של הבעל כלפיה, אולם ציטטה באריכות רבה, לאורך חמישה עמודים, את עדות הבעל וטענותיו. כמו-כן, דעת הרוב התעלמה מהעובדה שבתחילת ההליך נמנע הבעל מלהופיע בבית-הדין. את צווי ההגנה שניתנו על-ידי בית-המשפט לענייני משפחה מסגרו דיני הרוב כפעולה שלילית שהאישה עשתה בעצמה (ולא ערכאה שיפוטית), בהגדרים את הדברים כך: "האשה הרחיקה את הבעל מהבית, הבעל הסכים להמשך ההרחקה. לדבריו, כדי שלא תזמין לו כל שני וחמישי משטרה".⁸⁸ כלומר, הדיינים מבליעים את העובדה שההרחקה של הבעל מהבית נעשתה בצו שיפוטי ובעקבות שיקול-דעת שיפוטי, ומאפשרים לקוראים לחוש כאילו הפעולה נעשתה באופן כמעט פיזי על-ידי האישה עצמה.

ראוי לציין גם שדעת הרוב דנה בשאלת תחולתה של עילת המאיסות,⁸⁹ ובמסגרת זו קבע הרב בוקשפן כי "גם אם נקבל את כל דברי האשה בעניין האלימות אין כאן מאיסות בעצם וודאי לא בחיי האישות".⁹⁰ מבלי להיכנס לגבולותיה של עילת המאיסות, שאינה מעניינה של מאמר זה, ההבנה שאלימות קשה, כמו זו שטענה לה האישה, אינה מגבשת את עילת המאיסות מסמנת את המיקום הנורמטיבי של התופעה לפי עמדת בית-הדין. מכל מקום, לנוכח עמדת הרוב נמנע בית-הדין מלחייב את הבעל לתת לאשתו גט, ורק המליץ לו לעשות כן.

לעומת זאת, דעת המיעוט, שקיבלה את גרסתה של האישה, מזכירה את המונח "אהבה" בהקשר אחד בלבד, וללא ציטוט של ביטויי האהבה שהרעיף האיש כלפי התובעת: "יש ללמוד שהיום אומדנא דמוכח [=הערכת כוונתם של רוב בני-האדם] שעיקר הנישואין, ובייחוד במי שאינם שומר תו"מ [=תורה ומצוות], הוא משום אהבה ואחזה ושלום ורעות, ועל דבר זה נישאים לכתחילה".⁹¹ משמע, דעת המיעוט, שמקבלת את גרסתה של האישה בנוגע לסיפור האלימות, מציגה גם משמעות שונה לגמרי של מושג הזוגיות והאהבה. הרב רפפורט אינו מציב את האהבה כטענת הגנה לסיפור האלימות, כמו בנרטיב של דעת הרוב,

87 שם, בעמ' 26–31.

88 שם, בעמ' 24.

89 להרחבה ראו וסטרייך ורדזינר, לעיל ה"ש 4.

90 ת' 1040764/11, לעיל ה"ש 80, בעמ' 32.

91 שם, בעמ' 18.

אלא מדגיש את ההיבט של קשר הרעות ההדדי כמשמעותי ומרכזי בנישואים וכמכונן את מהותם של הנישואים כ"אומדנא דמוכח". קשר זה מנוגד, כפי שהוא מפרט בהמשך, להתנהלות אלימה של הבעל. הרב רפפורט אף מדגיש כי גם אם בעבר השלימו נשים עם התנהלות זו, משום שהנישואים התבססו בעיקרם על הקשר הכלכלי בין הצדדים, משמעות הנישואים השתנתה במהלך השנים, וכיום אין הם יכולים לשאת עוד בחובם התעללות ואלימות.

אם כן, שני הנרטיבים הללו – אשר תואמים ואף חוזים את התוצאות האופרטיביות של שתי חוות-הדעת – משקפים רעיונות שונים על-אודות נישואים וזוגיות, ובמקביל גם על אהבה.

3. האחריות של הקורבן

מעבר לתפיסות על-אודות מערכת יחסים ראויה, בפסקי-הדין שקועה קונוונציה שנטויות סביב תפקידה ומקומה של האישה במערכת היחסים הזוגית: ייחוס האחריות לאישה, נפגעת האלימות, לעברה שנעברה בה. אחריותה של האישה הקורבן באה לידי ביטוי בשני ממדים: האחד הוא ההנחה שעמדה לה האפשרות למנוע את מעשה האלימות שבוצע בה, אלא שהיא פעלה דווקא באופן שהוביל למעשה האלימות, או במילים אחרות – האשמת הקורבן; והאחר הוא ייחוס תפקיד מגדרי של טיפול בתא המשפחתי ושמירה על שלמותו. האחריות האמורה מובילה לתפיסה שהיה על האישה, קורבן האלימות, לפעול לתיקונו ולשיקומו של הקשר הזוגי, חרף האלימות שהופעלה כלפיה.

את ייחוס האחריות לקורבן האלימות ניתן לאתר בכמה פסקי-דין שניתנו בשנים האחרונות. בתיק שהובא לפני בית-הדין הרבני בירושלים בשנת 2016 דנו הדיינים (הרב יוסף גולדברג, הרב דוד בירדוגו והרב מיכאל רלב"ג) בעניינם של בני-זוג שהיו נשואים יותר משני עשורים ולהם ילדים בגירים.⁹² בית-הדין תיאר את טענותיה של האישה בכתב התביעה: "בסעיף 2 לכתב התביעה, מגוללת האשה מסכת חיים קשה של אלימות פיזית ומילולית. לדבריה, לא אחת חנק אותה, סטר לה, הכה אותה, זרק עליה חפצים ואנס אותה באלימות, כמו כן לדבריה איים עליה ברצח אם לא תענה לתביעותיו המיניות".⁹³ חרף תיאור זה קבע בית-הדין כי האישה לא הביאה ראיות להוכחת טענותיה ועל-כן דחה את תביעתה לגירושים. כשבעה חודשים לאחר מתן פסקי-הדין ניתנה החלטה נוספת, וזאת בעקבות חומר חדש שצירפה האישה לתיק: כתב אישום שהוגש נגד הבעל בגין אלימות, וכן החלטה על הרשעתו בדין פלילי בעקבות הודאתו במעשה אלימות. מפרוטוקול הדיון בהליך הפלילי שצירפה כעת התובעת לתיק עולה כי הבעל הודה בתקיפה במילים "אני מודה ומודע לטעות שעשיתי". כעת, לאחר שהתובעת השלימה את הפער הראיתי והציגה הוכחות לטענותיה על אלימות פיזית, היו הדיינים אמורים לכאורה לקבל את תביעת הגירושים. אלא שבפועל הם המשיכו לעמוד על המסקנה כי יש לדחות את התביעה. את דבריהם פתחו הדיינים בגינוי גורף לתופעה של אלימות במשפחה, ולא הסתפקו בגינוי רוזה,

92 ת' (אזורי י-ם) 10148872/1 פלונית נ' פלוני (4.7.2016) (עותק מצוי בידי הכותבת).

93 שם, בעמ' 1.

אלא אף השתמשו בכמה ביטויים שמטרתם לחזק ולהעניק תוקף מוחלט להצהרה: ⁹⁴ "ללא ספק, כל פגיעה של בעל באשתו אינה מוצדקת בכל מצב שהוא, ויש להתייחס אליה בחומרה ולגנות אלימות מכל סוג שהוא, ובייחוד אלימות חמורה זו המתוארת בכתב האישום". ⁹⁵ הדיינים קובעים כי אכן קיימת תופעה של אלימות במשפחה, וכי זו תופעה חמורה ומגונה, אלא שמייד אחר כך מגיעה פרשנותם לאירוע, ולפיה הם אינם מכירים באישה שלפניהם כקורבן משום שהאלימות שספגה היא תוצאה של מעשיה:

אין ספק בכך שהתפרצותו של הבעל הייתה בעקבות המצב הקשה שבו הוא שרוי עקב תביעת הגירושין שהגישה אשתו כנגדו, אין ספק בכך שאילו הייתה האשה נעתרת לבקשת הבעל לנסות ולחזור לחיים תקינים, לא היה מתרחש האירוע הנ"ל. ⁹⁶

בית-הדין אינו מטיל עוד ספק באמינותה של האישה ובעצם קיומו של אירוע האלימות במישור העובדתי, אך הוא מעניק לו פרשנות בעלת מימד נורמטיבי. לעמדתם, האיש הכה את אשתו באשמתה, הנעוצה בכך שהיא הגישה נגדו תביעת גירושין ולא נעתרה לבקשתו לחיות איתו "חיים תקינים". אלימות של איש כלפי אשתו תוגדר כזו, ככל הנראה, אך ורק במקרה שבו אי-אפשר לדעת בית-הדין לייחס להתנהגות האישה קשר לאלימות כלפיה. הבעל, לדבריהם, נקט אלימות משום שמצבו הנפשי היה קשה "עקב תביעת הגירושין שהגישה אשתו כנגדו", ואילו נענתה האישה לבקשתו לחיות איתו בשלום, "לא היה מתרחש האירוע הנ"ל". כסימוכין לדבריהם מציינים הדיינים את עדותו של אחי הבעל בבית-המשפט (ככל הנראה בהליך הפלילי) כי "המצב הזה [הגירושין] גרם לו כניסה למצב של סטרס מתמיד", ⁹⁷ וכן את דברי עורך-הדין של הבעל בבית-המשפט בהליך הפלילי שלפיהם "המעשה [האירוע האלים] לא נעשה ללא רקע". ⁹⁸ לעמדת בית-הדין, יש נסיבות שבהן אלימות פיזית היא תוצאה אפשרית והגיונית, והאחריות לאירוע מוטלת על נפגעת העברה, ולא על הפוגע, שכן היה ביכולתה למונעו באמצעות התנהגותה. אם כן, מתברר שהצהרה הנורמטיבית ששוללת אלימות מכל סוג שהוא מצומצמת ומיוחסת רק לאותם מקרים שבהם הקורבן לא הביאה על עצמה את האלימות באמצעות התנהגותה – למשל, באמצעות החלטתה להגיש תביעת גירושין. ⁹⁹

94 על המשמעות של הבחירות הלשוניות והתחבריות של שופטים ביצירת הנרטיב ראו אלמוג, לעיל ה"ש 23, בעמ' 60. על השימוש בתחביר ככלי ניתוח החושף אידיאולוגיה ראו Deborah Cameron, *Introduction: Why Is Language a Feminist Issue, in THE FEMINIST CRITIQUE OF LANGUAGE: A READER 1, 2* (2nd ed., Deborah Cameron ed., 1998).

95 ת' 10148872/1, לעיל ה"ש 92, בעמ' 4.

96 ש.ם.

97 ש.ם.

98 ש.ם.

99 על הבחירה לנקוט רטוריקה שמציגה את הגורם השיפוטי כמחזיק בבחירה המוסרית המתבקשת אף שהתוצאה האופרטיבית ממעיטה בתוקפה של אותה בחירה ראו עוד פירסט ואגמון-גונן, לעיל ה"ש 24, בעמ' 558–560. על הרעיון שלפיו "גילויי חמלה" משמשים מניפולציה רטורית בבתי-המשפט, המסווה את ההוראה הנורמטיבית שבפסק-הדין, ראו עוד ליאת פרידגוט-נצר "חיבוק הדוב: גילויי חמלה בבתי המשפט כמניפולציה רטורית" *מילה בסלע: רטוריקה עכשיו* 153 (יהושע גתי עורך 2009).

במסה שכתבה אנדריאה דוורקין (בהתבסס, בין היתר, על נסיונה האישי) על המציאות של נשים נפגעות אלימות ועל אוזלת-היד של הרשויות בטיפול בהן, היא מתארת את התופעה של הטלת האחריות לאלימות על האישה עצמה, ומשחזרת את האמירות הטריטוריאליזם שמוטחות בקורבנות:

And when women asked for help, they were told, "It's your fault. Look to yourself. What are you doing wrong? Do it right. Well of course he got angry; you didn't do the laundry right—he works hard all day. Well, he's very upset; there's a recession on. Well, of course when he comes home at night he doesn't want his peas on *that* side of the plate..."¹⁰⁰

איננו טוענות שלבתי-הדין אין בסיס הלכתי להסתמך עליו בכל הנוגע בקיומן של הצדקות לאלימות במשפחה או להאשמת הקורבן.¹⁰¹ כל שאנחנו מבקשות הוא לשים לב שלפני בתי-הדין עומדת הבחירה לבנות את הנרטיב באופנים אחרים. אולם חרף המחקר והאקלים הציבורי, אשר דוחים זה כמה עשורים, לפחות על פני השטח, את הנטייה להפנות אצבע מאשימה לנפגעות העברה ולהכיר בעוול שנעשה להן רק לאחר בחינה מדוקדקת של התנהגותן ותרומתן לקיום העברה, בתי-הדין בוחר לפעול בדיוק בדרך זו.¹⁰² יש לשים לב כי ההנחה של בתי-הדין בפסק-הדין האחרון מרחיקת-לכת ביותר, שכן ההצדקה המוצעת למקרה האלימות היא עצם ההגשה של תביעת גירושים על-ידי האישה. מדברי בתי-הדין עולה כי אם אישה מגישה תביעת גירושים, שומה עליה להביא בחשבון תגובה אלימה מצד בעלה, ועל-כן עצת בתי-הדין היא "לחזור לחיים תקינים", ולא "להסתכן" בהגשת תביעה. השקפה שאינה רואה באלימות חריגה נורמטיבית מעצבת בפועל את יחסי המגדר ואת התנהלות הקורבן, משום שהיא דורשת מהאישה לצפות את הסכנה ולהתאים את צעדיה, דהיינו, לא להכעיס את בן-הזוג ולא לעזוב אותו או לבקש גירושים. באופן זה חירותה של האישה בפועל מוגבלת, והסדר הפטריארכלי נשמר ומשתעק.¹⁰³

המימד השני שבמסגרתו מיוחסת לקורבן האלימות אחריות למעשה האלימות הוא כינון תפקידה המגדרי של האישה כמטפלת במסגרת המשפחתית. בשנת 2020 דן בתי-הדין הרבני בפתח-תקוה (הדיינים הרב יגאל לרר, הרב אריאל ינאי והרב בן ציון הכהן רבין) בתביעה שהגישה אישה כשנה לאחר נישואיה.¹⁰⁴ בתביעה טענה האישה כי לאחר החתונה גילתה כי בעלה סובל ממחלת נפש שהוסתרה ממנה, וכי הוא מתנהל באופן לא-נורמטיבי עד כדי חשש לסכנה לחייה. בתי-הדין מציין כי האישה טענה שבעלה האשים אותה בהפלה שעברה, החליט לעבור דירה בניגוד לדעתה, וכן פירק ארונות והוציא מהם תכולה במהלך מריבה. בתי-הדין ממשיך ומתאר אירוע שבמסגרתו "באישון לילה העיר אותה הנתבע

100 DWORKIN, לעיל ה"ש 2, בעמ' 153.

101 שוחטמן "אלימות", לעיל ה"ש 4, בעמ' 143; שיינפלד, לעיל ה"ש 11. ראו, לדוגמה, את דברי הרמ"א בשולחן ערוך, אבן העזר, סימן קנד, סעיף ג: "וכל זה כשהוא מתחיל, אבל אם מקללתו בחנם או מזלזלת אביו ואמו, והוכיחה בדברים ואינה משגחת עליו, יש אומרים דמותר להכותה, ויש אומרים דאפילו אשה רעה אסור להכותה. והסברא ראשונה היא עיקר".

102 השוו לתופעה של האשמת הקורבן בתחום עברות המין: נגבי, לעיל ה"ש 24, בעמ' 83.

103 שם, בעמ' 89.

104 ת' (אזורי פ"ת) 1169128/2 פלונית נ' פלוני (נבו 4.3.2020).

והצית מצית אש מול פניה. מרוב פחד היא עזבה את הבית".¹⁰⁵ נעיר כי אומנם הטענה המרכזית של האישה היא כי עילת הגירושים שמתקיימת היא מחלת הנפש שהוסתרה ממנה, אולם הדיון שבית-הדין מפתח רלוונטי בהחלט לענייננו, משום שהוא עוסק בעיקרו באיום על חייה של האישה ובשאלת המסוכנות הנשקפת לה. וכך קבע בית-הדין:

פחות משבועיים (!) לאחר הביקור המשותף שלהם [של הצדדים] אצל ד"ר ל' [הפסיכיאטר] פתחה התובעת תיק ליישוב סכסוך בבית הדין... ובפרק זמן זה ממש כשהיא בהריון מתקדם, היא עזבה ועברה להתגורר בבית הוריה. בתקופת טיפול זו היה הנתבע פרוד מהתובעת-אשתו. במקום שהיא תתמוך בו רגשית במקביל לטיפול שהוא התחיל בו, היא פתחה בהליך גירושין ונפרדה ממנו... ייתכן ולמפרע אילו הייתה התובעת ממשיכה לתמוך בנתבע, למרות הקושי, אולי כל התמונה הייתה יכולה להשתנות לטובה.¹⁰⁶

בית-הדין מותח ביקורת על האישה שעזבה את האיש לנוכח החרדה שחשה בעקבות האירוע שבו קירב מצית לפניה באמצע הלילה. תביעתו של בית-הדין מהאישה ביחס לאיש היא שהיא "תתמוך בו רגשית" במהלך הטיפול הפסיכיאטרי שהוא מקבל. הביקורת מופנית כלפיה על-אף הרקע לנישואיה – העובדה שהיא לא ידעה מראש שהיא נישאת לאדם עם לקות נפשית ולא בחרה בהשלכות של זוגיות כזו. לפיכך נראה שבית-הדין סבור כי זו דרישה סטנדרטית ואוניוורסלית מכל אישה לשמש מטפלת של בן-הזוג, גם כאשר האינטרסים שלה עצמה נפגעים. לא רק שבית-הדין תובע ממנה לתמוך באיש, הוא גם רומז שההידרדרות במצבו קשורה להחלטתה של התובעת להתגרש ממנו, כלומר, שהיא עצמה אשמה בהתעצמות מחלתו, ואולי אף באלומות שלו כלפיה. ציפיותיו של בית-הדין מהאישה עולים באופן ברור יותר מפסקה נוספת בפסק-הדין:

התובעת התקשתה אולי לעמוד במטלת הטרחה להתנהל בנחת עם בעלה-הנתבע, וכנראה גם לא רצתה לטרוח... היא בקלות רבה קמה ועזבה... להשקפתה זה היה אירוע אלים ולכן היא עשתה דין לעצמה ועזבה אותו. כפי שכתב הרא"ש בתשובתו היא לא זכאית למזונות אישה אם היא לא תחזור אליו לחיי שלום.¹⁰⁷

במישור של התוצאה האופרטיבית פסק בית-הדין כי על הבעל חלה "מצווה לגרש", אך הוא לא חייב או כפה אותו לכך, כלומר, נפסקה דרגה נורמטיבית פחותה אף מחיוב גירושים. כן נקבע כי האישה אינה זכאית למזונות אישה. בית-הדין מוביל אל התוצאה באמצעות נרטיב שמניח הנחות סמויות וגלויות על ההתנהלות הנדרשת מאישה נשואה, ובפרט במערכת יחסים עם בן-הזוג המתמודד עם אתגר נפשי. אם כן, בית-הדין ממסגר מערך של ציפיות מהאישה. ראשית, על האישה הנשואה רובצת "מטלה" – "להתנהל בנחת עם בעלה". המילה "מטלה" רומזת שמדובר במשימה נדרשת שנובעת מחיי הנישואים (כמו מטלות בית אחרות). במקרה זה המטלה דורשת מהאישה "להתנהל בנחת" – או במילים

105 שם, בעמ' 3.

106 שם, בעמ' 5–6 (ההדגשה הוספה).

107 שם, בעמ' 20.

אחרות, להכיל את הבעל ולהבליג על מעשיו – וזאת חרף שורה של אירועים שבית-הדין עצמו אינו מכחיש שהאישה ראתה בהם סכנה לחייה.¹⁰⁸ שנית, בית-הדין קובע כי התובעת "בקלות רבה קמה ועזבה". כלומר, בית-הדין מייחס לאישה פזיזות ואולי אף קלות-דעת בהחלטה לעזוב את בעלה, וסובר כי היה עליה להישאר בבית ולשמור על הנישואים.

לאחר מתן פסק-הדין הגישה האישה ערעור לבית-הדין הגדול על החלטת בית-הדין האזורי בפתח-תקוה. בית-הדין הגדול, בשנת 2020, קיבל את הערעור וחייב את הבעל בגט ובתשלום הכתובה.¹⁰⁹ פסק-דין זה מוסיף למסכת העובדתית פרטים שבית-הדין האזורי בחר להשמיט. כך, בית-הדין הגדול מתייחס למאמציה של האישה לשקם ולתקן את קשר הנישואים, ומפרט פעולות שהאישה נקטה: פנייה למאמן אישי, שאליו הביאה את הבעל לשש-עשרה פגישות, פגישות עם יועצי נישואים והיוועצות עם פסיכיאטרים. כלומר, בית-הדין הגדול הציג תשתית ראייתית שלפיה האישה אכן "טרחה" והתאמצה לשפר את הנישואים, ולא עזבה "בקלות רבה". פרטים אלו הושמטו מפסק-דינו של בית-הדין האזורי במסגרת יצירת הנרטיב של אישה פזיזה וחסרת אחריות שנכשלה בטיפול בעלה ועל-כן אינה זכאית לגירושים או למזונות אישה. בניגוד לכך, ערכאת הערעור "זיכתה" את האישה מהטענות בדבר העדר מאמצים לשמור על שלמות המשפחה, וקבעה כי הפרשנות העובדתית שהעניק בית-הדין האזורי אינה מתקבלת על הדעת.¹¹⁰

כאן המקום לציין כי היחסים בין בתי-הדין האזוריים לבין בית-הדין הגדול נבדלים מאלה שבין בית-משפט אזורי לערכאת הערעור שמעליו, לנוכח העובדה שהיחס של ההלכה לערעור מורכב. רדזינר מצביע על כך שבית-הדין הגדול נוסד כדרישה של המנדט הבריטי וכתנאי להרחבת סמכויותיהם של בתי-הדין הרבניים בתקופת המנדט, וגורס כי אלמלא כן ספק רב אם היה קם.¹¹¹ זאת, בין היתר, משום שבהלכה הקלסית אין התייחסות למוסד קבוע שדן כערכאת ערעור, ונוסף על כך, בניגוד לסדרי הדין האזרחיים, בהלכה אין חובה עקרונית וכללית להנמקת פסק-דין, ובלעדיה אין אפשרות לערער. מתוך כך התגבש המצב המשפטי שלפיו פסיקותיו של בית-הדין הגדול אינן מהוות תקדים מחייב לערכאות הדיוניות, והיו אף מקרים שבהם סירב בית-הדין האזורי לקבל את הוראותיו של בית-הדין הגדול בתיק מסוים. מכאן שבניגוד למחקר בתחומיו של המשפט האזרחי הכללי, אשר בוחן "מהי ההלכה" בעיקר על יסוד פסיקותיו של בית-המשפט העליון, מחקר שעוסק במשפט ההלכתי בישראל חייב לייחס משקל רב לעמדתן של הערכאות הדיוניות, שכן ההבדל המדרגי המוסדי בינן לבין ערכאת הערעור קטן. מכל מקום, העובדה שהמחקר הנוכחי נושא אופי נרטיבי, ואינו מתמקד בתוצאה, מטשטשת אף היא את ייחוס החשיבות דווקא

108 השוו לדברי הפלא יועץ (חיבור מהמאה התשע-עשרה שהופץ במרחבי האימפריה העות'מאנית): ר' אליעזר פאפו **ספר פלא יועץ** (התקפ"ד).

109 ת' (גדול) 1267953/1 **פלונית נ' פלוני** (29.12.2020) (עותק מצוי בידי הכותבות).
110 שם, בעמ' 3. ראו פסק-דין אחר שבו בית-הדין הרבני חוזר שוב ושוב על החשיבות של מאמצי האישה לחזור לשלום-בית גם לאחר אלימות חמורה – במקרה זה דקירתה בסכין על-ידי בעלה: ת' (אזורי חי') 537502/4 **פלונית נ' פלוני** (נבו) (4.11.2014). ראו גם ת' 15331/4, לעיל ה"ש 47.

111 עמיחי רדזינר "הרב עוזיאל, רבנות תל-אביב-יפו ובית-הדין הגדול לערעורים: מחזה בארבע מערכות" **מחקרי משפט** כא 129–139 (2004). ראו גם אשר מכלוביץ "סופיות הדין במשפט העברי" **דיני ישראל** 7 (התש"ל).

לפסיקותיה של הערכאה העליונה, שכן יש מקום לעמוד על תפוסותיו הנרטיביות של בית-הדין האזורי שמשקעות בפסקי-הדין, אף אם התקבל ערעור שהוגש עליו. דוגמה נוספת לנרטיב שעומד על אחריות האישה קורבן האלימות לפעול לשיקום הנישואים מצויה בפסק-הדין של בית-הדין הרבני בנתניה משנת 2015 שהוזכר לעיל.¹¹² בעניין זה העידה האישה בבית-הדין כי "זה היה יום שהתבשרתי על כך שאני בהריון, והוא לא שמח מזה... אח"כ הוא החריף את הריב, והפך זאת למילים לא נעימות ומכות, ונתן לי מכות בבטן, התחלתי לדמם, וזה גרם להפסקה של ההריון... הוא אחז אותי שלא יכולתי לצאת, כשאני רציתי לצאת מהדירה, הוא נעל את הדירה".¹¹³ בהמשך מתוארת התרחשות שבמסגרתה נטל הבעל סכינים מהמטבח, איים בהתאבדות ואף חתך את עצמו. בסופו של יום דחה בית-הדין את תביעת הכתובה של האישה, בקובעו כי לא הוכחה עילת גירושים. הדיין הרב אריאל ינאי נימק את עמדתו, בין היתר, במעין נזיפה בתובעת על שכשלה בתפקידה לפעול לשיקום הנישואים: "עוד לפני הנישואין ידעה התובעת שלנתבע יש בעיות בתקשורת אישית, ושומה היה עליה להשקיע יותר במערכת הזוגית וביצירת תקשורת חיובית עם בעלה-הנתבע ולא למהר להרים ידיים ולפרק את הנישואין לאחר חודשיים, בשל מריבות שפרצו ביניהם, ובשל אותו אירוע אלים וחד-פעמי".¹¹⁴

הציפייה שבת-הזוג של הגבר האלים תתמוך בו ותסייע במאמצי השיקום שלו ושל מערכת היחסים, כעולה מפסקי-הדין, רווחה בעבר גם בקרב מנגנוני אכיפה אזרחיים שאינם מונעים ממחויבות דתית.¹¹⁵ גישה זו נבעה מהמחשבה שאלימות נובעת מפתולוגיה שקיימת בפוגע (כגון מחלת נפש או התמכרות לאלכוהול), ושניתן לתקן התנהלות זו באמצעות טיפול או תמיכה מצד בת-הזוג.

אותה ציפייה – שהיא למעשה דרישה – להקרבה מצד האישה במסגרת המשפחתית, עד כדי ביטול עצמי ואף סיכון עצמי, אינה עומדת בפני עצמה. מדובר בתביעה שהיא חלק מדימוי שלם ורווח של האישה כמי שמטפלת בבני משפחתה ומטפחת אותם. הדרישה להקרבה עצמית עד כדי סכנה עומדת בקצה המקשת של אותו דימוי המכונן את דמותה של "האישה המטפלת" שנושאת גם בתפקיד הרגשי במסגרת המשפחתית. תפיסה זו, אשר שזורה בפסקי-הדין הרבניים, מונחת על תשתית תרבותית שיש לה ביטויים שונים. כך, למשל, ניתן לאתר את אותו דימוי של האישה המטפלת בכתבים ובספרי הדרכה לזוגיות של רבנים בני ימינו. למשל, הרב יואל קטן, המלמד בשיבת "שעלבים", כתב באתר המרשתת **ישיבה** כי "עקרת הבית היא עיקר הבית, והיא המובילה את האווירה ואת ההרגשה בבית".¹¹⁶ בספר שהוציא בשנת 2016 מי שעמד בראש ישיבת "הר המור", הרב מרדכי שטרנברג, יש הבחנה חד-משמעית שלפיה תפקידה הטבעי והראשוני של האישה הוא הטיפול בבית ובילדיה: "בנורמות האנושיות הנהוגות אנו מוצאים הבחנות בין האיש לאישה. בחברה האנושית הכללית התפקיד מטפלת בילדים שייך דווקא באישה... תפקידה של האישה אינו בבירור מתמיד של האמת אלא בקליטת החיים בטבעיותם בכוח הרגש

112 ת' 896836/2, לעיל ה"ש 66.

113 שם, בעמ' 3.

114 שם, בעמ' 23. יוער כי על פסק-הדין הוגש ערעור לבית-הדין הגדול, והערעור התקבל: ת' (גדול) 1022324/1 **פלונית נ' פלוני** (נבו 15.6.2016).

115 גל, לעיל ה"ש 70, בעמ' 94; סבירסקי, לעיל ה"ש 70.

116 יואל קטן "עקרת בית שמחה" **ישיבה** (ר' חשוון התשע"א) <https://did.li/qqiZH>.

שבה... אישה כשרה היא זו המסורה כל כולה להיות מקבלת, מופרית ומפרה את החיים של בעלה וכל ביתה. היא מסורה כל כולה להקמת הבית... להיותה רעיה".¹¹⁷ השקפה זו, שלפיה תפקידה החברתי של האישה ממוקד בטיפול בבני הבית ובטיפוחם במרחב הפרטי, דורשת מהאישה הקרבה של רצונותיה ומאוייה לצורך תיקון הבית.¹¹⁸ במהלך המאה העשרים ביקרו כותבות פמיניסטיות את ההבניה החברתית שמייחסת לנשים באופן אונטולוגי ומהותני את תפקידי ההתמסרות למשפחה והטיפול בה במרחב הביתי, וראו בה את המקור לדיכוי האישה.¹¹⁹ הציפיות שדימוי האישה המטפלת יוצר כוללות רמות שונות של דיכוי. למשל, הציפייה שהאישה תטפל בכך-זוגה ותעניק לו מענה רגשי מסכנת אותה פחות מהציפייה שהיא לא תעזוב מערכת משפחתית אלימה. הדרישה של הדיינים מהאישה "להתנהל בנחת עם בעלה" האלים מבטאת הכוונה ליחסים זוגיים של פפיפות וכניעות. הרי כלפי האישה האלים, אשר שברו רהיטים וקירב מצית אל פניה של אשתו, אין בית-הדין מציב דרישה מקבילה "להתנהל בנחת עם אשתו". אם כן, הדימוי של האישה המטפלת שבית-הדין הרבני בפתח-תקוה מכונן כולל ציפיות עם קשת אפשרית של תוצאות: חלקן עלולות להוביל למצבים של חוסר נוחות והתעלמות מהצרכים ומהמאויים; חלקן מהוות פגיעה

117 מרדכי שטרנברג **בית נאמן בישראל: יסודות קשר הנישואין והדרכים לבנייתו** 80 (התשע"ו).
 118 מובן שאין מדובר ברעיון של רבנים דווקא, אלא בתפיסה יסודית שמושרשת בתרבות המערבית בכללותה. התפקיד של האישה המטפלת – הנוטלת על עצמה את מלאכת הטיפוח הרגשי, יצירת הקשרים הבין-אישיים והתמיכה המנטלית בבני המשפחה – הוצדק פעם אחר פעם כנובע מהפיזיולוגיה של האישה, אשר יולדת ומזינה. בפסיכואנליזה של פרויד נותח היסוד הטיפולי והמגן שבטבעה של האם כמהותני וכאוניוורסלי: Sigmund Freud, *Some Psychological Consequences of the Anatomical Distinction Between the Sexes*, in 5 COLLECTED PAPERS 48–55 (1959).

119 סימון דה בובואר **המין השני** (2007) (1949); SHULAMITH FIRESTONE, *THE DIALECTIC OF SEX: THE CASE FOR FEMINIST REVOLUTION* (1970). במאמר יסודי משנות השבעים הציגה שרי אורטנר כי התפקידים האימהיים הכרוכים בדאגה, מסירות ונאמנות לבני המשפחה הם שהציבו את הנשים בעמדת הנחיתות החברתית. נוסף על כך טענה אורטנר כי התפקידים הביתיים והטיפוליים שיוחסו לאישה הם שאפשרו להרחיקה מהמרחב הציבורי והפוליטי ולדחוק אותה בחלוקה הבינרית שבין טבע לתרבות כקרובה לטבע החייתי: Sherry B. Ortner, *Is Female to Male as Nature Is to Culture?*, in *WOMAN, CULTURE, AND SOCIETY* 67 (Michelle Zimbalist Rosaldo & Louise Lamphere eds., 1974). להרחבה ראו תמר אלאור **דרכים לחשיבה פמיניסטית** 85 (ניצה ינאי, תמר אלאור, אורלי לובין וחנה נווה עורכות 2007). אומנם, הכתיבה הפמיניסטית לא עיגנה במחוזות שמייחסים לאישה את תפקיד המטפלת מקור לדיכוי בלבד, שכן כותבות מרכזיות ביססו רעיונות שונים שמוצאים ערך רב בכינון הסובייקט הנשי באמצעות תכונות של דאגה, טיפול והתמקדות ביחסים וקשרים בין-אישיים. אולם גם התיאוריות שמכירות בערכו של "הקול השונה" של נשים בוודאי ידחו את הפרשנות שתובעת מנשים ביטול עצמי ואף סכנה קיומית כחלק ממערך הדרישות להגשמת דמותה של האישה המטפלת. דומה שניתן להשתמש בהבחנה שיצרה אדריאן רייץ' בין "אימהות כמוסד" (motherhood as institution) לבין "אימהות כחויה" (motherhood as experience). אדריאן רייץ' **ילוד אישה** (כרמית גיא מתרגמת 1989). אומנם, כתיבתה של רייץ' מתמקדת באימהות, אך ניתן להשליך ממושגים אלו לדמותה של האישה הנוטלת את תפקיד המטפלת והמטפחת ביחס לכלל בני המשפחה. אם כן, בניגוד למימד הבחירה, שכולל את ההנאה והסיפוק שנשים יכולות לשאוב מחוויית הטיפול במשפחה, "מוסד האימהות" מבטא את התפקיד החברתי שנכפה על נשים מבחוץ, וכולל מערך של דרישות נורמטיביות מהאישה שעיקרו העברת הקודים החברתיים הגבריים.

באוטונומיה ובחופש הבחירה של האישה, עד כדי התעלמות מהאנושיות שלה;¹²⁰ וחלקן עלולות להוליד סכנה לשלומה של האישה.

אם כן, בפרק זה התוונו את השיח הפוליטי שנשזר בפסקי-הדין הרבניים באשר לזוגיות הנורמטיבית – או לכל-הפחות לטווח האפשרויות של זוגיות שראויה לקיום וטיפוח – כמו- גם באשר לכינון יחסי המגדר במסגרת המשפחתית. כעת, לאחר הדיון בשיח על-אודות הקטגוריה של אלימות במשפחה, נפנה לבחינת ההיבט האפיסטמולוגי של הפסיקה בנוגע לאלימות במשפחה. במסגרת זו נברר כיצד האופן שבו עוצב וכוונן הידע על-אודות אלימות במשפחה, על רקע הנחת-המוצא בדבר מיקומן השולי של נשים בחברה בכלל וביצירת הידע בפרט, משפיע על פסיקתם של הדיינים במסגרת תביעות גירושם.

ג. העוול האפיסטמולוגי: כינון הזהות הנשית באמצעות תהליך הבניית הידע והערכת האמינות

1. אי-צדק אפיסטמי

האפיסטמולוגיה הפמיניסטית הפנתה זרקור להשפעתו של המגדר על דרכי הרכישה והארגון של הידע, ערערה על ההבחנה בין ידע אמין לכוזה שנחשב לא-אמין וכן על המושגים "ניטרלי" ו"אובייקטיבי", ובחנה מהו ערכו של הידע שפרטים יוצרים בהתבסס על קטגוריית המגדר. משפטניות פמיניסטיות הצטרפו לגישות הביקורתיות כלפי התפיסה הפוזיטיביסטית של המשפט, והשמיעו ביקורת על דרך יצירתם של הכללים והידע המשפטי,¹²¹ ובמקביל כותבות פמיניסטיות מתחום מדעי היהדות אתגרו את הפוזיטיביזם ההלכתי.¹²² נדגיש כי הסוגיה האפיסטמית החולשת על עבודתה של ערכאה שיפוטית היא לא רק פרשנות החוק והחלת הקטגוריה המשפטית המתאימה, אלא במרכזה סוגיית אמינותן של העדויות והראיות ועיבודן לכלל סיפור עובדתי מציאותי, סדור ולוגי, וכן הטמעתו של סיפור עובדתי זה בתוך הכללים, התבניות והמודלים המשפטיים.

על-מנת להמשיג את הדרך שבה מעוצב הידע סביב התופעה של אלימות במשפחה בבתי-הדין, נפנה לתיאוריה של הפילוסופית מירנדה פריקר, שטבעה את המושג "אי-צדק אפיסטמי". פריקר תיארה את חוסר האיזון האפיסטמי שמתגלם בנקודות ההשקה שבין ייצור של ידע, הבנייתו ופרשנותו לבין יחסי הכוח בחברה.¹²³ כדי להבהיר את המושגים שנקשרים ליחסי הכוח בחברה, פריקר מבקשת בתחילה להגדיר כוח חברתי (social power)

120 Nussbaum, לעיל ה"ש 71.

121 CATHARINE A. MACKINNON, TOWARD A FEMINIST THEORY OF THE STATE (1989); Katharine T. Bartlett, *Feminist Legal Methods*, 103 HARV. L. REV. 829, 837 (1990); Robin West, *Jurisprudence and Gender*, 55 U. CHI. L. REV. 1 (1988); דפנה ברק-ארז "פרשנות פמיניסטית" המשפט טז 37 (2011); יובל מרין "מבט פמיניסטי על דיני הראיות: האמת' הממוגדרת והשתקת הקול השונה" המשפט טז 97 (2011); קמיר כבוד אדם וחווה, לעיל ה"ש 17.

122 ראו, למשל, אדלר, לעיל ה"ש 22; עיר-שי "הטיות על בסיס מגדרי", לעיל ה"ש 14; תמר רוס ארמון התורה ממעל לה: על אורתודוקסיה ופמיניזם (רותי בר-אילן מתרגמת 2007).

123 MIRANDA FRICKER, EPISTEMIC INJUSTICE: POWER AND THE ETHICS OF KNOWING 1 (2007)

ככזה שעשוי להיות פעיל או סביל, וגם ככזה שעשוי לעבור באופן מבוזר דרך סוכנים בחברה.¹²⁴ סוג מסוים של כוח – ששייך ל"דמיון החברתי הקולקטיבי" ואשר אינו מטריאלי, אלא דיסקורסיבי – הוא "כוח זהות" (identity power). "כוח זהות" קיים במקום שבו התפיסות הקולקטיביות והסטריאוטיפיות של החברה לגבי הזהות של קבוצה מסוימת (כגון גברים, נשים, אנשים עם צבע וכולי) מפעילות כוח על אותה קבוצה. כלומר, כאשר כוח חברתי תלוי בזהויות המדומיינות ובתפיסות לגביהן – מופעל "כוח זהות". הפעלת כוח הזהות בתהליך ייצור הידע ופרשנותו מובילה לחוסר איזון אפיסטמי, הבא לידי ביטוי בשני מוקדים, שעשויים להתלכד זה עם זה או לחול כל אחד באופן עצמאי: האחד ממוקם בפרשנות של הידע, שאז מתגבש "אי-צדק הרמנויטי" (hermeneutical injustice);¹²⁵ והאחר מתמקד בהערכת הידע של הפרט, שאז עשוי להתכונן "אי-צדק עדותי" (testimonial injustice).

המושג "אי-צדק הרמנויטי" מתייחס לגיבושו של הידע החברתי הקולקטיבי מבלי לכלול בו את הנרטיבים וחוויות החיים של קבוצות-שוליים שאינן נוטלות חלק ביצירתו.¹²⁶ קתרין מקינון, בפתחת ספרה ONLY WORDS, תיארה את עולמן של נשים נפגעות אלימות, אשר המערכות החברתיות אינן מבינות ואינן יודעות להמשיג את הידע והחוויה שלהן:

Imagine that for hundreds of years your most formative traumas, your daily suffering and pain, the abuse you live through, the terror you live with, are unspeakable—not the basis of literature... No books say what happened to you... No law imagines what happened to you, the way it happened. You live your whole life surrounded by this cultural echo of nothing where your screams and your words should be.¹²⁷

הקסר שמקינן מתארת נגרם, על-פי המשגה של פריקר, משום שהדרך שבה אותן קבוצות-שוליים מבינות וחוות את העולם אינה באה לידי ביטוי ואינה מומשגת במסגרות הפוליטיות, במוסדות החברתיים, בידע הקולקטיבי וב"מובן מאליו" החברתי. המקרה המרכזי של אי-צדק הרמנויטי מתרחש כאשר הפרשנות החברתית של תופעות מסוימות אינה מסוגלת להציע פרשנות מדויקת וברורה למציאות וכך ליצור היגיון בחוויות של קבוצת-השוליים, אפילו עבור פרטים באותה קבוצה עצמה. הדוגמה המובהקת לאי-צדק מסוג זה היא העדר השיום של תופעת ההטרדה המינית והעדר ההכרה בה עד לפני כמה עשורים, כך שהפרשנות ההגמונית תבעה מאישה שחשה בהתנהגות פוגענית כלפיה להתייחס לאמירה "עם חוש הומור". בדומה לכך, אליסון ביילי מתארת את החוויה של נשים נפגעות אלימות שמבקשות צדק במסגרת הליכים משפטיים כ"אזור דמדומים אפיסטמי" – מקום שבו החוויות שלהן אינן מובנות, אלא מעוותות, נמחקות ונדחות.¹²⁸

124 שם, בעמ' 10–11.

125 שם, בעמ' 147–177.

126 שם, בעמ' 147.

127 CATHARINE A. MACKINNON, ONLY WORDS 3 (1993).

128 Alison Bailey, *The Unlevel Knowing Field: An Engagement with Dotson's Third-Order Epistemic Oppression*, 3(10) SOC. EPISTEMOLOGY REV. & REPLY COLLECTIVE 62 (2014).

הרכיב השני של העוול האפיסטמי – אי-צדק עדותי – מתרחש כאשר השומע מעריך את מידת האמינות (credibility) של הדוברים באופן מופחת וחסר בשל דעות קדומות וסטריאוטיפים שהוא אוחז בהם. פריקר מגדירה סטריאוטיפים כאסוציאציות רחבות שמקשרות בין קבוצה חברתית נתונה לבין תכונה אחת או יותר שנוגעת במהימנותה של אותה קבוצה.¹²⁹ כתוצאה מכך, השומע עלול להתעלם מהסיפור של הדוברים, לחשוך בו ולשלול את אמינותו.¹³⁰ מאפיין ייחודי של אי-צדק עדותי הוא השיטתיות שלו, והעובדה שהוא עמיד בפני שינויים משום שהוא מתקבע בתודעה ובידע הקולקטיבי ההגמוני ונהפך לחלק ממנו.¹³¹ פריקר אפיינה את היחסים שבין המאזין לדוברת ביחסים אפיסטמיים לא-מאוזנים כהחפצה של הדוברת, ואילו במקום אחר תואר הדבר כיחסים שבין סובייקט ל"אחר".¹³²

2. אי-צדק הרמנויטי בבית-הדין הרבני

מירנדה פריקר הבהירה כיצד המיקום החברתי של קבוצת-שוליים מתלכד עם הפער בפרשנות המציאות ובפרשנות של הידע הקולקטיבי. כאשר חלק משמעותי של הניסיון החברתי של סובייקט מקבוצת-שוליים אינו בא לידי ביטוי בפרשנות המציאות בשל שוליות הרמנויטית – שם נוצר אי-צדק הרמנויטי. קבוצות בעלות כוח חברתי אדישות לחוויות החיים של קבוצת-שוליים ואינן ערות להן, ומכאן שהידע הקולקטיבי חסר את חוויות החיים שלהן.

כדי לזהות אי-צדק הרמנויטי, חיוני להכיר בחמקמקות שלו, שנגרמת עקב הקושי לזהות נרטיב לא-מדויק שהקולקטיב מחיל על חוויה של קבוצת-שוליים.¹³³ התופעה של אלימות במשפחה היא דוגמה קלאסית שתבהיר את הקושי בזהויו של אי-צדק הרמנויטי. במהלך תקופות ארוכות בהיסטוריה הוכחש עצם קיומה של התופעה, ובמקרים מסוימים אלימות של בעל כלפי אשתו אף נחשבה לגיטימית.¹³⁴ בראייה לאחור, ומתוך פרספקטיבה של מציאות שבה חוק המדינה כמו-גם סדר-היום החברתי שולל כל סוג של אלימות, אין זה מסובך להצביע על העוול שנרמל אלימות במשפחה ואת המנגנון שאפשר את הכחשתו לנוכח שוליותן של הנשים במרחב הפוליטי, המשפטי והחברתי. אולם כיום, כאשר ההסדר הפלילי אוסר כל סוג של אלימות,¹³⁵ אי-הצדק ההרמנויטי לובש צורה חדשה, ובא לידי

129 FRICKER, לעיל ה"ש 123, בעמ' 30.

130 שם, בעמ' 17.

131 שם, בעמ' 35.

132 Gaile Pohlhaus, Jr., *Discerning the Primary Epistemic Harm in Cases of Testimonial Injustice*, 28 SOC. EPISTEMOLOGY 99 (2014)

133 Miranda Fricker, *Epistemic Justice as a Condition of Political Freedom?*, 190 SYNTHÈSE 1317 (2013)

134 ANDRUS, לעיל ה"ש 27, בעמ' 55. ראו גם Reva B. Siegel, "The Rule of Love": Wife Beating as Prerogative and Privacy, 105 YALE L.J. 2117 (1996)

135 ראו ס' 379, 380 ו-382 לחוק העונשין, התשל"ז-1977; חוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א-1991. כן ראו Council of Europe Convention on Preventing and Combating Domestic Violence, May 11, 2011, C.E.T.S. No. 210 (להלן: אמנת איסטנבול). על-פי פרסומים מחודש נובמבר 2021, הכריז שר המשפטים דאז

ביטוי באופנים אחרים – למשל, אי-הבנת מכלול היבטיה של תופעת האלימות במשפחה, ובפרט האופן שבו קורבן האלימות במשפחה מתנהלת וחווה את חייה. החמצת הנרטיב של הקורבן היא נחלתם של סוכנים רשמיים של המדינה, אך גם של מנגנונים חברתיים לא-רשמיים. באשר למערכת האכיפה הרשמית, אפשריין וגודמן הבהירו כי שופטים מתקשים להשלים עם עקיבות הסיפור שנפגעת אלימות במשפחה מתארת ולהפנימה.¹³⁶ השופט מחזיק בנרטיב ברור על האופן שבו העולם צריך להיראות, ומדמיין כרוניקה של התעללות באופן מסוים, וכאשר הקורבן מתנהלת בדרך שונה, השופט לא יזהה את התופעה של אלימות במשפחה במקרה שלפניו. למשל, השופטים עשויים לתבוע מהנפגעת הסברים מדוע היא לא עזבה את הפוגע כבר בשלב מוקדם יותר שבו התרחשה אלימות או מדוע היא לא הגישה תלונה רשמית לגורמי האכיפה. דוגמה נוספת: אם הנפגעת נראתה עם בעלה המתעלל מבלה במסעדה, יתקשו השופטים לקבל את הסיפור של דינמיקה של אלימות, שכן היא אינה מתאימה לנרטיב שלהם לגבי אלימות במשפחה, וכך גם אם הוכח שבני-הזוג המשיכו לקיים יחסי אישות לאחר התרחשותה של הפגיעה.¹³⁷

הפער ההרמנויטי בא לידי ביטוי בבתי-הדין הרבניים בתיקים שבהם האישה נדרשת להוכיח את מעשי האלימות של בעלה לצורך גיבושה של עילת הגירושים. הנחות ונרטיבים של הדיינים לגבי האופן שבו אישה נפגעת אלימות אמורה לנהוג מסכלים לעיתים את האפשרות להוכיח את המסכת העובדתית. דוגמה לכך עולה בתיק שנדון בבית-הדין בפתח-תקה בשנת 2019 (על-ידי הדיינים הרב יגאל לרר, הרב אריאל ינאי והרב בן ציון הכהן רבין),¹³⁸ שם תיארה התובעת לא פחות משבעה אירועים של אלימות פיזית שנקט בעלה כלפיה לפני הפירוד ביניהם – למשל, "היה מחזיק לי את היד והשאיר לי כתמים, היו דחפיות, איומים... הוא כלא אותי בתוך הבית... הוא הרים עליי יד בזמן שהינקתי".¹³⁹ נוסף על העדות שלה היו לפני בית-הדין שלושה כתבי אישום שהוגשו נגד הבעל על-ידי הפרקליטות, שבמסגרתם הוא הורשע באמצעות הסדר-טיעון והודה באלימות; גזר-דין של בית-משפט פלילי שהרשיע את האיש בשני מקרי אלימות נוספים;¹⁴⁰ חוות-דעת של קצין המבחן המפקח על האיש; חוות-דעת ועדות של שתי מטפלות ממשרד הרווחה; וכן עדות מפי אחותה של התובעת. חרף כל הראיות הללו הסיק בית-הדין כי "אין לראות בנתבע בעל

גדעון סער על כוונתו לפעול לחתימתה של מדינת-ישראל על אמנת איסטנבול – בר פלג "ישראל תבקש להצטרף לאמנה למאבק באלימות מגדרית, אך להחריג מתן מעמד לזרות" **הארץ** (25.11.2021) <https://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.10413460> – אם כי נכון למועד כתיבתן של שורות אלו החתימה מתעכבת לנוכח מדיניותה של הממשלה הנוכחית. לסקירה על שיטות פעולה של מדינות בעולם לטיפול באלימות במשפחה ראו הדי וגשל **אלימות במשפחה והגנה על נשים: מענה רב ארגוני ורב תחומי – סקירה עולמית** (המשרד לביטחון הפנים 2020).

Deborah Epstein & Lisa A. Goodman, *Discounting Women: Doubting Domestic Violence Survivors' Credibility and Dismissing Their Experiences*, 167 U. PA. L. REV. 399, 412–13 (2019). ראו גם ניתוח של הענישה המקילה בבתי-המשפט הישראליים לבעלים

מכים אצל פירסט ואגמון-גונן, לעיל ה"ש 24.

Epstein & Goodman, לעיל ה"ש 136, בעמ' 415.

ת' 1125041/2, לעיל ה"ש 15.

שם, בעמ' 4–5.

שם, בעמ' 10.

מכה".¹⁴¹ כלומר, אף שהוכח והוסכם כי האיש שעומד לפני בית-הדין נקט אלימות פיזית כלפי אשתו, הוא אינו מקבל את התואר "בעל מכה" מבית-הדין. לאורך פסק-הדין מצטיירת תמונת-ראי לאיש המכה שמבקשת לתאר את דמותה של "אישה מוכה" שבית-הדין מדמיין, ומובהר מדוע התובעת בענייננו אינה נתפסת כקורבן אלימות ומשכך הבעל אינו "בעל מכה". המסקנה של בית-הדין בפתח-תקוה מבטאת את האופן שבו הדיין מעצב בדמיונו את התופעה של אלימות במשפחה וכיצד אישה נפגעת אלימות אמורה לנהוג לתפיסתו, וזאת בשני היבטים, כמפורט להלן.

(א) הציפייה שהקשר האינטימי בין הנפגעת לפוגע ייפסק

הדיינים יוצרים קישור ברור בין העובדה שהתובעת קיימה יחסי מין עם הבעל הפוגע לבין ההנחה שההתנהלות האלימה הייתה בדרגת חומרה נמוכה. בית-הדין בפתח-תקוה תמה על כך שכבר בחודש אוגוסט 2014 התרחש לדברי התובעת אירוע של אלימות אולם רק בחודש מרץ 2015 הפסיקה האישה את הקשר המיני, ומבקש להסיק מפער הזמנים הזה לגבי דרגת החומרה של האלימות: "ישנן מריבות וישנן מריבות. לא כל מריבה למרות הקושי והסבל שיש בה תגורר בהכרח מרידה מחיי אישות".¹⁴² כלומר, בית-הדין מסיק שקיים קשר הכרחי בין אלימות במשפחה להפסקת הקשר האינטימי, והעובדה שהאישה המשיכה בקשר מיני עם הבעל מובילה אותו למסקנה שמעשי האלימות באותה תקופה היו בדרגה קלה, ואינם מגיעים כדי גיבוש של עילת גירוש. מימד נוסף של הנרטיב של בית-הדין הוא שנדמה שהדיינים אינם תופסים את יחסי הכוח שקיימים בין התוקף לקורבן, שמהם עולה כי ייתכן שהאישה תמשיך ביחסים האינטימיים עם בעלה התוקף מתוך פחד וחשש להסלמה במערכת האלימה. מנקודת-מבט, אישה במערכת יחסים כזו היא אוטונומית לחלוטין וכל בחירותיה חופשיות, ואם היא לא בחרה לעצור את המערכת המתעללת, אזי זו כנראה התוצאה הרצויה בעיניה.

(ב) הציפייה שהנפגעת תעזוב את הפוגע

בית-הדין מצייין בפליאה כי אף שהתובעת מתארת כמה מקרי אלימות שאירעו בשנת 2015, היא לא הגישה תביעת גירוש באופן מידי: "את תביעת הגירושין שלה הגישה התובעת בבית הדין רק כשנה וחצי לאחר מכן – ביום ט"ו באייר תשע"ז (11.5.17)".¹⁴³ בית-הדין אף מפגין תפיסה שלפיה אישה נפגעת אלימות עוזבת באופן מידי את הפוגע, ואם היא אינה עושה כן, היא כנראה השלימה עם האלימות: "לא הוכח כי התובעת חיה בצל פחד ואלומות... הראיה: הנתבעת המשיכה לגור עימו תחת אותה קורת גג שנה וחצי לאחר סיום הטיפול בתחנה לאלימות במשפחה...."¹⁴⁴ ובהמשך: "אם קיימת מסוכנות, מדוע המשיכה

141 שם, בעמ' 20. יוער כי בסופו של יום נפסק כי האיש חייב לתת גט, אולם על-סמך עילות אחרות שאינן אלימות פיזית.

142 שם, בעמ' 9.

143 שם (סימן הקריאה וההדגשות במקור).

144 שם, בעמ' 10 (ההדגשה במקור).

התובעת לגור עם הנתבע תחת קורת גג אחת עוד שנתיים ימים?"¹⁴⁵ בית-הדין מציב משוואה ברורה: כאשר אישה נמצאת במצבי סיכון מצד בעלה, היא עוזבת אותו, ואם היא אינה עושה כן – כך עולה מהנרטיב של בית-הדין – סיפור האלימות אינו קוהרנטי. נעיר כי בנקודה זו קשה לא לשים לב לחוסר ההלימה עם השיח על-אודות האישה המטפלת שראינו בפרק הקודם. מצד אחד, נתקלנו בהרכבים שהניחו כי אחריותה של האישה היא להישאר במסגרת המשפחתית האלימה ולפעול לתיקון המצב, ואילו כאן אותו הרכב דיינים בדיוק מצפה שהיא תעזוב את הבית באופן מיידי על-מנת שסיפור האלימות יתפס כקוהרנטי. הציפיות הסותרות מבלבלות בהחלט.

יש לומר כי הציפייה שהנפגעת תעזוב את הבעל המתעלל באופן מיידי רווחה בעבר גם במערכת אכיפת החוק האזרחית וברשויות הרווחה.¹⁴⁶ בשנות השמונים תיארה ווקר את הדינמיקה של מעגל האלימות ואת תסמונת האישה המוכה, והציגה את ההיגיון שבבחירת האישה לא לעזוב, בניגוד למצופה ממנה.¹⁴⁷ ווקר ניסחה שלושה שלבים שמייצגים את תסמונת האישה המוכה: מתח מוגבר והתעללות מתונה מצד הבעל; שלב חריף, שבו יש התפרצויות זעם ואלימות בלתי-נשלטת; ושלב הסליחה וההתפייסות, שבמסגרתו האישה משתכנעת שהאלימות לא תחזור עוד.¹⁴⁸ הסבר נוסף לבחירה של נשים לא לעזוב הוא המציאות הכלכלית והחברתית: העדר משאבים למקום מגורים חלופי והתפיסה החברתית שלפיה האחריות לתיקון מוטלת על האישה.¹⁴⁹ מודל זה חלחל במידת-מה לגורמי האכיפה המדינתיים בעשורים האחרונים, כך שהמשפט "למה היא לא עזבה?" כבר אינו נאמר כמעט באופן מפורש על-ידי שופטים שדנים כיום במקרה של אלימות במשפחה. אולם, כפי שראינו, הנחת-יסוד זו נשמעת עדיין ואף יש לה השלכות משפטיות בבית-הדין הרבני.¹⁵⁰ הנחה נרטיבית על-אודות התנהגותה ה"נכונה" של אישה נפגעת אלימות באה לידי ביטוי בפסק-דין שניתן בשנת 2018 בבית-הדין בתל-אביב (על-ידי הדיינים הרב ישראל

145 שם, בעמ' 11. לפסק-דין נוסף שבו תמה בית-הדין מדוע האישה לא התלוננה במשטרה על-אף טענותיה על אלימות מצד בעלה ראו ת' 896836/2, לעיל ה"ש 66.

146 במידה מסוימת חלק מהקונספציות וההנחות המוטעות לגבי נפגעות אלימות במשפחה קיימות גם במערכת המשפט האזרחי, אם כי באופן מפורש פחות מהדרך שבה הדברים באים לידי ביטוי בבתי-הדין הרבניים. ראו, למשל, במחקר איכותני שנעשה לאחרונה בקרב נשים נפגעות אלימות במשפחה באוסטרליה: DOUGLAS, לעיל ה"ש 27.

147 WALKER, לעיל ה"ש 27. ראו גם Michael A. Buda & Teresa L. Butler, *The Battered Wife Syndrome: A Backdoor Assault on Domestic Violence*, 23 J. FAM. L. 359 (1984); עמנואל גרוס "האישה המוכה – האם לא הגיעה העת כי המשפט הפלילי יגן עליה?" *הפרקליט* מד 102 (1998). כאשר לציפייה הליברלית שנשים יבחרו לעזוב את הפוגע ראו בילסקי "נשים מוכות", לעיל ה"ש 24.

148 WALKER, לעיל ה"ש 27, בעמ' 370.

149 ANDRUS, לעיל ה"ש 27, בעמ' 55. ראו, למשל, על מאפייני התנהגותי של נפגעת אלימות שמהססת לפני תלונה במשטרה: ליאורה בילסקי "אלימות האלם: ההליך המשפטי בין חלוקה לקול" *עיוני משפט* כג 421 (2000).

150 ראוי לציין כי ההלכה מעניקה לעיתים משמעות בעלת השלכות שונות למסקנה כי האישה "השלימה" עם האלימות מצד בעלה. הרעיון של "סברה וקיבלה" הוא מעבר לגבולות הניתוח של מאמר זה, אך יובהר כי המסקנה העובדתית או החזקה שהאישה השלימה עם האלימות משום שלא עזבה את הבית היא בחירה נרטיבית. לעניין "סברה וקיבלה" בהקשר של אלימות במשפחה ראו אגרות משה, אבן העזר, חלק א, סימן פ. כן ראו ת' 896836/2, לעיל ה"ש 66.

שחור, הרב יצחק מרוה והרב שמעון לביא).¹⁵¹ במקרה זה בית-הדין מציין כי בתחילה קיבל את גרסת האישה, שטענה ל"מעשי אלימות קשים ביותר" והציגה תמונות המראות חבלות קשות בפניה.¹⁵² בשלב זה טען הבעל לפני בית-הדין כי האישה אכן נפגעה אך "היא זו שהשתוללה ותוך כך פגעה בעצמה או שנפגעה כתוצאה מנסיונו להגן על עצמו".¹⁵³ בית-הדין קבע אז כי גרסת האישה מקובלת עליו, ועל בסיס זה התקבלה תביעת הגירושים וניתן חיוב לגט. אולם בהמשך, במסגרת פסק-דין נוסף שניתן בתיק, דן בית-הדין בתביעת הכתובה של האישה, וכאן שינה הבעל את גרסתו. כעת הוא טען כי האישה לא נפגעה כלל, וכי התמונות שהציגה בבית-הדין צולמו לאחר שהיא ביימה פגיעות ואיפרה את עצמה. נוסף על כך ביסס הבעל את הכחשתו למעשי האלימות על שתי עובדות והנחות: האחת, באותו ערב שבו טענה האישה כי נפגעה ממנו היא השתתפה באירוע משפחתי, ומכאן שלא ייתכן שהתרחש אירוע אלימות, כי לא מצופה שאישה תשתתף באירוע לאחר שספגה אלימות; והאחרת, תשעה ימים לאחר אירוע האלימות הנטען הצטרפה אליו האישה לטיול בחו"ל, מה שמפריך, לשיטת הבעל, את קיומה של האלימות. בית-הדין לא תמה על שינוי הגרסה של האישה, אשר בתחילה הודה שהאישה נפגעה אך טען שמקור הפגיעה אינו באלימות מצידו ואילו כעת הכחיש לחלוטין את קיומה של פגיעה. גרסת האישה הכבושה והפרשנות שלו לגבי התנהלות האישה לאחר הפגיעה הובילו להטלת ספק בטענות האישה, ולנוכח מסקנה זו הפחית בית-הדין באופן משמעותי את סכום הכתובה שעל הבעל לשלם לאשתו. מדובר בדוגמה מובהקת של אי-צדק הרמנויטי. הדיינים לא זיהו את הדינמיקה של נשים נפגעות אלימות; הדמיון שלהם מתאר ככל הנראה אישה נפגעת אלימות כמי שלא תשתתף באירועים חברתיים ואולי אף תדיר את עצמה מהציבור, בין כדי להסתיר את היותה נפגעת אלימות ובין משום שאישה כזו בוודאי חיה מחוץ לספירה הציבורית ושקועה בדכדוך. נוסף על כך, בית-הדין סבור כי העובדה שהאישה הצטרפה לבעלה לחופשה מבטלת את ההיתכנות של אירוע אלימות, שכן אישה שנפגעה מאלימות בוודאי תעזוב את בעלה, ולא תבלה איתו, שהרי בלויים מאפיינים זוגיות מאושרת ונורמטיבית, על-פי תפיסה זו. הדיינים מתקשים לראות באופן מורכב יותר את דמותה של האישה נפגעת האלימות, אשר קשת של התנהגויות עשויות לאפיין אותה, ומצד אחר, להבחין שדווקא הדינמיקה הנוקשה של חיים בצל אלימות דוחקת אותה אליהם. למשל, ייתכן שהאישה הצטרפה לחופשה עם בעלה לנוכח דינמיקה שמאפיינת מערכת יחסים אלימה שבמסגרתה הבעל מבקש "לפצות" אותה על האלימות. אפשרות נוספת היא שהאישה חיה במציאות של חוסר בררה אל מול דרישתו של הבעל לצאת לחופשה משותפת, ועלולה לסכן את חייה אם לא תיעתר. הידע הפסיכולוגי, הקרימינולוגי והסוציולוגי על-אודות הדינמיקה של אלימות במשפחה עדיין אינו מנת-חלקם של הרכבי הדיינים שסקרנו כאן. אף שהידע התחיל להתגבש, הודות לפעילותן של תנועות הנשים בעשרות השנים האחרונות,¹⁵⁴ הוא עודנו רחוק מלחדור אל תודעתם של הרכבי בתי-הדין הרבניים שהוזכרו. התוצאה היא שהדרך

151 ת' (אזורי ת"א) 1095881/7 פלונת ג' פלוני (18.10.2018) (עותק מצוי בידי הכותבות). תקציר של פסק-הדין פורסם בכתב-העת **הדין והדיין** 50, 11 (2019).

152 ת' 1095881/7, לעיל ה"ש 151, בעמ' 1.

153 ש.ם.

154 WALKER, לעיל ה"ש 27.

שבה הידע מובנה ומפורש מקשה על נשים להוכיח אירועי אלימות ולהשיג את זכויותיהן על-פי הדין הדתי, אשר באופן עקרוני מכיר בעוולה של אלימות במשפחה.

3. אי-צדק עדותי בבית-הדין הרבני

אי-צדק עדותי נוצר, כאמור, במקום שבו מיוחסת אמינות נמוכה לדובר על-סמך סטריאוטיפים על-אודות קבוצת-הייחוס שלו. נתחיל עם הבהרה מושגית: אי-צדק עדותי, על-פי ניתוחה של פריקר,¹⁵⁵ מתרחש בהקשר של סדר-יום ליברלי, אשר מבוסס, לפחות מבחינת האתוס, על שוויון והעדר הפליה על רקע מגדר, גזע או מעמד; המושג "אי-צדק עדותי" מאיר את ההשפעה של כוח הזהות, שהוא "בלתי-רשמי", על תפיסת האמינות והידע. בבתי-הדין הרבניים, מעבר למימד הסמוי, קיים רובד גלוי של הפליה על בסיס מגדרי, שכן נשים מאז ומעולם – ואפילו כיום – אינן שותפות בפיתוח הידע ההלכתי של דיני "אבן העזר" ואינן מכהנות בדרג השיפוט בבית-הדין.¹⁵⁶ אך העיקר לענייננו הוא שעדות נשים נחשבת בהלכה, באופן אפריורי, קטגוריה נפרדת לצד קבוצות נוספות של עדויות בלתי-קבילות,¹⁵⁷ ויש שהטעימו את העדר הקבילות באי-מהימנות מהותנית וקבועה שמאפיינת נשים.¹⁵⁸ המשמעות המעשית של אי-קבילות עדותן של נשים רוככה במידה מסוימת בכל הקשור לעדות נסיבתית, כלומר עדות שמטרתה לספק תשתית עובדתית למקרה הנדון בערכאה שיפוטית (בניגוד לעדות מקיימת, כגון עדות קידושין),¹⁵⁹ ובתי-הדין אינם נמנעים באופן גורף משמיעת עדויות של נשים.¹⁶⁰ עם זאת, אין ספק שהקטגוריזציה של עדות נשים, אשר אובחנה ונחשבה כסטיית-תקן בדיני עדות, מחזקת את הסטריאוטיפים לגבי מהימנותן של נשים כקבוצה. מטעם זה, הרובד הגלוי של החשדנות

155 FRICKER, לעיל ה"ש 123.

156 בס' 7 (ג) לחוק שיווי זכויות האשה, התשי"א-1951, המחוקק מאפשר את ההפליה המגדרית במינוי הדיינים לבתי-הדין הרבניים. יצוין כי מינוי נשים לדייניות בבית-הדין הרבני אינו עומד על הפרק, ובית-המשפט העליון אף הצדיק מציאות זו במסגרת אוביטר בבג"ץ 8756/07 עמותת "מבוי סתום" נ' הוועדה למינוי דיינים, פסק-הדין של השופטת ארבל (נבו 3.6.2008): "בתי הדין הרבניים הם גופים הלכתיים גרידא, ומשווהי דרישה הלכתית, לא יכולה להישמע כל טענה נגד מינוי דיינים גברים בלבד". ראוי לציין, לשם ההשוואה, כי לבתי-הדין השרעיים בישראל מונתה כבר בשנת 2017 קאדית. כמו-כן, במסגרת בג"ץ 3856/11 פלונית נ' בית הדין השרעי העליון לערעורים (נבו 27.6.2013) קבע בית-המשפט העליון כי לנוכח עקרון השוויון על בית-הדין השרעי למנות אישה כבוררת במסגרת סכסוכי גירושים. ראו בהקשר זה איאד זחאלקה "מינוי אישה בוררת בתובענות הפרדה וגירושין בבתי הדין השרעיים: בין הדין השרעי למשפט הישראלי" משפחה במשפט ח 29 (2016–2017). כן ראו Tanya Zion-Waldok, Ronit Irshai & Bana Shoughry, *The First Female Qadi in Israel's Shari'a (Muslim) Courts: Nomos and Narrative*, 38 SHOFAR 229 (2020).

157 משנה, סנהדרין א.

158 שמשון אטינגר "אשה כעד בדיני ממונות במשפט העברי" דיני ישראל כ-כא 241 (התש"ס-התשס"א); אורית מלכה "עדות אישה ועדות עד אחד בתורת התנאים" דיני ישראל לג 227 (2019). סוגיית הנאמנות בהלכה, שבוחנת היכן ובאילו תנאים קיימת מהימנות לסיפורו של בעל-דין, מורכבת יותר מהלכות העדות הפורמליסטיות.

159 ראו EMANUEL B. QUINT, A RESTATEMENT OF RABBINIC CIVIL LAW vol. 1, 4–17 (1993).

160 בעיקר כאשר מדובר בעדויות של נשות-מקצוע, כגון פסיכולוגיות או עובדות סוציאליות. ראו, למשל, ת' 256526/13 (אזורי נת') פלונית נ' פלונית (נבו 13.12.2018).

כלפי עדות נשים בבתי-הדין בוודאי משתלב עם הרובד הסמוי, ומאפשר לנתח את הדרך שבה דיינים תופסים סיפורים של נשים דרך ההמשגה של פריקר על אי-צדק עדותי. נעיר כי הניתוח לא יתמקד ב"עדות" במשמעותה הצרה על-פי הכללים ההלכתיים הפורמליים, אלא בהקשר הרחב הנרטיבי של השמעת סיפור וקול שהאישה מבקשת להעביר לשומעים בבית-הדין. במילים אחרות, הניתוח יתייחס למשמעות העמוקה של הטלת אי-אמון בעדות, מתוך הנחה שהסיפור שמתקבל על-ידי המאזין מאשר את היות הדוברת סובייקט מעצם הענקת משמעות לסיפורה ומתן אמון בו.¹⁶¹ יסוד זה מתערער לנוכח תפיסה קבועה ושיטתית המייחסת פגם באמינות לדבריהן של נשים.

(א) אלימות במשפחה ואי-צדק עדותי בבית-הדין הרבני

המקרה של אלימות במשפחה מושתת פעמים רבות בהיבט הראייתי על מהימנותם של בעלי-הדין,¹⁶² מאחר שזירת ההתרחשות היא המרחב הביתי, ללא עדויות חיצוניות ועם ראיות מעטות.¹⁶³ היבט זה מעצים את פוטנציאל הפגיעה בצדק האפיסטמי ובכבודה של הנפגעת כנשאת של ידע וסיפור-חיים, שכן אם הערכאה השיפוטית אינה מאמינה לסיפור שהיא מציגה, מציאות החיים שלה מוכחשת למעשה על-ידי נציגי הקולקטיב החברתי.¹⁶⁴ אפשטיין וגודמן עסקו בשאלה מדוע שופטים אינם מאמינים לנפגעות אלימות במשפחה, והטעומו כי אחד ההסברים לכך נעוץ בחשדות נגדה כלא-אמינה בשל סטריאוטיפים על-אודות מתלוננות על אלימות שמוטמעים בידע הקולקטיבי.¹⁶⁵ למשל, השופטים עלולים להיות שבויים בסטריאוטיפ שהאישה מספרת סיפור על אלימות משום שהיא רוצה להשיג משמורת על הילדים או קצבאות מרשיות הרווחה,¹⁶⁶ או שהיא מונעת מתחושות לא-אובייקטיביות ומבולבלות.

באשר להערכת איכותן של עדויות נשים שנשמעו לפני בית-הדין נביא כדוגמה את פסק-הדין שהוזכר לעיל בתיק שנדון בבית-הדין בפתח-תקוה (על-ידי הדיינים הרב יגאל לרר, הרב אריאל ינאי והרב בן ציון הכהן רבין),¹⁶⁷ שם עתרה כאמור אישה לגירושם מבעלה על רקע אלימות כלפיה. נצטט את עדותה של אחות התובעת שהובאה בפסק-הדין (ככל הנראה היו כמה עדויות, אולם בפסק-הדין צוינה עדות זו בלבד):

Patrick Hanafin, *Voicing Embodiment, Relating Difference: Towards a Relational Legal Subjectivity*, 29 AUSTL. FEMINIST L.J. 77 (2008) 161

השוו למאפיינים הראייתיים הדומים שעולים במשפט הפלילי בדיונים על עברות מין: Ruthy Lowenstein Lazar, *Epistemic Twilight Zone of Consent*, 30 S. CAL. INTERDISC. L.J. 461 (2021). ראו גם 162

Deborah Tuerkheimer, *Incredible Women: Sexual Violence and the Credibility Discount*, 166 U. PA. L. REV. 1 (2017) 163

האתגר הראייתי העסיק את הרמ"א, אשר דן בשאלה מי מבני-הזוג הוא הגורם לאלימות, וקבע באבן העזר, סימן קנד, סעיף ג: "ומושיבין ביניהן [נשים] אחרות לראות בשל מי הרעה הזאת". 164

ראו ניתוח פוקיאני באשר להבחנה בין האלימות בבית, שהיא קדם-מודרנית, לבין הטיפול של הממסד, שמהותו פרקטיקות דיסציפלינריות: Andrea C. Westlund, *Pre-Modern and Modern Power: Foucault and the Case of Domestic Violence*, 24 SIGNS 1045 (1999) 165

Katharine Jenkins, *Rape Myths and Domestic Abuse Myths as Hermeneutical Injustices*, 34 J. APPLIED PHIL. 191 (2017). ראו גם 166

Epstein & Goodman, לעיל ה"ש 136, ראו גם 166 בעמ' 425. ת' 1125041/2, לעיל ה"ש 15. 167

הוא [הבעל] הסתובב בצורה מאוד מזלזלת בבית [...] בא ונעמד מעל אחותי [=התובעת] הסתכל עליה בעיניים, העיניים שלה הפכו להיות שחורות כמו שתי תהומות של שחור: "מי את בכלל? מי את חושבת שאת? עכשיו את מפחדת ממני!" (בוכה) נורא קשה לראות את זה, אני מצטערת, הרגשתי באותו רגע מאוד מאוימת.¹⁶⁸

במסגרת ההנמקה לדחיית הטענה כי התגבשה עילת האלימות התייחס בית-הדין לעדויות של אחות התובעת וקרובות-משפחה נוספות – כולן נשים – וקבע כי "העדויות שנשמעו בתיק ושהובאו לעיל – אין להן משקל ראייתי כלשהו. מדובר לכל היותר בהרגשות סובייקטיביות של קרובות משפחה המתארות מתחים שהיו בבית כשהבעל היה נוכח ואת הרגשת הפחד שהן חשו במחיצתו".¹⁶⁹ יש להדגיש שבית-הדין לא קבע כי עדותן של הקרובות פסולה משום שהן נשים או משום שהן קרובות. גם אם זו הסיבה שהעדויות נדחו, בית-הדין לא ציין זאת מפורשות. אולם הבחירה הנרטיבית של בית-הדין היא לייחס לעדות את צמד המילים "הרגשות סובייקטיביות" וכן "הרגשת הפחד שהן חשו", וזאת אף שהעדות כוללת ציטוטים עובדתיים של משפטים מאיימים שנאמרו על-ידי הבעל, ולו לכאורה. ההתייחסות לעדות כוללת שני תיאורים סטריאוטיפיים שמיוחסים באופן מסורתי לנשים: הזיהוי עם הרגש, בניגוד לשכל; והזיהוי עם הסובייקטיבי, קרי הלא-קבוע והשרירותי, בניגוד לאובייקטיבי, שהוא הרציונלי והשיטתי – תכונות שמיוחסות באופן סטריאוטיפי לגברים.¹⁷⁰ אומנם הדוגמה לא התייחסה ישירות לעדותה וסיפורה של הנפגעת עצמה, אלא לעדויות שתמכו בה, אך היא מדגישה נרטיב שעולה מהתייחסותו של בית-הדין לעדויות של נשים, ואת אי-הצדק שעלול להיגרם להן באופן שיטתי.¹⁷¹

(ב) מיתוס האישה המעלילה וחזקת "תלונות-השווא"

הרעיון שנשים משקרות באופן שיטתי בטענותיהן על אלימות שספגו מידי בני-זוגן הוא עתיק-יומין. המיתוס מורכב משני יסודות: ייחוס סטריאוטיפי חברתי של מהימנות נמוכה לסיפור שאישה מספרת – "אי-צדק עדותי" על-פי המשגחה של פריקר – בד בבד עם

168 שם, בעמ' 11.

169 שם, בעמ' 21.

170 באשר להטמעת הסטריאוטיפים בדבר רגישותן וקלות-דעתן של נשים ראו אורית קמיר **פמיניזם, זכויות ומשפט** 92 (2002).

171 יש לציין כי קיימים גם פסקי-דין שבהם בית-הדין אינו מערער על גרסתה ואמינותה של האישה. עם זאת, בתיקים הללו זיהינו יסוד שחוזר על עצמו: הבעל הפגין התנהלות אלימה או כוחנית בבית-הדין הרבני מול עיניהם של הדיינים – ראו, למשל, ת' (אזורי אר') 1261259/5 **פלונית נ' פלוני** (2.3.2022) (עותק מצוי בידי הכותבות); ת' (אזורי ת"א) 1056520/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 10.4.2016) – או לחלופין נשא במועד התנהלות ההליך עונש מאסר פלילי בגין התנהלות אלימה או ניסיון לרצח אשתו: ת' (אזורי צפת) 1120097/1 **פלונית נ' פלוני** (7.8.2017) (עותק מצוי בידי הכותבות); ת' (אזורי טב') 942965/1 **פלונית נ' פלוני** (נבו 19.2.2015); ת' (אזורי אש') 963910/11 **פלונית נ' פלוני** (17.3.2021) (עותק מצוי בידי הכותבות).

תפיסות קמאיות ודמוניות של נשים כנקמניות וערמומיות.¹⁷² המיתוס, אשר מושרש עמוק בתרבות, לבש צורה בעשרות השנים האחרונות בדמות יצירת הד ציבורי במקומות מסוימים לטענה שקיימת תופעה רווחת של נשים שמגישות תלונות-שווא נגד בני-זוג בהליכי גירושים ונגד גברים בכלל, כפי שיתואר ויפורט להלן.

העיסוק ברעיון של "תלונות-שווא" מתעורר בבתי-הדין הרבניים בעיקר כטענת הגנה של הבעל במסגרת תביעת גירושים שבה נטענה עילה של אלימות פיזית או במסגרת תביעה לפרעון כתובה של האישה, ולעיתים גם בתביעות של הבעל ל"דמי שימוש" בדירת המגורים לאחר שהורחק מביתו באמצעות צו הגנה.

בכמה פסקי-דין רבניים נקבע כי התוצאה המשפטית של מסגרת עובדתית שלפיה האישה הגישה במשטרה תלונת-שווא נגד בעלה היא הפסד סכום הכתובה, והנימוק העיקרי שהוצג לכך הוא שהאישה עברה על "דת יהודית".¹⁷³ אומנם, סנקציה כלכלית שמוטלת על אישה שביקשה לפגוע בבעלה על-ידי תלונה כוזבת במזיד עשויה להיתפס כמוצדקת באופן אינטואיטיבי, אלא שכובד משקלו של מיתוס "האישה המעלילה" בקרב חלק מהרכבי הדיינים מרחיב את הגבולות הראייתיים והמהותיים של רעיון קיומן של תלונות-שווא, וגובה מחיר כבד מנשים נפגעות אלימות. שני מאפיינים מרכזיים הרחיבו את רעיון תלונות-שווא בחלק ניכר מפסיקותיהם של הרכבי בית-הדין הרבני: (א) הפעלת מעין חזקה משפטית שלפיה כל תלונה על אלימות היא תלונת-שווא אלא אם כן הוכח אחרת, ובפועל נטל ההוכחה להפרכת החזקה מושט על האישה המתלוננת; (ב) שימוש ברטוריקה דמונית כלפי האישה המתלוננת על אלימות במשפחה. שני המאפיינים הללו, שיפורטו להלן, מצביעים על מיתוס האישה המעלילה המשוקע בכתיבתם של דיינים מסוימים, באופן שיוצר אצלם הנחה אפריורית בדבר אי-האמינות של האישה בכלל ושל הסיפור שהיא מספרת בפרט, כמו-גם את הדימויים על-אודות ערמומיותה ונקמנותה.

(1) חזקת תלונת-השווא

בכמה פסקי-דין עולה כי אף כאשר אין כל הוכחה פוזיטיבית שהאישה העלילה על בעלה, נקודת המוצא היא שהתלונה שהגישה למשטרה היא תלונת-שווא בכל מקרה שבו הפרקליטות או המשטרה החליטו לא להגיש כתב אישום נגד הבעל (אף אם העילה היא העדר ראיות מספקות). במקרים אלו בתי-הדין מסתפקים בעובדה שלא הוגש כתב אישום וקובעים, מבלי לבחון את העובדות, כי מדובר בתלונה כוזבת. בית-הדין בתל-אביב

172 נגבי, לעיל ה"ש 24, בעמ' 177-179. על האב-טיפוס של מיתוס המעלילה במסורת היהודית – סיפור יוסף ואשת פוטיפר – ראו יהודה (אודי) פרומן ורונית עיר-שי "חזקת הכשרות או חזקת העלילה? עיוורון נרטיבי בפסקי הדין בפרשת אבינר" **מעשי משפט** יג 357 (2022).

173 ראו, למשל, ת' (גדול) 812600/1 **פלוני נ' פלונית** (נבו 2.8.2010); ת' (אזורי חי') 1035924/11 **פלונית נ' פלוני** (נבו 5.6.2017); ת' (אזורי ת"א) 1283760/6 **פלוני נ' פלונית** (נבו 3.5.2021). ראו גם ת' (אזורי אר') 990046/1 **פלוני נ' פלונית** (נבו 18.1.2018), שם עולה שאף אישה האומרת לבעלה כי תגיש נגדו תלונה תאבד את כתובתה; ת' (אזורי י-ם) 965591/10 **פלונית נ' פלוני** (נבו 15.12.2022), שם אישה שהייתה נשואה לאדם שהורשע פעמיים במעשים מגונים כלפי קטינים הגישה תביעה לפרעון כתובתה, אולם בית-הדין שלל ממנה את זכותה זו לאחר שפסק כי הגישה נגדו "תלונת-שווא", אף שאין לכך הוכחות פוזיטיביות.

אף פסק באופן ישיר שכאשר אישה מגישה תלונה למשטרה, נטל הראיה להוכיח שאין מדובר בתלונה כוזבת במסגרת תביעותיה בבית-הדין רובין לפתחה.¹⁷⁴

במקרים מרחיקי-לכת פסקו בתי-הדין כי האישה העלילה על האיש אף כאשר היו ראיות מוצקות – או לכל-הפחות ראשית ראיה – להתנהלותו האלימה של האיש. כך, בפסק-דין שניתן בבית-הדין בטבריה (על-ידי הדיינים הרב חיים בזק, הרב ינון בוארון והרב שלמה שושן) בשנת 2019 נדונה תביעת כתובה של אישה שבעלה עיכב את הגט עד שתתקבל החלטה לגבי חיוב הכתובה.¹⁷⁵ בפסק-הדין עלו כמה ראיות לכך שהבעל נקט אלימות פיזית כלפי אשתו וכן איים לפגוע בה. כך, למשל, הוא שלח לה מכתב עם תמונה של חבל תלייה; בבית-הדין הוצגה הקלטה שבה הוא אומר "אני רוצה להיפטר ממך... שטיפטרי, שתקבלי איזה משהו... זה מה שאני מחכה בכיליון עיניים, אני מחכה שתמותי..."; ושירותי הרווחה ציינו בתסקיר כי הבעל נקט אלימות נפשית וכלכלית כלפי האישה.¹⁷⁶ חלק-הארי של הדין נסב על סוגיית האשם בגירושים, לרבות זיהויו של בעל-הדין שזום את הגירושים, לצורך הקביעה אם מוטלת על הבעל החובה לשלם את דמי הכתובה. כן צוין כי האישה הגישה תלונה למשטרה נגד האיש והוא הורחק מהבית, אך בשלב מסוים ביטלה האישה את התלונה לנוכח הוראת הרב שלה, שהורה לה לנסות להרגיע את הרוחות ולנסות "שלום-בית".¹⁷⁷ אחד הצירים שסביבו הניעו הדיינים את הדיון היה מוטיב קיומה של "תלונת-שווא". כל הדיינים – הן דעת המיעוט (של הרב ינון בוארון) והן דעת הרוב (של הרב חיים בזק, שאליו הצטרף הרב שלמה שושן) – הניחו אפריורית כי קיים סיכוי שמדובר ב"תלונת-שווא" חרף הראיות שהוצגו (המכתב עם חבל התלייה והקלטת איומי הבעל). הרב בוארון פסק בסופו של יום כי לא הוגשה תלונת-שווא, אולם דעת הרוב קבעה קביעה עובדתית שלפיה האישה הגישה תלונה כוזבת נגד בעלה, ועל-כן, בין היתר, היא אינה זכאית לכתובה: "חברי [דעת המיעוט] מציג את האישה כנרדפת... אך לדעתי פני הדברים אינם כה ברורים... אמנם האישה מציגה תחושה של נרדפות... אך הבעל טען כנגדה כי הוא זה שסבל מהתנהגותה... וכי כל התלונות שהגישה נגדו היו תלונות שווא".¹⁷⁸ המסקנה של פסק-הדין היא שהאישה מורדת, משום שיזמה גירושים והגישה תלונת-שווא: "ניתן לקבוע שתביעת הגירושין נובעת ממרידת האישה ואין לחייב את הבעל בתוספת כתובה".¹⁷⁹ נציין כי פסק-דין ארוך ומנומק של בית-הדין הגדול (הדיינים הרב מיכאל עמוס, הרב שלמה שפירא והרב אברהם שינדלר) הפך את פסיקת בית-הדין בטבריה, ואף מתח ביקורת על הנרטיב של בית-הדין האזורי ועל הסקת המסקנות שלו: "לשלושת דייני ההרכב [של בית-הדין האזורי

174 ת' (אזורי ת"א) 1067544/1 פלוני נ' פלונית 8 (נבו 29.5.2017): "מכל האמור עולה, שאישה המגישה תלונה בגין אלימות ולא הוכח שהבעל הוא הגורם, הפסידה כתובה ומזונות".

175 טקטיקה מצויה שמטרתה לעכב את הגט במקרה שהפסיקה בסופו של יום אינה רצויה על-ידי האיש. ת' (אזורי טב') 1097696/9 פלונית נ' פלוני (21.2.2019) (עותק מצוי בידי הכותבות).

176 פרט זה הוצג רק בפסק-הדין שניתן בערעור של בית-הדין הגדול: ת' (גדול) 1153437/10 פלונית נ' פלוני (נבו 18.6.2020).

177 ת' 1097696/9, לעיל ה"ש 175, בעמ' 1; מוזכר גם בפירוט בפסק-הדין של בית-הדין הגדול – ת' 1153437/10, לעיל ה"ש 176.

178 ת' 1097696/9, לעיל ה"ש 175, בעמ' 36.

179 שם, בעמ' 45.

בטבריה] לא היה ספק שהבעל נהג בעבר באלימות כלפי האישה... מנגד נתן בית הדין אמון מופרז בדברי הבעל שטען... [ש]היו תלונות שווא".¹⁸⁰

לסיכום, נשים שמגישות תלונות על אלימות במשפחה עלולות למצוא את עצמן במצב שבו האצבע המאשימה מופנית דווקא כלפיהן, וזאת אפילו כאשר אין כל ראיה שעומדת כנגדן. יתר על כן, אפילו במקרים שבהם קיימת תשתית ראייתית על התנהלות אלימה של בן-זוגן בית-הדין הרבני עלול לא רק לא להאמין לטענותיהן, אלא אף להטיל עליהן אשמה של טוויית עלילה, ולקביעה זו יהיו השלכות כלכליות. הטעם לכך נעוץ, בין היתר, בפיתוחה של חזקת תלונת-שווא בבתי-הדין, שמשיתה נטל ראייתי כבד על אישה שמתלוננת במשטרה על אלימות, ואשר נובעת מתפיסת מהימנות מעוררת מלכתחילה כלפי נשים.

(2) רטוריקה מכלילה ודמונית

הבחירה הרטורית של חלק מהדיינים במסגרת הדיונים על טענות לאלימות שהאישה מעלה היא לסווג נשים בהליכי גירושים כקבוצה שמועדת להגיש תלונות-סרק, ולעיתים אף לייחס בהקשר זה דימויים דמוניים לאישה שעומדת לפנייהם. דוגמה לשימוש ברטוריקה שממצבת את הקורבן כנאשמת ניתן לראות בדעת הרוב בפסק-הדין של בית-הדין הרבני בנתניה משנת 2021 שהוזכר לעיל.¹⁸¹ דוגמה נוספת היא פסק-דין שניתן על-ידי אותו הרכב בחודש מרץ 2022.¹⁸² את דעת המיעוט, שמופיעה בראשית פסק-הדין, כתב הרב רפפורט, ומסקנתו היא שיש לחייב את האיש לתת לאשתו גט, ואף לשקול להשית עליו צווי הגבלה בהמשך. על-פי המסכת העובדתית שהוא מציג, מדובר בחביעת גירושים של אישה נגד בעל שנטש אותה לפני כחמש שנים ונסע לחו"ל מבלי שעדכן אותה מראש, ומאז לא שב. האישה עתרה לבית-הדין בבקשה לקבל גט מהבעל, וזאת כאשר אפשרויות הפעולה של בית-הדין מוגבלות כמעט לחלוטין, משום שהבעל נמצא במקום שבו לערכאה הישראלית אין סמכות שיפוט. הרב רפפורט מציין כי לפני הנטישה לחו"ל התרחש אירוע אלימות אחד מצד הבעל: "לדברי האישה היה אירוע אלימות בודד באמצע הלילה בו הבעל היכה את האישה וגרם לה לסימנים, האישה צירפה תעודת שחרור מבית החולים, המעידה על הסימנים".¹⁸³ בעקבות אירוע האלימות פנתה האישה לבית-המשפט לענייני משפחה בבקשה למתן צו הגנה. הרב רפפורט מציין כי האישה טענה בבית-המשפט לענייני משפחה שהיא חוששת שהתנהגות הבעל תחזור על עצמה, וכי הבעל הודה באירוע האלימות והצטער על כך אך טען כי "היכה את האישה מתוך שינה". בית-המשפט העניק צו הגנה נגד הבעל והרחיק אותו מהבית, וכן קבע הסדרי שהייה עם הילדים, אלא שהבעל כמעט לא קיים אותם בטרם עזב את הארץ. עוד מצוין כי חרף החלטת בית-המשפט לענייני משפחה, שפסק סכום מזונות ילדים שעל הבעל לשלם, הוא מעולם לא שילם את הסכום שנפסק למזונות ילדיו. בהמשך מפורטת ההתרחשות בבית-הדין הרבני, שממנה עולה כי הבעל לא הופיע לדיונים, ורק בדיון השישי הצטרף לדיון באמצעות שיחת וידאו, שבה טען כי אין בכונתו לחזור

180 ת' 1153437/10, לעיל ה"ש 176, בעמ' 22 ו-25.

181 ת' 1040764/11, לעיל ה"ש 80.

182 ת' (אזורי נת') 1113837/2 פלונית נ' פלוני (7.3.2022) (עותק מצוי בידי הכותבות).

183 שם, בעמ' 1.

לארץ וכי הוא ייתן גט אך ורק בכפוף להסדר רכושי שיניח את דעתו ולקיום ביקורים עם ילדיו (כזכור, הסדר רכושי והסדרי שהייה נקבעו כבר בבית-המשפט לענייני משפחה).¹⁸⁴ כאמור, המסקנה של דעת המיעוט לנוכח התנהלות הבעל ולאור דיון בפוסקים היא כי יש לחייב את הבעל בגט, וכי עליו לתת את הגט בשליחות ממקום מושבו.

אולם הרב בוקשפן והרב אוריאל אליהו מציירים תמונת מציאות ושיפוט מצב שונים לחלוטין. אומנם, עובדה ברורה היא שהבעל נסע לחו"ל מבלי להודיע לאישה מראש ומאז לא שב, אלא שלעמדת הרב בוקשפן, "האשה היא זו שהרחיקה אותו ומרדה בו... מה שאנו יודעים הוא שהאשה היא זאת שהרחיקה את הבעל מהבית, ולדברי הבעל אף האשה היא זאת שהרימה עליו ידיים, וכאשר התגונן היא הלכה להגיש נגדו צו הרחקה".¹⁸⁵ הדיין משתמש בפועל "הרחיקה", ובכך מצייר את האישה כמי שביצעה פעילות פיזית של סילוק הבעל מהבית. פעולת האישה התמקדה בבקשה למתן צו הגנה מבית-משפט, והוא שהחליט, על-פי המסגרת העובדתית שהוצגה לו, כי הבקשה מוצדקת; אולם בית-הדין בוחר לייחס את פעילות ההרחקה – שמצטלצלת באוזן כפיזית ממש – לאישה. נוסף על כך, דעת הרוב מאמצת טענה של הבעל – אשר לא הוכחה, בוודאי לא בבית-המשפט לענייני משפחה – כי האישה היא שפתחה באלימות. בית-הדין מתעלם מההודאה של הבעל במעשה האלימות (הגם שטען כי הוא נעשה "מתוך שינה") וכן מדוח בית-החולים שלפיו נמצאו על גופה של האישה סימנים המעידים על אלימות. כך הופך בית-הדין בדעת הרוב את האישה העגונה והנטושה, אשר בעלה אפילו אינו מגיע לדיונים מולה, מנפגעת לנאשמת: הרי היא ש"הרחיקה" את הבעל מביתו, והיא גם – לעמדת בית-הדין, אשר מאמץ את הנרטיב של הבעל שלא התקבל בערכאה הדיונית – זו שפתחה באלימות. הרב אליהו, שחבר לעמדת הרוב, מציג את האישה כפעלתנית וערמומית: "האשה שציירה את עצמה בכשרון רב ככבשה תמימה ומסכנה המבקשת להשתחרר מבעל אלים... היא זו שבתחכום רב פעלה לפירוק הבית, להרחקת בעלה מהבית ולניתוקו מילדיו...".¹⁸⁶ תיאור דמותה של האישה על-ידי הרב אליהו בוודאי אינו עולה בקנה אחד עם העובדות שהוצגו בראשית פסק-הדין על-ידי הרב רפפורט, שקבע כי מדובר בבעל שהודה במעשה אלימות שבעטיו קיבלה האישה טיפול רפואי, ואשר בעקבותיו גם הורחק מהבית על-ידי ערכאה שיפוטית. כן לא מובהר כיצד האשמה בניתוק הילדים מאביהם מוטלת לפתחה של האישה, ואינה מופנית כלפי האיש, אשר עזב את הארץ והתרחק מבני משפחתו, לא הופיע לדיונים ומסרב לגרש את אשתו. עוד קובע הרב אליהו כי האישה "גורמת לו לחשש מלשוב לארץ שמא ייעצר", ובמילים אחרות: היא אשמה בעיגונה ובעובדה שהאיש אינו חוזר לארץ, שכן החשש שלו מהוצאת צו עיכוב יציאה מן הארץ מוצדק. אם כן, ניתן לצייר את מבנה דבריה של דעת הרוב במקרה זה כך: האישה התלוננה על אלימות (מוכחת במידת-מה על-ידי מסמך והודאת הבעל), ובית-המשפט לענייני משפחה הוציא צו הגנה, אולם בעצם הבקשה פגעה האישה באיש (לפי דעת הרוב), מה שהצדיק את נטישתה והפקיע את זכותה לנקוט צעד משפטי מינימלי של הגשת בקשה לעיכוב יציאה מן הארץ, על-מנת להבטיח את הסיכוי שהיא תקבל ממנו גט אם ישוב לישראל. מילותיו של הרב אליהו הופכות את האישה

184 שם, בעמ' 3.

185 שם, בעמ' 22.

186 שם, בעמ' 40.

העגונה, אשר אפשרויות הפעולה הפתוחות לפנייה להשיג את הגט מעטות, למי שאשמה בנסיבות המקרה. עצם פנייתה לבית-המשפט לקבלת צו הגנה מפני אלימות (אשר הוכחה כאמור במידת-מה) היא שמצדיקה את נטישתה ועיגונה. בכך מערער בית-הדין הרבני לא רק על זכותה של אישה נפגעת אלימות, לפחות לכאורה, לגשת לערכאה משפטית, מחשש שמא יבולע לה בערכאה הדתית, אלא אף מפגין תפיסה הלכתית צרה ומחמירה כלפי סוגיית העגונות. אף שאין זה נושא המאמר, קשה לנו להתעלם מכך שבית-הדין מסרב לסייע לאישה שבעלה נטש אותה ואשר הכלים המשפטיים שבידיה להשגת גט ממילא דלים משום שהבעל בחר לעקור לחו"ל.

הביקורת על הנרטיב שמתגבש בפסק-הדין של בית-הדין האזורי בנתניה מתחזקת לנוכח פסק-הדין שניתן בערעור בבית-הדין הגדול, אשר פסק חיוב גט נגד הבעל. דיני בית-הדין הגדול (הרב יעקב זמיר, הרב אברהם שינדלר והרב מימון נהרי) שוללים את המסקנה והפרשנות של דעת הרוב בבית-הדין האזורי:

המעין בחומר שהמציאה המערערת... יראה התכתבויות של המערערת עם המשיב לאחר צאתו מן הארץ ובו היא מאפשרת ואף מפצירה בו לראות את הילדים באמצעות הוידאו והמשיב הוא זה שהתחמק. נכון שבמהלך הדיונים המערערת סירבה להגיע עם המשיב להסדרי שהות אולם לטעמה בגלל שיש צורך להסתייע בפסיכולוג והיא מוכנה לקיים הסדרי שהות בכפוף לכך וכפי שתסקירי שירותי הרווחה המליצו... לא ברור מהיכן התברר לבית הדין כי המערערת גרמה ליציאתו מן הארץ... אדרבא מהעיון בכתב התביעה של המערערת וכן מתסקירי שירותי הרווחה ופרוטוקולים של בית משפט עולה בבירור שהמשיב ברח למקום בלתי ידוע בלי שידע את יחידת הסיוע של בית המשפט והגורמים שמונו לטפל בהם בטיפול פרטני עקב האלימות וכן ללא שקיבל הסכמת המערערת, ועוד תגדל התימה שכן גם לדברי הדיין שכתב שהוא יידע אותה שיוצא לחו"ל לשבוע מדוע לא שב ארצה לאחר שבוע בעוד לא היה כלל צו עיכוב יציאה כנגדו ומי מנע ממנו לשוב אם הוא כל כך רצה לשוב לחיק אשתו.¹⁸⁷

בהמשך חשף בית-הדין הגדול עובדה נוספת, אשר לא הייתה ידועה למי שקרא את פסק-הדין האזורי: עיכוב היציאה נגד האיש ניתן בגין חוב לנושה אחר, ולא בגין בקשה של האישה, כפי שהיה אפשר לסבור לנוכח העובדה שבית-הדין האזורי האשים אותה בהחלטה של הבעל לא לחזור (האשמה שהיה אפשר לאפיינה כמוזרה גם אילו האישה אכן הייתה האחראית לבקשה, שכן במקרה כזה הייתה מטרת עיכוב היציאה למנוע את עיגונה). אם כן, הדימוי שהצמיד בית-הדין האזורי בנתניה לאישה – שלפיו "ציירה את עצמה בכשרון רב ככבשה תמימה ומסכנה" – מתהפך, ואינו יכול לא לגרור ביקורת על דיני הרוב עצמם ולא לעורר תהייה על בחירתם הנרטיבית לצייר את האישה כמניפולטיבית ולהאשימה בעיגון עצמה ובפנייתיה למשטרה.

מאפיין נוסף שניתן לאתר בפסיקותיהם של בתי-הדין העוסקים באלימות וב"תלונות-שווא" הוא קביעות שיטתיות וכוללניות כלפי נשים כמועדות להגיש תלונות-שווא. בפסק-

187 ת' (גדול) 1323550/2 פלונית נ' פלוני 56 (8.2.2023) (עותק מצוי בידי הכותבות).

דין שניתן בבית-הדין בתל-אביב בשנת 2017 (על-ידי הדיינים הרב מאיר פרימן, הרב מאיר קאהן והרב יצחק רפפורט) החליט בית-הדין – באופן חריג ומיוזמתו (דהיינו, ללא כל תביעה מצד האיש או האישה) ועל-כן בניגוד לסמכותו – לדון בסוגיית הכתובה ומזונות האישה (לאחר שהאיש הגיש תביעת גירושים).¹⁸⁸ על-פי העובדות המתוארות בפסק-הדין, האישה הגישה במשטרה תלונה נגד בעלה בגין אלימות כלפיה, וכן הגישה לבית-המשפט לענייני משפחה בקשה לצו הגנה, והאיש הורחק למשך תשעים יום מביתו ולאחר-מכן לא חזר אליו. מפסק-הדין שניתן בערעור מתבררת לנו עובדה נוספת: בתסקיר של רשויות הרווחה צוין כי ילדיהם של בני-הזוג העידו על אלימות האב כלפיהם.¹⁸⁹ בית-הדין האזורי בוחר לא להזכיר את קיומו של התסקיר במסגרת תיאור העובדות בפסק-הדין, ומסקנתו היא כי האישה מוגדרת "מורדת" משום שהגישה "תלונת-שווא" נגד בעלה ומכאן שגרמה להתרחקותו ממנה, ועל-כן נשללת ממנה הזכות למזונות ולכתובה. בית-הדין פורש את משנתו שלפיה נשים עשויות להפיק רווחים רבים כתוצאה מהגשת תלונות-סרק על אלימות:

אם מוגשת תלונה בלתי-מוצדקת, ההשלכות כלפי הבעל הנילון קשות מנשוא... מאידך גיסא, הרווחים הטקטיים של המלינה בהליכים המשפטיים באמצעות הגשת תלונת שווא ברורים: בקביעת המשמורת... בנוסף לאמור קיימת זיקה ישירה בין היקף הסדרי השהות לגובה המזונות המשולמים לאם.¹⁹⁰

בית-הדין ממשיך וקובע כי לאישה שמגישה תלונת-סרק נשקפים סיכונים מזעריים בלבד:

מבחינה אובייקטיבית הסיכונים שאותם נוטלת המלינה על עצמה הם מינימליים, וזאת גם לאחר ביטול סעיף 2.5 להנחיות פרקליטות המדינה... בסיכומו של דבר, לאחר הגשת תלונה מוצא הנילון את עצמו בתוך מציאות קפקאית ללא מוצא ובלא אפשרות להתגוננות.¹⁹¹

במסגרת זו בית-הדין אינו עוסק במקרה הספציפי הנדון לפניו, אלא מפנה את הזרקור לנשים כקבוצה ומתאר לפני הקוראים את הערכתו כי נשים מועדות להגיש תלונות-שווא משום שלא נגרם להן נזק מכך, ולכן נרמז כי סביר שהן ינקטו צעד זה.¹⁹² עוד יש לומר כי בית-הדין בוחר לצייר את המערכת המשפטית כולה כמגויסת לטובת האישה, בעוד האיש מוצא את עצמו במצב "קפקאי" שבו דומה כי אין מי שמגן עליו אלא בית-הדין הרבני. הצגה זו מתמיהה לנוכח יחסי הכוחות הברורים בבתי-הדין הרבניים – ההרכב החד-מגדרי של הדיינים ותלותה הנואשת של האישה בגט שייתן לה הבעל מרצונו. הרכב מסוים של בית-הדין האזורי בנתניה אף חזר בשנים האחרונות פעמים מספר על אמירות כוללניות לגבי השיטתיות לכאורה של הגשת תלונות שקריות בגין אלימות. כך,

188 ת' 1067544/1, לעיל ה"ש 174.

189 ת' (גדול) 1129884/1 פלונת נ' פלוני (נבו 21.5.2018).

190 ת' 1067544/1, לעיל ה"ש 174, בעמ' 6.

191 שם.

192 צוין כי פסק-הדין התהפך בערעור לבית-הדין הגדול, שם נקבע כי לא היה יסוד להניח שהאישה הגישה תלונת-שווא. ראו ת' 1129884/1, לעיל ה"ש 189.

בפסק-דין שניתן בשנת 2021 נפסק לגבי אישה שהגישה שש-שבע תלונות במשטרה בטענה שהיא חשה מאוימת מצד בעלה כי "היא זו הגורמת במעשיה הנלוזים לחורבן התא המשפחתי... לפי מחקרים מישראל ומהעולם כולו, עולה כי הרוב המוחלט של תלונות אשה כנגד בעלה טרום גירושין הינן תלונות שוא שנועדו להרוויח 'נקודות' במאבק הגירושין והמשמורת".¹⁹³ בית-הדין עומד על כמה מסקנות מכלילות באשר ל"תלונות-השווא": הן מהוות "רוב מוחלט" מקרב התלונות המוגשות במשטרה בגין אלימות במשפחה; מדובר דווקא בתלונות "אישה כנגד בעלה" (ולא להפך); כך מתרחש "בארץ ובעולם כולו"; והמטרה היא השגת רווחים בהליך הגירושין. אין בישראל מחקרים אמפיריים המציגים נתון של "רוב מוחלט", ועל-כן קשה להבין על מה בית-הדין מתבסס.¹⁹⁴ הכללה דומה עולה במסגרת תיק אחר שנדון בבית-הדין בנתניה בשנת 2021: "תלונות על אלימות הפכו לכלי רב עוצמה בסכסוכי גירושין... בעיקר מהצד הנשי של המאבק... לפיכך, תלונה על אלימות הנטענת במסגרת סכסוך גירושין, יש לנהוג בה בבחינת 'כבדהו וחשדהו'".¹⁹⁵

כאמור, מאחר שאין מסד נתונים או מחקר אמפירי המעידים על היקף נרחב של "תלונות-השווא", קשה לא לבקר את בחירתו של בית-הדין בנתניה ליצור מצג שלפיו קיים מצב עובדתי ברור של "תופעה" של תלונות-שווא. במסגרת מאמר זה לא נבחן את נכונותה ודיוקה של טענת בית-הדין בנתניה, אך נציין בכל-זאת כי לכל-הפחות על-פי הנתונים המצויים בידינו מסתמן כי אין מדובר ב"תופעה". ייתכן בהחלט שקיימים מקרים אפיוזיים שבמסגרתם עורכי-דין מייעצים ללקוחות להגיש תלונות על-מנת לשפר את מצבם בערכאות השיפוטיות או שבעלי-דין עושים זאת מיוזמתם, אך לא הוכח במסגרת מחקר אמפירי שנערך בישראל כי מדובר ב"תופעה", ולא נחקר כלל שיעורן של "תלונות-השווא". הממצאים שסקרנו אינם יכולים ללמד שקיימת תופעה כזו. להפך, בשנת 2013 הגישה פרקליטות המדינה תגובה על עתירה שהוגשה לבית-המשפט העליון על-ידי עציר שביקש סעדים מספר לצורך התגוננות מפני תופעת תלונות השווא מצד נשים, כהגדרתו. בתגובה זו נטען כי על-פי נתונים שהציגה משטרת ישראל, אף שנערכו חקירות בגין תלונות על ידיעות כוזבות שמסרו נשים על עברות, רק כתבי אישום ספורים הוגשו בתיקים הללו בשנים 2009–2012.¹⁹⁶ יתרה מזו, בתגובה על בקשת חופש מידע שהגשנו למשטרה, הומצאו לנו

193 ת' (אזורי נת') 1139777/5 **פלונית נ' פלוני** 9 (4.1.2021) (עותק מצוי בידי הכותבות). תקציר של פסק-הדין פורסם בכתב-העת **הדין והדיין** 57, 7 (2021). יובהר כי במסגרת פסק-הדין לא מפורטות הראיות שעל-פיהן הסיק בית-הדין כי מדובר בתלונות-שווא. ראו הכללה דומה במסגרת ת' (אזורי נת') 1289797/5 (נבו 5.5.2021).

194 לא מן הנמנע, אף שאין לכך הוכחות, שבית-הדין מסתמך במקרה זה על נייר מדיניות מטעם פורום קהלת: יואב מזא"ה **תלונות שווא בגין עברות מין ואלימות במשפחה** (נייר מדיניות 5, פורום קהלת 2016). הטענות המוצגות בנייר מדיניות זה לוקות בבעיות מתודיות ואחרות, אשר לא כאן המקום לפרטן. כך, למשל, הכותב מתבסס על הערכה של ניצב משנה במשטרה במסגרת מאמר לא-מדעי. כמו-כן הוא מסתמך על מחקר ביקורתי שקובע כי שוטרים רבים מחזיקים בדעה קדומה שלפיה נשים מתלוננות לשווא ולכן אינם מטפלים כיאות בעברת אלימות במשפחה, ומכאן מסיק דווקא על שכיחותן של תלונות-השווא – הפוך מטענת המחקר שעליו הוא מתבסס.

195 ת' 1289797/5, לעיל ה"ש 193, בעמ' 3 ו-5.

196 בג"ץ 6731/12 **שמיר נ' היועץ המשפטי לממשלה** (נבו 18.6.2013) (התגובה מטעם המשיב נמצאת בידי הכותבות). ראו גם הוועדה לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי "המשנה

נתונים על תיקי חקירה וכתבי אישום שהוגשו נגד נשים וגברים בשנים 2013–2021 בגין מסירת ידיעה כוזבת על עברה על-פי סעיף 243 לחוק העונשין, התשל"ז–1977.¹⁹⁷ הנתונים שהומצאו מתייחסים לכל סוגי העברות שדווחו לכאורה כתלונת-שווא, ולא רק לדיווח כוזב על עברות של אלימות או אלימות במשפחה. מן הנתונים עולה כי בשנים הללו נפתחו מדי שנה, בממוצע, 233.3 תיקי חקירה נגד נשים בגין מסירת ידיעה כוזבת על עברה (לצד 313.8 תיקים כאלה שנפתחו מדי שנה נגד גברים), והוגשו בעברה זו, מדי שנה, רק 14.7 כתבי אישום נגד נשים (לצד 27.8 כתבי אישום כאלה שהוגשו מדי שנה נגד גברים). יודגש שוב כי מדובר בדיווח כוזב על כל סוגי העברות, ולא רק על עברות אלימות במשפחה (שכן המשטרה לא הציגה פילוח של סוג העברה שעליה ניתנה לכאורה ידיעה כוזבת). המסקנה היא שהנתונים מצביעים על שיעור זניח של תיקי חקירה וכתבי אישום בגין ידיעה כוזבת על עברה, בעיקר אם משווים אותם לנתונים שהציגו המשטרה ופרקליטות המדינה לוועדה לקידום מעמד האישה בכנסת על סך התלונות שהגישו נשים בגין אלימות במשפחה.¹⁹⁸ לשם הדוגמה, בשנת 2020 נפתחו במשטרה 20,326 תיקים בגין אלימות במשפחה (87% מהתיקים נפתחו על-ידי נשים), ובשנים 2019–2020 נפתחו בפרקליטות 1,328 תיקים בגין אלימות חמורה ורצח במשפחה. אף אם נניח שחלק מתיקי החקירה בגין תלונה כוזבת נסגרו בהעדר ראיות וכי לא כל מקרה דווח, הפער בין מספר התיקים בגין אלימות לבין מספר התיקים בגין תלונה כוזבת אדיר. על כל זאת יש להוסיף את המחקרים שהוכיחו כי קיים תת-דיווח בתלונות על אלימות במשפחה, וכי בפועל רוב מקרי האלימות אינם מדווחים, כך שנתוני המשטרה מעידים על התופעה באופן חלקי בלבד.¹⁹⁹ משכך, קביעתם של בתי-הדין שקיימת "תופעה" של תלונות-שווא אינה נסמכת על נתונים, אלא על תפיסות מושרשות לגבי אמינותן של נשים.

ד. הבניית העילה: התמקדות בסובייקט של התוקף

לאחר שבחנו את השיח סביב הקטגוריה של אלימות במשפחה, את אופן גיבוש הידע על הקטגוריה ואת השלכותיהם של שני אלה על המקרה הקונקרטי, נתמקד כעת ברכיביה של הנורמה – עילת הגירושים של אלימות פיזית. האופן שבו חוק מתגבש ומנוסח מבטא כשלעצמו תפיסות, דימויים ועולם ערכים, בדומה לדרך שבה הנרטיבים שקועים ומתגלים

¹⁹⁷ לפרקליט המדינה לוועדה למעמד האישה: אין תופעה של תלונות שווא" הכנסת (26.7.2017). <https://m.knesset.gov.il/Activity/committees/Women/News/Pages/pr260717.aspx>

¹⁹⁸ תשובה לבקשת חופש מידע ממשטרת ישראל מס' 1490/21 (2.1.2022).
¹⁹⁹ ג'רי אלמו קפיטל ריכוז נתונים על אלימות במשפחה בדגש על אלימות נגד נשים (הכנסת, מרכז מחקר ומידע 2021).

¹⁹⁹ ראו את דברי ההסבר להצעת חוק למניעת אלימות במשפחה, התש"ן–1990, ה"ח 232: "ברו"ח הועדה בנושא אלימות במשפחה, בראשותה של המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, הגב' יהודית קרפ, שהתפרסם באוקטובר 1989, נקבע כי 'תופעת האלימות בין בני זוג היא תופעה חברתית, רב ענפית, שממדיה רחבים הרבה מביטוייה הגלויים. עובדה בדוקה היא, שמספר התלונות במשטרה משקף את התופעה באופן חלקי ביותר (אם לא שולי)'.²⁰⁰

בפרשנות העובדות ובהנמקה המשפטית, כפי שסקרנו לעיל.²⁰⁰ כוונתנו כאן היא להתייחס לגיבושו של החוק ההלכתי במובן הצר: הדרך שבה הבנו בתי-הדין הרבניים את עילת האלימות בכמה מפסקי-הדין שפורסמו בשנים האחרונות. כידוע, הדיינים בבתי-הדין הרבניים אינם מתפקדים כשופטים בלבד, אלא במידה רבה גם כמחוקקים, שכן המחוקק הישראלי העניק להם את הסמכות לקבוע את תוכנו של הסדר הגירושין בישראל בהתאם ל"דין תורה", כקבוע בסעיף 2 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג–1953.²⁰¹ כלומר, המחוקק הישראלי החילוני כמעט לא התערב בתוכנו של הסדר הגירושין; לדיינים ניתנה החירות לגבש את העילות, והם פועלים כך בהתאם לכפיותם למסורת התורה שבעל-פה ולאופק הפרשני הפרוש לפניהם.²⁰² גיבוש רכיביה של עילה לחיוב גירושין, בדומה לגיבוש רכיביהן של עברה או עוולה במשפט האזרחי, מלמד על המטען הערכי של המחוקקים ושל הקהילה.²⁰³ דוגמה אחת מובהקת במשפט הישראלי לתמורות שהתרחשו בעקבות שינויים תרבותיים, מחקרניים והשקפתיים היא רכיביה המשתנים של עברת האינוס, ובפרט הדרישה ליסוד ה"הסכמה", אשר עודכנה עם השנים בהתאם להכנות חדשות באשר לדינמיקה של תגובת הקורבן.²⁰⁴ אם בתחילה דרש המחוקק קיום יסוד של הפגנת התנגדות פוזיטיבית מצד הקורבן, דרישה זו רוככה עם השנים לנוכח תובנות מהשדה הקליני ועל בסיס פרדיגמה פמיניסטית.

באשר לעילת האלימות, נבחן להלן שני מקרים שבהם הוכחה לפני בתי-הדין הרבני מסכת עובדתית המעידה על התנהלות אלימה אולם הבעל התוקף לא השלים את זממו – מה שמכונה במשפט הפלילי "ניסיון".²⁰⁵ בתי-הדין נדרשים לפסוק כיצד יש להתייחס לאותם אירועים. בהקשר זה עולות שתי שאלות: האחת, האם יש להתייחס לאיום ולסכנה שריחפה מעל ראשה של האישה או שמא יש להתייחס לתוצאה המציאותית בלבד? והאחרת, האם יש לבסס את העילה על כוונותיו המשווערות של התוקף או על תחושת הסכנה שעליה מעידה האישה? בשני המקרים שיתוארו להלן הובנו רכיביה של עילת האלימות על-פי המעשים בפועל של התוקף כמו-גם על כוונותיו המשווערות.

200 המסה הידועה של רוברט קאבר חידדה את הקשרים ההדוקים שבין החוק לנרטיב. ראו רוברט קאבר **נומוס ונראטיב** (אביעד שטיר מתרגם 2012). בהקשר של השפעת הפמיניזם הדתי על פסיקת בית-המשפט העליון ראו רונית עיר-שי ותניא ציון וולדקס "הפמיניזם האורתודוקסי-המודרני בישראל – בין נומוס לנרטיב" **משפט וממשל** טו 233 (2013).

201 בג"ץ 47/82 **קרן התנועה ליהדות מתקדמת בישראל נ' שר הדתות**, פ"ד מג(2) 661 (1989), שם נקבע כי התוכן של המונח "דין תורה" מצומצם לפרשנות האורתודוקסית. ראו גם בג"ץ 80/63 **גורפינקל נ' שר-הפנים**, פ"ד יז 2048 (1963), שם קבע השופט זילברג כי משמעותו של "דין תורה" כוללת לא רק את התורה שבכתב, אלא גם את כל השתלשלות הפסיקה הרבנית של התורה שבעל-פה.

202 מקובל לומר שניתן להבחין בין פעולת החקיקה של הדיינים, שבמסגרתה הם קובעים את תחולת החוק ההלכתי, לבין פעולת השפיטה שלהם. ראו יצחק אנגלרד "מעמדו של הדין הדתי במשפט הישראלי – חלק ג" **משפטים** ד 31 (1972–1973). באשר לאופק הפרשני ראו עיר-שי "הטיות על בסיס מגדרי", לעיל ה"ש 14.

203 בנוגע לבחירה הלשונית של המחוקק ראו אורית קמיר "ואם בעל – קנה": סיפורי 'בעילה' ו'היבעלות' בחוק העונשין" **פלילים** ז 121 (1998).

204 ראו, למשל, רותי לבנשטיין לזר "מבט חדש על הסכמה בעברת האינוס" **עיוני משפט** מב 67 (2019).

205 ס' 25 לחוק העונשין.

המקרה הראשון עולה מפסק-דין שניתן בבית-הדין הרבני באשדוד בשנת 2018 ואשר מתאר עובדות קשות וקיצוניות במיוחד.²⁰⁶ במסגרת זו נדונה תביעת גירושים שהגישה אישה בפעם השלישית, אך גם הפעם עמד האיש על סירובו להתגרש ועתר ל"שלוש-בית". תביעת האישה התבססה על אלימות קשה, ובשיאה נסיון דקירה, כפי שמתאר בית-הדין את העובדות, אשר אינן שנויות במחלוקת:

תביעת הגירושין הנוכחית של האישה הוגשה... בעקבות אירוע אלימות קשה שהתרחש בתאריך 7/2/2016 מצד האיש, ואשר במהלכו האיש תקף פיזית את האישה ואיים עליה ברצח. האיש לא הסתפק באיום מילולי, אלא נטל סכין מן המטבח והתקרב לעברה, ולאחר שזו נמלטה מן החדר רדף אחריה (ללא הסכין) והחל לגרור אותה לעבר המקום שבו הניח את הסכין. האישה יצאה ללא פגע [ה]ודות להתערבות ילדי הצדדים שמנעו מהאיש להמשיך במעשיו. בהמשך האירוע תקף האיש גם את השוטרים שהוזעקו לדירת הצדדים.²⁰⁷

בהמשך פסק-הדין קבע בית-הדין כי "אף הגיעה האישה למצב של חשש מוחשי לחייה, ואלמלא הגיעה עזרה מבחוץ, יתכן והאירוע היה מסתיים באסון",²⁰⁸ ולמעשה הכיר מפורשות בכך שנשקפה סכנה לחייה של האישה במסגרת אירוע האלימות. בפסקאות הבאות פירט בית-הדין כי נגד האיש הוגשו כתבי אישום בגין אירועי אלימות נוספים נגד התובעת, הוא הורשע בבית-המשפט ארבע פעמים ונשא עונשי מאסר בגין עברות אלו. נוסף על כך קבע בית-הדין כי האיש הודה במפורש בחלק גדול מהעובדות, ומכאן שאין מחלוקת עובדתית בין הצדדים על עצם התרחשותם של אירועי אלימות קשים.

חרף תובנה זו הציג בית-הדין בהמשך דבריו נרטיב שונה לגבי הערכת המקרה, וזאת במסגרת הדיון בשאלת כפיית הגט. בית-הדין ביקש לבחון את מידת המסופנות של הנתבע כלפי התובעת, וקבע כי "לא בכל חשש רחוק של סכנת חיים מצד האיש יש לכפות אותו להוציא את אשתו".²⁰⁹ בית-הדין פנה לעמדתו של אחד מפוסקי ההלכה האחרונים, ר' מאיר מלמד, וקבע כי –

סברתו היא שבאיום לבד, ללא שנעשה מעשה בפועל שהיה בו כדי לסכן את האישה, אין הוכחה לסכנה ממשית הצפויה מצד האיש לאישה, **שכן אדם עשוי לאיים בלא שתהיה לו כוונה להוציא לפועל את איומו.**²¹⁰

בית-הדין אימץ סברה זו למקרה שלפניו, החיל אותה על האיום עם הסכין שתואר בראשית דבריו, ועל בסיס זה קבע כי לא ברור שהאיש מְסַפֵּן באופן ודאי את האישה:

שאלת כפיית הגט על בעל המאיים על חיי אשתו ואף מלווה את איומו במעשים המהווים איום על חייה, תלויה ברמת הסיכון הנשקפת לאישה,

206 ת' 15331/4, לעיל ה"ש 47.

207 שם, בעמ' 2.

208 שם, בעמ' 15.

209 שם (ההדגשה הוספה).

210 שם, בעמ' 16 (ההדגשה הוספה).

כאשר במקום שמדובר בסיכון ממשי, ובוודאי במקרה שנעשה מצד הבעל ניסיון בפועל ליטול את חיי אשתו, ניתן לכפות את הבעל לגרש את אשתו... במקרה שלפנינו לא ניתן לומר ברמת ודאות גבוהה שהאיש מהווה סיכון ממשי לחיי האישה... גם באירוע האחרון שבו נטל האיש סכין בידיו במהלך המריבה, לא ניתן לקבוע בבירור שהאיש אכן התכוון לפגוע פיזית באישה.²¹¹

קביעות אלו של בית-הדין מאמצות פרשנות עובדתית מחודשת של הסיפור. בעוד שהרושם שהתקבל עד כה מהתיאור של אירוע האלימות הוא של איום ברצח שהאישה ניצלה ממנו ("נטל סכין", "יצאה ללא פגע [ה]ודות להתערבות ילדי הצדדים", "יתכן והאירוע היה מסתיים באסון"), כעת בית-הדין מגיע למסקנה אחרת לחלוטין, ולפיה אין זה ברור כלל שהאישה הייתה נתונה בסכנה, ואפילו אין זה ברור שהאיש התכוון לפגוע בה פיזית. המסכת העובדתית החדשה שבית-הדין מציג, במסגרת בדיקתו אם אפשר לגבש עילת גירושים לצורך כפיית גט, יוצרת נרטיב חדש המתמקד במילה "התכוון", אשר לא הופיעה בראשית דבריו של בית-הדין ואילו כעת הוא משתמש בה פעמיים. בית-הדין פוסק למעשה כי אחד היסודות ההכרחיים לגיבוש העילה לצורך כפיית גט הוא הכוונה של האיש.²¹² מכיוון שהאיש לא הצליח להשלים את זממו ולפגוע פיזית באישה (או לרצוח אותה), בית-הדין בוחר לפנות פניית-פרסה מקביעותיו הראשונות, ועומד על כך שאי-אפשר לאשר בוודאות שהאיש אכן סיכן את האישה, שכן לא התקיים יסוד הכוונה של האיש. ניתן להעלות על הדעת חלופות אפשריות אחרות לגיבוש העילה. כך, למשל, בית-הדין היה יכול להתמקד בטענות הסובייקטיביות של האישה, קורבן האלימות, בדבר תחושת הסכנה לחייה שהיא חשה. בית-הדין אף היה יכול להתמקד ביסוד אובייקטיבי – למשל, ביצוע של מהלך פעולות מסוים, כגון נטילת נשק. כאמור, המאמר הנוכחי אינו מתמקד ביסודות ההלכתיים של פסיקת בית-הדין, אך אין ספק שלפני בית-הדין הרבני באשדוד היו במקרה זה חלופות ומקורות הלכתיים שיאפשרו לכפות גט בנסיבות שבהן איש התקרב אל אשתו עם סכין.²¹³ חשוב לשים לב שהנרטיב שהוצג בראשית פסק-הדין, אשר הכיר בסכנה שבה הייתה האישה נתונה, מצטייר כמהלך העובדתי הריאליסטי, כלומר, מה שבית-הדין סבור כי התרחש בפועל. אולם לצורך בחינת האפשרות לכפיית גט השתמש בית-הדין בסטנדרט אחר לתיאור ההשתלשלות העובדתית, דהיינו, העובדות מתוארות מנקודת-המבט הסובייקטיבית האפשרית של התוקף. הפער בין ההצגה העובדתית הריאליסטית לבין זו שמוצגת מהפרספקטיבה של התוקף ממחיש הן את סיכווייה הקלושים של הקורבן להוכיח עילה לכפייה והן את ההטיה המגדרית שבקביעת התבחינים של העילה.

211 שם, בעמ' 17 (ההדגשה הוספה).

212 חשוב להדגיש: הדיון בבית-הדין הרבני מתמקד בגיבוש עילת גירושים; אין הוא עוסק במשפט הפלילי, ובפרט לא ביסודותיה של עברה בהתאם לס' 19–20 לחוק העונשין וביסוד הנפשי הנדרש על-פיהם.

213 ראו, למשל, פסק-דין שניתן בעניין כפיית גט על גבר שתקף את אשתו ופצע אותה קשה, במקרה שפורסם בתקשורת במהלך שנת 2020: ת' 963910/11, לעיל ה"ש 171.

מהלך דומה התרחש בפסק-דין של בית-הדין בירושלים משנת 2019 שהוזכר לעיל.²¹⁴ בעניין זה דן בית-הדין בתביעת גירושים ובתביעה לתשלום כתובה של אישה, ואף שם ניתן לזהות מסקנות משפטיות שמבוססות על שלילת החוויה הסובייקטיבית של האישה והישענות על הנרטיב המתעתע של הפוגע. כאמור, תביעתה של האישה התבססה על אירוע של אלימות ואיום על חייה כאשר בעלה זרק עליה קופסה עם כדורים ואמר לה כי יכרה לה בור. גם פה בית-הדין מתאר שני סיפורים: הסיפור הראשון (שתואר בהרחבה לעיל) מקבע את העובדות בחלק הראשון של פסק-הדין, בפרק העובדתי שמציג את הסיפור הריאליסטי להשקפת בית-הדין; ואילו הסיפור השני מגיע לאחר הדיון ההלכתי, כאשר בית-הדין מבקש לארגן את העובדות מחדש כך שתתקיים אינטגרציה עם הדיון ההלכתי, אשר במקרה זה נסב על זכאותה של האישה לפריעת כתובתה. וכך קבע בית-הדין:

בנידון זה לא התקיים אירוע אלים שפגע באשה פיזית, מאחר שאותה קופסא שנזרקה לעברה כלל לא פגעה בה, וגם דבריו אודות הבור, **התפרשו אצלה באופן מאיים כשהבעל טען שלא זו הייתה כוונתו.**²¹⁵

בפסקה זו בית-הדין מפרש את שני חלקיו של אירוע האלימות. באשר לזריקת קופסת הכדורים בית-הדין בוחר להעמיד במוקד את אי-התרחשותה של פגיעה פיזית ("כלל לא פגעה בה"), ולא את תחושת הפחד והאיום שחשה הקורבן, ואף לא את העובדה שהחפץ היה יכול לפגוע בה. כלומר, פרשנות האירוע ויציקת המשמעות שמתגבשת כעילת גירושים מתעלמות מהחוויה הסובייקטיבית של הקורבן. באשר לחלק השני של אירוע האלימות, כאן בית-הדין מקבל במלואו את הנרטיב של הבעל, אשר "לא התכוון" לממש את האיום של כריית הבור.²¹⁶ ההתעלמות מסיפורה של האישה הוא כפול: בית-הדין מתעלם מהנרטיב של האישה ומהפחד והחרדה שחשה לנוכח האיום ברצח, ואינו מעניק כל משמעות לעובדה שמעשה האלימות היה יכול להגיע לכלל מימוש פיזי אילולא החטיא האישה; ונוסף על כך הוא מחיל את יסוד ה"כוונה" של הבעל, כלומר, תולה את התגבשות העילה במרכיב משוער שחיצוני לחוויה של האישה, ומעניק לחוויה של האישה (אף אם נאמין לכוונתו) משקל-יתר.²¹⁷

מרתה נוסבאום הגדירה את מושג ההחפצה.²¹⁸ בקטגוריזציה שהיא יוצרת למושג ההחפצה היא גורסת כי אחד המופעים של החפצה מתקיים כאשר קיימת שלילה של הסובייקטיביות, קרי, מקום שההתייחסות לאדם אינה מביאה בחשבון את חוויותיו ותחושותיו.²¹⁹ הגדרת עילת האלימות שנקט בית-הדין בפסק-הדין מאשדוד ובפסק-הדין

214 ת' 1175449/1, לעיל ה"ש 58.

215 שם, בעמ' 2.

216 בהקשר של הבניית הנורמה על-ידי הערכאה השיפוטית כך שהיא ממוקדת ביסוד הכוונה של אחד מבעלי-הדין, השוו לביקורתו של שחר ליפשיץ על פסק-דינו של השופט אלכס שטיין בבג"ץ 4602/13 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה (נבו 18.11.2018) ("בג"ץ הבוגדת"): שחר ליפשיץ "שיפוט מוסרי של התנהגות מינית בנישואים: אוטונומיה ו'משילות' בעקבות בג"ץ 4602/13 עיוני משפט מג 5 (2020).

217 למקרה נוסף שבו הטיל בית-הדין ספק בסכנה שחשה האישה התובעת לנוכח אלימות שהפעיל כלפיה הבעל ראו ת' 1169128/2, לעיל ה"ש 104.

218 Nussbaum, לעיל ה"ש 71.

219 שם, בעמ' 257.

מירושלים שולל את הסובייקטיביות של האישה, משום שהוא מתעלם מנקודת-מבטה, מתחושותיה, מחוויותיה ומהחשש הבסיסי שלה לחייה. אם כן, הפרספקטיבה האנדרוצנטרית של אירועי האלימות לא רק משתיקה את קולה של האישה הנפגעת, אלא גם מתעלמת מהחוויה הגופנית הבסיסית ביותר: אינסטינקט הסכנה. האישה אולי זוכרת ומסוגלת לשחזר את התחושות שחוותה – את הלב הפועם, את החושים המתחדדים, את האלם שאחז בה ואולי גם את האדרנלין – אולם הגדרת העילה באופן שממוקד בכוונה המשוערת של התוקף מבטלת ומרחיקה את האישה ממה שהיא יודעת לספר על עצמה וגם ממה שהגוף שלה הרגיש באותם רגעים קשים. לעומת העוול האפיסטמולוגי, המתבטא בחוסר אמון בחוויה שלה, כאן המכה קשה יותר: בית-הדין מקבל את גרסתה העובדתית אולם מטיל ספק במציאות החווייתית, הגופנית והממשית שלה, והחוויה שלה מאוינת. גם אם נניח שהדיינים מאמינים לחוויה שעברה, היא נדחית אל מול דרישת-הליבה: ודאות שהתקימה כוונה אצל התוקף – דרישה שקשה להבין כיצד היא יכולה להתמלא. ההתעלמות מקולה של האישה הנפגעת וההתמקדות בכוונה של האיש יכולות להיות מוצדקות על-ידי אנשי הלכה שיעמדו על החומרה היתרה המיוחסת ל"אשת איש"²²⁰ ועל יסוד חיוב הגט שמוסב על גופו של הבעל. אולם במסגרת הנוכחית ביקשנו, גם אם לא בגלוי, "לשאול את שאלת האישה", כפי שהציעה קתרין ברטלט, אשר בוחנת אם נבחרה חלופה פרשנית שמטילה נטל לא-פרופורציונלי על האישה וכיצד הכללים הנבחרים משפיעים על מקומה בחברה.²²¹ במקרים הקשים שתוארו לעיל אין ספק שהנטל המוטל על האישה – אשר ממילא ניצבת במקום פגיע במסגרת ההלכתית – הוא כבד.

ה. סיכום

הספרות שעמדה על עילות הגירושים בהלכה בכלל ובבתי-הדין הרבניים בפרט שימשה תשתית למאמר זה, ומחלקה עולה המסקנה שאלימות פיזית היא לרוב עילת גירושים בבית-הדין הרבני או לכל-הפחות שתשתית עובדתית המצביעה על אירועי אלימות תוביל לחיוב גט בבית-הדין הרבני, גם אם באמצעות עילת גירושים אחרת.²²² ממאמר זה מתברר עוד כי ניתן לאתר התבטאויות רטוריות גורפות של דיינים אשר מגנות אלימות במשפחה כתופעה, כלומר, אין כל ספק שבתי-הדין רואים ככלל את האלימות במשפחה כתופעה שלילית. אולם קריאה נרטיבית בפסקי-דין רבניים שניתנו בשנים האחרונות ונסקרו במאמר זה מעניקה נופך הכרחי להבנת התוכן של אלימות פיזית במציאות הפרטיקולרית, וכן זורעת אור על המציאות של נשים בבתי-הדין הרבניים כמורגם על תפיסות-העולם של דיינים, המוסמכים לדון באופן ייחודי בדיני נישואים וגירושים בישראל. התבוננות מעמיקה בפסקי-הדין מובילה למסקנה שההיגד "אלימות היא עילת גירושים לפי ההלכה" כמעט נעדרת תוכן ומשמעות כשלעצמה, מבלי שעומדים על מהות הקטגוריה "אלימות במשפחה" בפסיקותיהם של בתי-הדין הרבניים. יתר על כן, מדובר בהיגד מטעה, שכן על-פי

220 ראו, למשל, ת' 1040764/11, לעיל ה"ש 80, בעמ' 11.

221 Bartlett, לעיל ה"ש 121.

222 כגון עילת מאיסות או פגיעה בחיי אישות.

הקטגוריות המקובלות כיום, כל אלימות פיזית בין בני-זוג, בכל מצב ובכל תדירות, אינה מקובלת ונתפסת כלא-נורמטיבית, ואילו הקטגוריה "אלימות במשפחה", כפי שהיא מעוצבת בבתי-הדין, אינה מקבלת את ההנחה הזו, כפי שעולה מהמחקר.

העיון בפסקי-הדין מעלה כי סוגים מסוימים של אלימות מנורמלים על-ידי חלק מהדיינים במסגרת מערכות יחסים מסוימות, בין משום שהם נתפסים כחלק אפשרי של מערכת זוגית, ובין משום שמערכת הציפיות המגדרית מהאישה מובילה להנחה שעליה לפעול להטבת הקשר חרף ההתעללות שהיא סופגת. נוסף על כך, האופן שבו הדיינים מבנים את העילה ומעצבים את הידע שהם מגבשים לכלל פסק-דין דוחק את קורבן האלימות למערכת ציפיות ראייתית בלתי-אפשרית כמעט. יתרה מזו, דומה שבשנים האחרונות ניתן ביטוי להשקפת-עולם דמונית ומכלילה כלפי נשים נפגעות אלימות. כל אלה יוצרים תובנה שלפיה הרכבים מסוימים במערכת בתי-הדין הרבניים מעבירים לעיתים את האישה הנפגעת פגיעה נוספת ומשנית. כאשר הידע והחוויה של האישה מובאים בחשבון באופן מוגבל בלבד, מתעצבת מציאות שמירנדה פריקר מכנה "גזלייטינג מוסדי"²²³ במילים אחרות, החוויה של הנפגעת נקלטת באופן מעוות על-ידי הערכאה המשפטית המוסמכת ואינה מקבלת ממנה אישור, בין עקב ייחוס אמינות נמוכה ובין עקב תפיסות תרבותיות שלפיהן המערכת המשפטית מסוגלת לספוג התנהלות אלימה במידה מסוימת, וזאת עד כדי הצבתן של נשים כמעין נאשמות בהליך שבו הן טוענות כי נפגעו מאלימות פיזית. למעשה, הטענה המרכזית של המאמר היא שבמסגרת תיק גירושים שמתנהל בבתי-הדין הרבניים אישה נפגעת אלימות עלולה לעבור טרנספורמציה מבעלת-דין לעומדת לדין, וכי התמות והערכים שהדיינים מחזיקים בהם עלולים להוביל לעיתים למסרים שפוגעים באנושיותן של נשים נפגעות אלימות במשפחה.

כאן המקום להעיר כי התערבותו של בית-המשפט העליון ביושבו כבג"ץ מוגבלת מלכתחילה לעילות מצומצמות: חריגה מסמכות, פגיעה בכללי צדק טבעי ועיוות דין ממשי – "סעד מן הצדק". אומנם, לעיתים רחוקות בית-המשפט העליון מתערב גם במסקנה ההלכתית, אך המדיניות השיפוטית העקרונית שאימץ לעצמו בג"ץ, כפי שמציין אביעד הכהן, היא להימנע מעימות מיותר עם הממסד הרבני, ולרוב להסתפק בהנמקה פורמליסטית אפילו כאשר הוא בוחר להתערב בפסק הרבני.²²⁴ מכל מקום, גם כאשר בג"ץ נדרש להחלטות בית-הדין ומתערב בהן, הוא מתמקד בפסיקה האופרטיבית, ולא בתכנים האידיאולוגיים ובנרטיבים האופפים את פסק-הדין. זאת, בין משום שביושבו כבג"ץ הוא מקבל את המסכת העובדתית של פסק-הדין כהווייתה, ובין לנוכח המדיניות העקרונית שמסתפקת בביקורת פורמליסטית, ולא מהותית.²²⁵

223 FRICKER, לעיל ה"ש 123, בעמ' 451. המושג "גזלייטינג" (בעברית "גזלות דעת") נפוץ בעיקר במרחבים אקטיביסטיים פמיניסטיים, ומשמעותו התעללות רגשית שכוללת נטיעת ספק בלב הקורבן לגבי עובדות הידועות לו. מקור המושג הוא במחזה בריטי משנת 1938 בשם Gas Light, המתאר התעללות מנטלית שיטתית של איש באשתו.

224 אביעד הכהן "בג"ץ או בד"ץ? מעורבות שיפוטית בסוגיות הלכתיות – מגבלותיה, היקפה ותוצאותיה" **משפט ועסקים** יד: משפט ואדם 395, 408–417 (2012). ראו עוד בהקשר זה רות הלפרין-קדרי "פלורליזם משפטי בישראל: בג"צ ובתי-הדין הרבניים בעקבות בבלי ולב" **עיוני משפט** כ 683 (1997); ליפשיץ, לעיל ה"ש 216.

225 הכהן, לעיל ה"ש 224, בעמ' 414.

שאלה מסקרנת שמתעוררת לנוכח הניתוח שפרשנו נוגעת במקורן של תפיסות-היסוד של דייני בית-הדין ובמוטיווציה שלהם להחזיק בהן, אך שאלה זו חורגת מגבולותיו של המאמר.²²⁶ עם זאת, ניתן לחזור לציטוט של הרב אברהם שרמן שפתח את המאמר. דבריו של הרב שרמן מרמזים על השקפה שלפיה תפקידם הראשוני של בתי-הדין בישראל מתמקד במישור ההיסטורי-המטפיזי של עם ישראל, ולא בערך של הגנה על הפרט מפני אי-צדק וסבל שנגרמו לו. מכאן אפשר להסיק, בין היתר, את המוטיווציה המוגבלת לקבלת תפיסות נורמטיביות עכשוויות בנוגע לאלימות במשפחה ואת הבחירה לצמצם את ההכרה בקיומה המציאותי של התופעה.

נספח: פסקי-הדין שביסוד קורפוס המחקר, מחולקים על-פי התמות שבמאמר

א. טריוויאליזציה

- ת' אזורי (י-ם) 1175449/1 **פלונית נ' פלוני** (18.8.2019). ציטוט לדוגמה: "האירוע לכשעצמו אין בו כדי להצדיק את ההחלטה להתגרש, אלא להדרכה מתאימה. ככל שהאשה מצאה לנכון לנקוט בצעד דרסטי של פירוק את הנישואין בעקבות אותו אירוע, הרי שבכך היא מבטאת שהגירושין יצאו מהחלטה שהיא בחרה בה".
- ת' (אזורי נת') 896836/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 8.2.2015). ציטוט לדוגמה: "עניין זה אינו נחשב כהכאת האישה במיוחד כאשר מטרתו של הבעל... הייתה שהאישה לא תצא ולא תברח מהבית".
- ת' (אזורי פ"ת) 1125041/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 4.4.2019). ציטוט לדוגמה: "אין לראות בנתבע בעל מכה... ישנן מריבות וישנן מריבות".
- ת' (אזורי נת') 1040764/11 (נבו 30.5.2021). ציטוט לדוגמה: "גם אם נקבל את כל דברי האשה בעניין האלימות אין כאן מאיסות... יש זמנים שהבעל מאוזן ואינו אליים".
- ת' (אזורי נת') 896836/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 8.2.2015). ציטוט לדוגמה: "יסוד החיכוך בין הצדדים נעוץ במערכת יחסים בעייתית שבין שני הצדדים".
- ת' (אזורי ב"ש) 1132729/3 **פלונית נ' פלוני** (נבו 17.12.2019). ציטוט לדוגמה: "שבירת כלים [מצד האיש] עשויה להיחשב כתיקון, כאשר האדם עושה כן על מנת לחנך ולהטיל אימה בתוך ביתו... אך בנדו"ד [=בנידון דידן] ביה"ד לא התרשם כי פעולותיו של הבעל נעשו מתוך ראייה חינוכית".

226 הסבר אפשרי, החורג כאמור מגבולות המאמר, נטוע בגבולות הידע שהדיינים נחשפים אליו. מנתונים שהגיעו אלינו – לאחר שנמסרו על-ידי הנהלת בתי-הדין הרבניים לעדיה שנוולד ולעו"ד חגי קלעי בעקבות בקשת חופש מידע (23.3.2022) – עולה כי בכל ימי ההשתלמות והכנסים שארגנה הנהלת בתי-הדין לדיינים בשנים 2015–2022 לא הרצתה ולו אישה אחת, אף שחלק מן המרצים חיצוניים למערכת בתי-הדין. מכאן שהדיינים אינם נחשפים באופן ישיר לידע שנצבר אצל נשים שעוסקות באלימות במשפחה – עובדות סוציאליות, פסיכולוגיות, עובדות רווחה, חוקרות, עורכות-דין ועובדות במקלטים.

- ת' (אזורי חי') 13786293/3 **פלונית נ' פלוני** (12.12.2022). ציטוט לדוגמה: "מחליט ביה"ד להקציב לאיש 30 יום מיום שחרורו ובזמן הזה יפנה לאישיות רבנית כדבריו על מנת לבדוק היתכנות שלום בית או לגירושין".
- ת' (אזורי אר') 464583/5 **פלונית נ' פלוני** (נבו 26.11.2020).
- ת' (אזורי י-ם) 1022673/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 7.2.2019).
- ת' (אזורי צפת) 1120087/1 **פלונית נ' פלוני** (נבו 7.8.2017).

ב. אלימות כמוטיב של אהבה

- ת' (אזורי נת') 1040764/11 (נבו 30.5.2021). תיאור: האישה שהתה במקלט לנשים נפגעות אלימות. דעת הרוב ציינה שבעה ביטויי אהבה שהאיש התבטא במהלך הדיונים כלפי אשתו. דעת המיעוט, לעומת זאת, מסגרה מערכת של נישואים ככזו שכוללת אהבה, שלום ורעות.
- ת' (אזורי י-ם) 1082853/1 **פלונית נ' פלוני** (19.6.2017). תיאור: הבעל הודה שהוריד את האישה בכוח מהסעה למקום העבודה. האישה טענה שבעלה איים עליה ברצח והתנהל באופן קנאי. טענות האישה נדחו אל מול נרטיב שמתאר רגשות אהבה של הבעל כלפי האישה.

ג. אחריותה של קורבן האלימות

- ת' (אזורי פ"ת) 1169128/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 4.3.2020). ציטוט לדוגמה: "במקום שהיא תתמוך בו רגשית במקביל לטיפול שהוא התחיל בו, היא פתחה בהליך גירושין... ייתכן ולמפרע אילו הייתה התובעת ממשיכה לתמוך בנתבע, למרות הקושי, אולי כל התמונה הייתה יכולה להשתנות לטובה... התובעת התקשתה אולי לעמוד במטלת הטרחה להתנהל בנחת עם בעלה הנתבע, וכנראה גם לא רצתה לטרוח... היא בקלות רבה קמה ועזבה... להשקפתה זה היה אירוע אלים ולכן היא עשתה דין לעצמה ועזבה אותו".
- ת' (אזורי נת') 896836/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 8.2.2015). ציטוט לדוגמה: "עוד לפני הנישואין ידעה התובעת שלנתבע יש בעיות בתקשורת אישית, ושומה היה עליה להשקיע יותר במערכת הזוגית וביצירת תקשורת חיובית עם בעלה הנתבע ולא למהר להרים ידיים ולפרק את הנישואין לאחר חודשיים, בשל מריבות שפרצו ביניהם, ובשל אותו אירוע אלים וחד-פעמי".
- ת' (אזורי י-ם) 10148872/1 **פלונית נ' פלוני** (4.7.2016). ציטוט לדוגמה: "אין ספק בכך שהתפרצותו של הבעל הייתה בעקבות המצב הקשה שבו הוא שרוי עקב תביעת הגירושין שהגישה אשתו כנגדו, אין ספק בכך שאילו הייתה האשה נעתרת לבקשת הבעל לנסות ולחזור לחיים תקינים, לא היה מתרחש האירוע הנ"ל".

ד. אי-צדק עדותי

- ת' (אזורי פ"ת) 1125041/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 4.4.2019). ציטוט לדוגמה: "העדויות שנשמעו בתיק ושהובאו לעיל – אין להן משקל ראייתי כלשהו. מדובר לכל היותר בהרגשות סובייקטיביות של קרובות משפחה המתארות מתחים שהיו בבית כשהבעל היה נוכח ואת הרגשת הפחד שהן חשו במחיצתו".
- ת' (אזורי נת') 1113837/2 **פלונית נ' פלוני** (7.3.2022). ציטוט לדוגמה: "האשה שציירה את עצמה בכשרון רב ככבשה תמימה ומסכנה המבקשת להשתחרר מבעל אלים... היא זו שבתחכום רב פעלה לפירוק הבית, להרחקת בעלה מהבית ולניתוקו מילדיו... גורמת לו לחשש מלשוב לארץ שמא ייעצר".
- ת' (גדול) 1323550/2 **פלונית נ' פלוני** (8.2.2023) – ערעור שהתקבל על פסק-הדין דלעיל.
- ת' (אזורי נת') 1139777/5 **פלונית נ' פלוני** (4.1.2021). ציטוט לדוגמה: "לפי מחקרים מישראל ומהעולם כולו, עולה כי הרוב המוחלט של תלונות אשה כנגד בעלה טרום גירושין הינן תלונות שוא".
- ת' (אזורי נת') 1289797/5 (נבו 5.5.2021). ציטוט לדוגמה: "כיום, תלונות על אלימות הפכו לכלי רב עוצמה בסכסוכי גירושין בכלל, ובסוגיית החזקת הילדים בפרט, בעיקר מהצד הנשי של המאבק, דבר המקטין מאד את האמינות שיש לייחס לטענה כטענה מצד עצמה...".
- ת' (אזורי טב') 1097696/9 **פלונית נ' פלוני** (21.2.2019). תיאור: למרות ראיות על אלימות מצד האישה, נקבע כי האישה הגישה תלונות-שווא נגד בעלה, וזכותה לפרעון הכתובה נשללה.
- ת' (גדול) 1153437/10 **פלונית נ' פלוני** (נבו 18.6.2020) – ערעור שהתקבל על פסק-הדין דלעיל. ציטוט לדוגמה: "לשלושת דייני ההרכב [של בית-הדין האזורי בטבריה בתיק המוזכר לעיל] לא היה ספק שהבעל נהג בעבר באלימות כלפי האישה... מנגד נתן בית הדין אמון מופרז בדברי הבעל שטען... [ש]היו תלונות שווא".
- ת' (אזורי י-ם) 996779/2 **פלונית נ' פלוני** (4.5.2021). תיאור: בית-הדין דוחק באישה ששוהה במקלט לנשים נפגעות אלימות לחזור להתגורר בעיר מגוריו של הבעל.
- ת' (אזורי ת"א) 1067544/1 **פלוני נ' פלונית** (נבו 29.5.2017). ציטוט לדוגמה: "הרווחים הטקטיים של המלינה בהליכים המשפטיים באמצעות הגשת תלונת שווא ברורים... מבחינה אובייקטיבית הסיכונים שאותם נוטלת המלינה על עצמה הם מינימליים... לאחר הגשת תלונה מוצא הנילון את עצמו בתוך מציאות קפקאית ללא מוצא".
- ת' (גדול) 1129884/1 **פלונית נ' פלוני** (נבו 21.5.2018) – ערעור שהתקבל על פסק-הדין דלעיל.
- ת' (אזורי י-ם) 965591/10 **פלונית נ' פלוני** (נבו 15.12.2022). תיאור: הבעל הורשע פעמיים בביצוע מעשים מגונים בקטינים. בית-הדין פסק כי האישה הגישה נגדו חמש-עשרה תלונות-שווא, אף שהדבר לא הוכח באופן פוזיטיבי, ועל-כן נשללה זכאותה לכתובה.

- ת' (אזורי נת') 1139777/5 **פלונית נ' פלוני** (4.1.2021). ציטוט לדוגמה: "האשה מורדת מתשמיש ומלאכה בכך שיצאה מהבית ועזבה את בעלה לעתים קרובות ולתקופות ארוכות, ובכך שגם בהיותה בבית לא כיבסה ובישלה... אנו רואים פעם אחר פעם, שתלונה למשטרה שמגישה אשה כנגד בעלה שוברת את האמון הזוגי והמשפחתי, באופן שכמעט לא ניתן לאחות, והופכת את המגורים עמה לבחינת לדור עם נחש בכפיפה אחת, כך, שהבעל צריך לחשוש כל רגע, שאם משהו לא ימצא חן בעיני אשתו תזמין לו משטרה".
- ת' (גדול) 1075070/1.
- ת' (אזורי נת') 992287/3.
- ת' (אזורי חי') 1035924/11 **פלונית נ' פלוני** (נבו 5.6.2017).
- ת' (אזורי ת"א) 1283760/6 **פלוני נ' פלונית** (נבו 3.5.2021).
- ת' (אזורי אר') 990046/1 **פלוני נ' פלונית** (נבו 18.1.2018).

ה. אי-צדק הרמנויטי

- ת' (אזורי פ"ת) 1125041/2 **פלונית נ' פלוני** (נבו 4.4.2019). ציטוט לדוגמה: "לא הוכח כי התובעת חיה בצל פחד ואלימות... הראיה: הנתבעת המשיכה לגור עימו תחת אותה קורת גג שנה וחצי לאחר סיום הטיפול בתחנה לאלימות במשפחה".
- ת' (אזורי ת"א) 1095881/7 **פלונית נ' פלוני** (18.10.2018). תיאור: בית-הדין קיבל את טענות הבעל שלפיהן העובדה שהאשה הלכה לאירוע משפחתי לאחר אירוע אלימות נטען מפריכה את טענתה על אלימות, וכך גם העובדה שנסעה עימו לטיול בחו"ל ימים מספר לאחר האירוע הנטען.
- ת' (אזורי חי') 537502/4 **פלונית נ' פלוני** (נבו 4.11.2014). תיאור: הבעל תקף את אשתו בסכין. הוא חויב בגט, אך לא בגלל האלימות, אלא בשל מניעת עונה והעובדה שהוא אינו זן ואינו מפרנס.
- ת' (אזורי י-ם) 979611/12 **פלונית נ' פלוני** (נבו 24.11.2020). תיאור: הבעל הודה באלימות קשה והורשע. האשה הסכימה בשלב כלשהו לחזור לשלום-בית, ולכן בית-הדין לא חייב את הבעל בגט, מתוך הבנה שהאשה השלימה וקיבלה את המציאות של חיים עם בעל אלים – אין הבנה של מעגל האלימות.

ו. הבניית עילת האלימות על יסוד הסובייקט של התוקף

- ת' (אזורי אשד') 15331/4 (27.2.2018). ציטוט לדוגמה: "במקרה שלפנינו לא ניתן לומר ברמת ודאות גבוהה שהאיש מהווה סיכון ממשי לחיי האישה... גם באירוע האחרון שבו נטל האיש סכין בידיו במהלך המריבה, לא ניתן לקבוע בבירור שהאיש אכן התכוון לפגוע פיזית באישה".
- ת' (אזורי י-ם) 1175449/1 **פלונית נ' פלוני** (18.8.2019). ציטוט לדוגמה: "בנידון זה לא התקיים אירוע אלים שפגע באשה פיזית, מאחר שאותה קופסא שנזרקה לעברה כלל

לא פגעה בה, וגם דבריו אודות הבור, התפרשו אצלה באופן מאיים כשהבעל טען שלא זו הייתה כוונתו".

להלן פסקי־דין נוספים אשר נכללו במאגר וכוללים דיון בעילת האלימות אך לא נכנסו בגדר הקטגוריות המתוארות (בחלקם נשא הבעל בעונש מאסר במהלך הליך הגירושים, ובחלקם הפגין הבעל אלימות אף לפני הדיינים באולם):

- ת' (אזורי צפת) 1069542/3 פלונית נ' פלוני (10.12.2018);
- ת' (אזורי נת') 1038251/1 פלונית נ' פלוני (נבו 26.12.2017);
- ת' (אזורי טב') 942965/1 פלונית נ' פלוני (נבו 19.2.2015);
- ת' (אזורי חי') 980712/1 פלונית נ' פלוני (נבו 27.10.2014);
- ת' (אזורי ת"א) 1056520/2 פלונית נ' פלוני (נבו 10.4.2016);
- ת' (אזורי ת"א) 1231084/1 פלונית נ' פלוני (נבו 5.11.2019);
- ת' (אזורי אש') 1184170/14 פלונית נ' פלוני (נבו 28.6.2020);
- ת' (אזורי אר') 1261259/5 פלונית נ' פלוני (2.3.2022).